

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SLÆGTSFORSKEREN

MEDLEMSBLAD FOR DANSKE SLÆGTSFORSKERE · ÅRGANG 38 · NR. 1 · 2023

**Udgives af foreningen Danske
Slægtsforskere**

www.slaegt.dk

Mail- og adresseændringer: opdateres af medlemmerne via slaegt.membersite.dk

Log ind og rediger din profil.

Første gang du logger på, skal du bestille et password:

Tryk "Log ind" og derefter "Glem password".

Du modtager en mail med et link til at sætte dit password.

Ind- og udmeldelse

Indmeldelse sker via: slaegt.membersite.dk

Hvis du er medlem af Danske Slægtsforskere, skal du logge ind for at købe medlemskab af en lokalforening. Udmeldelse:

Send en mail til ekspedition@slaegt.dk

Redaktionen:

Kathrine Tobiasen, ansvarshavende redaktør
Korsagervej 13, 8940 Randers SV

Tlf. 41 28 65 30, kto@slaegt.dk

Redaktionsmedlemmer:

Michael Dupont, Peter Olsen og

Per Hundevad Andersen

Korrektur: Henning Beck og Kirsten Sanders.

**Redaktionen kan kontaktes via
hjemmesiden:**

Kontakt > Medlemskab, Kontingent,

Adresseændring, Bladet m.v. >

Jeg har forslag, rettelser eller andre kommentarer til bladet Slægtsforskeren.

Layout, sats og tryk:

Jørn Thomsen Elbo A/S

Trykplag: 7.600 eksemplarer

Artikler i bladet afspejler ikke nødvendigvis foreningens holdning. Artikler uden forfatterangivelse kan betragtes som foreningsstof. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendt materiale og forbeholder sig ret til at redigere i tilsendte artikler. Eftertryk er tilladt efter aftale med redaktionen. Det skal forsynes med tydelig kildeangivelse, ligesom redaktionen skal have tilsendt en kopi.

Bladet udkommer 4 gange årligt.

Næste deadline: Udkommer:

15. april 2023

Juni 2023

15. juli 2023

September 2023

Bladet sendes gratis til medlemmer af Danske Slægtsforskere.

INDHOLD nr. 1 – februar 2023

Kommentarer til artiklen i sidste nummer om datoangivelser m.v. _____	3
Nekrolog: Georg Agerby _____	3
Vejledning i søruller 1796-1860 _____	4
Retten til egen historie _____	12
Mine kirkegårde - og forfædrene, der er begravet her _____	16
Byen Overgaard i Arizona USA er opkaldt efter nordjysk savværksejer fra Hadsund-egnen _____	25
På sporet af Chris Madsen _____	32
En arbejderfamilie og en gådefuld slægtning, Christian Nonus Johansen _____	33
TEMA: Håndværk og lavsvæsen _____	36
Folketællinger _____	46
Niels Peter Hansen Berg, hjælpe-, anden- og førstelærer ved Sdr. Stenderup Skole _____	52
Flere kommentarer til begravelsesskikke _____	59
Find en slægtsbog _____	60
Smedene i Karlstrup _____	62
Gotisk tekstprøve _____	65
Hvad en gotisk skriftprøve gemte _____	66
Generalforsamling – Danske Slægtsforskere - 2023 _____	68
Bestyrelsens beretning for året 2022 _____	69
Tilbud fra webshoppen _____	71
Anmeldelser _____	72
Den frivillige vejledning på Rigsarkivet i København _____	74
Margit hed Magdeli _____	76

Forsiden

I forbindelse med årets generalforsamling bliver der mulighed for at se glas, masser af klassiske og nyere glas. Forsamlingen holdes nemlig på museet Holmegaard Værk. Blandt de udstillede glas vil man nok kunne finde denne klassiker, Per Lützens skibskaraffel. Foto: Emilia Therese/Museum Sydøstdanmark.

KOMMENTARER TIL ARTIKLEN I SIDSTE NUMMER OM DATOANGIVELSER M.V.

Det er dejligt, når en artikel kan få folk til at flyve i blækhuset, som min artikel i sidste nummer gjorde.

Jeg vil derfor skynde mig at rette forskellige fejl, som desværre havde indsneget sig, idet jeg dog vil gøre opmærksom på, at artiklen ikke var tænkt som en fyldestgørende redegørelse for datoangivelser m.v.

Den væsentligste fejl i min artikel findes i afsnittet om "Måneder".

Her skriver Henrik Colding-Jørgensen venligt til mig:

Nu er betegnelsen "den gamle romerske kalender" jo ambivalent, men uanset om man mener Den Romerske Republiks kalender, gældende i Rom indtil år 57 FØR Kr., eller den juleske kalender, som Cæsar indførte det år, har de begge 12 måneder om året, ikke 10, som du skrev.

Den enkle forklaring på, at månedernes *navne* er to numre "for små", er, at *nytåret* i den Romerske Republiks kalender i århundreder var 1. marts. - den gregorianske kalender trak nytåret på plads 1. januar. - Romerkirken gik jo over til den gregorianske kalender i 1582, men i Danmark blev den først indført over 100 år senere. Ved den lejlighed blev februar i Danmark afkortet med adskillige dage. Man kan ikke sige, det forenkler problematikken.

Peter Borg fortæller, at der ikke er noget, der hedder 1. juledag og 1. nytårsdag. Det hedder bare "juledag" og "nytårsdag" – ja, det er da fuldstændig korrekt.

Og så har jeg givet hr. Bauer titlen "orlogsdirektør". Det har jeg såmænd hentet fra hjemmesiden med Bauers Calender: <http://www.morchslaegt.dk/bauers/bauer.htm>. Men den korrekte titel er: chef for Søetatens Maskin-, Huus- og Vandbygningsvæsen, hvilken stilling han bestred 1856-1869.

Erik Dreyer har en uddybende tilføjelse om påskedag, nemlig følgende:

Som det fremgik af artiklen, falder jævndøgnet enten den 20. eller den 21. marts.

På et kirkemøde i 600-tallet vedtog de gamle kirkefædre imidlertid, at jævndøgn set med kirkens øjne altid finder sted den 21. marts.

Nogle få år i hvert århundrede bruger man stadig denne regel. Det skete sidst i 2019, hvor det var jævndøgn den 20. marts og fuldmåne den 21. marts, så påskesøndag skulle efter "hovedreglen" falde den 24. marts, men den faldt 21. april, fordi første fuldmåne efter 21. marts faldt den 19. april. Dette sker næste gang i 2030.

NEKROLOG: GEORG AGERBY

En af pionererne i den hedengangne forening DIS-Danmark (der siden blev til Danske Slægtsforskere) er død. Det drejer sig om Georg Agerby, som var født 1932 i København. Han var med fra DIS-Danmarks spæde start i 1987, dengang foreningen blot var en arbejdsgruppe under Samfundet for Dansk Genealogi og Personalhistorie, der skulle undersøge mulighederne i det nye fænomen, databehandling i slægtsforskning. Agerby var med i en gruppe, der skulle arbejde med programmer, og to år senere, da DIS-Danmark blev stiftet, blev han medlem af den første bestyrelse. Han sad her dog kun et år, men i 2001-2003 vendte han tilbage som

suppleant og fungerede desuden som nordisk repræsentant; samarbejdet med nabolandene havde hans særlige interesse.

Da DIS-Danmark i 2014 kunne fejre 25-års jubilæum, var han blandt de otte medlemmer af den første bestyrelse, som ved denne lejlighed blev udnævnt til æresmedlemmer.

Ved siden af foreningsarbejdet opbyggede han en stor slægtsdatabase, som omfattede meget mere end hans egen slægt, og som han demonstrerede ved mange slægtsarrangementer. Han delte med rund hånd ud af sin viden.

Georg Agerby var desuden aktiv i sit lokalområde, idet han var medlem af Slægtshistorisk Forening for Vestegnen fra dennes start i 2003; han var også her æresmedlem.

Æret være hans minde.

VEJLEDNING I SØRULLER 1796-1860

Af Michael Dupont
Erdalsvej 60, 2600 Glostrup
duponttuxen@gmail.com

“Lægdsruller” er en fællesbetegnelse for hhv. landruller og søruller, og materialet indeholder oplysninger om de mænd, der kunne udskrives til militærtjeneste i Hæren (landruller) og Marinen (søruller). Overordnet set er lægdsruller, herunder sørullerne, en af slægtsforskningens grundpiller. Og hvorfor nu det? Fordi de indeholder en lang række helt centrale oplysninger, som man kan bruge, når man slægtsforsker. Denne artikel handler om sørullerne, hvad man kan bruge materialet til som slægtsforsker, og hvordan man finder oplysninger i det.

Hvorfor er sørullerne vigtige

Sørullerne er vigtige, fordi de giver oplysninger om den værnepligtiges navn, alder, fødested, bopæl, fars navn, helbred og militærtjeneste. Længe før folketællingen 1845, der netop er kendt for at være den første folketælling, der nævner folks fødested, kan man således finde denne oplysning for en stor del af den danske befolkning i sørullerne. Sørullerne kan også indirekte bruges til at følge den værnepligtiges familie og dens flytninger, så længe den værnepligtige er så ung, at han må formodes at bo hjemme.

Hvornår er sørullerne bevaret

Sørullerne er bevaret fra o. 1800 til 1912, men er ikke lige vigtige i hele perioden. De centralt førte søruller er bevaret fra ca. 1796, selvom materialet er meget tyndt i begyndelsen og først bliver fyldigere efter ca. 1802. De centralt førte søruller er skannede og findes i Arkivalieronline, og rent fysisk befinder de sig i Rigsarkivet i København under følgende arkivsignaturer:

- Generalkrigskommissariatet angående Udskrivningsvæsenet: Søruller 1796-1860
- Justitsministeriet, 2. Ekspeditionskontor: Søruller, 1. Udskrivningskreds 1861-1912
- Justitsministeriet, 2. Ekspeditionskontor: Søruller, 2. Udskrivningskreds 1861-1912

- Justitsministeriet, 2. Ekspeditionskontor: Søruller, 3. Udskrivningskreds 1861-1912
- Justitsministeriet, 2. Ekspeditionskontor: Søruller, 4. Udskrivningskreds 1861-1912
- Justitsministeriet, 2. Ekspeditionskontor: Søruller, 5. Udskrivningskreds 1861-1912
- Justitsministeriet, 2. Ekspeditionskontor: Søruller, 6. Udskrivningskreds 1861-1912

Hvornår er sørullerne vigtigst

Den første serie søruller, der dækker årene 1796-1860, er meget omfangsrig. Det skyldes, at personer, der var søværnepligtige og boede i et såkaldt sølægd (sølimit), skulle indføres *direkte* i rullen. I perioden 1861-1912 blev en værnepligtig *altid* noteret i landrullen først (og ikke sørullen) og *kun* overført til sørullen, hvis han var såkaldt hel- eller halvbefaren, dvs. havde mange års erfaring som sømand. Og det havde langt de færreste søværnepligtige. I denne periode kunne en person sagtens stå i en landrulle, men aftjene værnepligten i Marinen uden at blive overført til sørullen. Efter 1912 blev sørullerne afskaffet, således at alle værnepligtige skulle noteres i landrullerne. Derfor er den første periode 1796-1860 grundlæggende set den vigtigste, og derfor fokuserer artiklen på dette tidsrum.

Hvor findes sørullerne 1796-1860 i Arkivalieronline

Sørullerne 1796-1860 findes i Arkivalieronline, og hvis man trykker på “Arkivalieronline” på forsiden af Rigsarkivets hjemmeside www.rigsarkivet.dk, kommer man frem til en oversigt over forskellige arkivalier eller grupper. Under “Mest benyttede temaer” findes “Lægdsruller”, og når man trykker på den, får man en lille liste over forskellige typer lægdsruller. Nederst står “Søruller”, og det bringer en videre til en lang fortegnelse over forskellige søruller, der er listet alfabetisk efter myndighedernes navne. Hvis man bladrer ned til Generalkrigskommissariatet angående Udskrivningsvæsenet, så finder man “Søruller (1796-1860)”. Man kan også finde rullerne via Danske Slægtsforskeres hjemmeside, <https://www.lægdsruller.dk/>, som måske vil blive behandlet i en kommende artikel.

Hvem var søværnepligtige

Hvem, der var søværnepligtige, kan deles i to grupper:
1) Personer, der boede i købstæderne, var beskæftigede med lodsvæsen, sejlede med skibe, pramme, jagter, både m.fl., eller som ernærede sig med fiskeri i åben sø eller hav.
2) personer, der boede i de distrikter, som var udlagt i sølimiddistrikter, dvs. sølægd, uanset befarenhed.

Købstæderne blev først landlægder efter 1843, og før dette år findes der kun søruller for købstæderne. Efter 1843 findes der både landruller og søruller. Men for de øvrige sølægder skal man altid være opmærksom på, at der både kan findes en landrulle og en sørulle. Landrullen vil som regel indeholde dem, der flytter til sølægdet og i forvejen er landværnepligtige, men kan også indeholde personer, der er født i sølægdet, men som vurderes alligevel at være landværnepligtige. Det kommer an på, om der er tale om et delt eller udelt lægd.

Typen søruller

Det er ikke lige meget, hvor man leder efter en bestemt person, for sørullerne er inddelt i forskellige typer ruller. Hvor man skal finde en værnepligtig, afhænger af personens alder og sundhedstilstand på daværende tidspunkt. Alderen kan dog være tvetydig, da det nogle steder forstås som den alder, en person fylder i løbet af optagelsesåret, eller den alder, personen allerede er fyldt ved lægdsrulleårets begyndelse. Nedenfor benyttes derfor cirkaalder, og i praksis har de få justeringer ikke den store betydning.

-1802:

- Hovedrulle. Indeholder dem, der var 0-ca. 50 år.

1803-1848:

- Ungdomsrulle. Man stod i rullen, fra man var 0-ca. 15 år.

- Hovedrulle. Man stod i rullen, fra man var ca. 15-50 år.

- Ekstrarulle. Man stod i rullen, fra man var 50 år, til man døde. Indeholder også personer, der var fundet uegnede til militærtjeneste på sessionen, samt folk med skippercertifikat.

1849-1860:

- Hovedrulle. Indeholder dem, der var ca. 14-50 år.

1805-1860:

- Tilgangsrulle. Her noteres tilflyttere, der er værnepligtige i forvejen, eller personer, der allerede bor i lægdet, og som når den værnepligtige alder. Er ofte underinddelt i tilgang til ungdoms-, hoved- og ekstrarullen. De år, hvor der ikke findes selvstændige tilgangsruller, noteres tilgangen i de øvrige ruller.

Skal man forsøge at finde en person, der er 25 år i 1840-folketællingen, så skal man altså lede i hovedrullen, fordi den dækker personer, der er ca. 15-50 år. Hvis personen blev fundet uegnet til militærtjeneste på sessionen, kan han i stedet være noteret i ekstrarullen.

Man kan ikke gå ud fra, at en værnepligtig også vil stå i ovenstående ruller i hele den angivne periode. Der var nemlig mulighed for at få et såkaldt fripas, hvis man var fyldt 26 år og ikke længere ernærede sig ved søfart, eller hvis man var fyldt 28 år og havde købt eller fæstet en gård. Og hvis man ikke havde et godt helbred, kunne man også slippe.

Desuden findes der beboerruller eller beboerlister 1806-1860, der indeholder fortegnelser over ejendomme i sølæg-

det og deres beboere. Der er ikke tale om folketællinger, men lister over de husstandsoverhoveder, der ejer eller benytter ejendommen.

Hvor begynder man: Sognefortegnelsen

Man begynder *altid* sin undersøgelse med at slå op i Rigsarkivets registratur *Folioregistratur 259: Lægdsruller, sognefortegnelser og forkortelser*. Den kaldes i daglig tale for *Sognefortegnelsen*. Den er ført alfabetisk efter sognenavn, og her kan man slå op på et sogn, fx Drejø Sogn, og finde de oplysninger, der er nødvendige for at finde en sørulle.

Registraturen er scannet og kan findes direkte i Rigsarkivets arkivdatabase Daisy eller via Arkivalieronline. I Daisy (https://www.sa.dk/daisy/daisy_forside) skal man skrive "Folioregistratur 259" i feltet *Arkivserie*. Der kommer kun ét resultat, og når man har trykket på resultatet, skal man trykke på den grønne knap med "Læs arkivaliet". Herefter åbner Arkivalieronline, og man kan læse registraturen.

Alternativt kan man trykke sig frem til Folioregistratur 259 direkte i Arkivalieronline ved at følge stien: www.rigsarkivet.dk – Arkivalieronline – Registraturer og vejledninger – Registraturer-Rigsarkivet. På denne side kan man scrolle ned til "Rigsarkivet, Arkivskabte Hjælpemidler: Folioregistratur 259".

I Folioregistratur 259 står der eksempelvis følgende om Drejø Sogn:

Sogn	Periode	Distrikt/kreds	Amt	Lægdsnummer
Drejød	1790-1796	fy. dist.	Nyborg a.	lægdd 26
S	1797-1850	fy. dist.	Svendborg a.	lægdd 26
	1851-1861	4. u. dist.	Svendborg a.	lægdd 26
	1862-	3. u. kreds		lægdd 56

Illustration 1. Udsnit af Drejø lægd i Folioregistratur 259

Bogstav "S" under sognenavnet betyder, at sognet er et sølægdd. Hvis der står et "S", kan man finde sognet i sørullerne.

Man kan også finde sine startoplysninger på Danske Slægtsforskernes side <https://www.lægdsruller.dk/> under fanen "Lægdsruller", hvor man kan nøjes med at udfylde "Vælg år" og "Vælg sogn" og herefter få oplyst amt og lægdsnummer.

Hvordan er sørullerne ordnede

Generalkrigskommissariatets søruller 1796-1860 er ordnede på forskellig vis, og det skal man være opmærksom på, især hvis man har arbejdet med landrullerne og er vant til, at man kun skal lede under amtets navn eller udskrivningskredsens nummer. Lad os tage et eksempel: Drejø Sogn.

I *Sognefortegnelsen* fremgår det, at Drejød Sogn hørte under det fynske udskrivningsdistrikt, Nyborg Amt og senere Svendborg Amt. I listen over søruller i Arkivalieronline skal de relevante ruller findes forskellige steder, for man kan ikke nøjes med at slå op på amtets navn, men skal også være opmærksom på distriktet. Og hvis man skal finde en købstad, så kan en del af rullerne også være samlede under en betegnelse som fx "Fyns og Langelands købstæder".

År	Fynske Distrikt	Fyns amter	Svendborg Amt
1796	hovedrulle		
1797	hovedrulle		
1798	hovedrulle		
1799			hovedrulle
1800	-	-	-
1801	-	-	-
1802		hovedrulle	hovedrulle
1803		ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle	
1804		ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle	
1805	-	-	-
1806	tilgangsrulle		ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle, beboerrulle (1806-1821)
1807	-	-	-
1808	-	-	-
1809	tilgangsrulle		ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle
1810	tilgangsrulle		
1811	tilgangsrulle		
1812			ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle
1813			tilgangsrulle
1814	tilgangsrulle		
1815			ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle
1816	tilgangsrulle		
1817	tilgangsrulle		
1818	tilgangsrulle		ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle

År	Fynske Distrikt	Fyns amter	Svendborg Amt
1819			tilgangsrulle
1820	tilgangsrulle		
1821			ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle, beboerrulle (1821-1860)
1822	tilgangsrulle		
1823	tilgangsrulle		
1824			ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle
1825	tilgangsrulle		
1826	tilgangsrulle		
1827			ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle
1828	tilgangsrulle		
1829	tilgangsrulle		
1830			ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle
1831	tilgangsrulle		
1832	tilgangsrulle		
1833			ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle
1834	tilgangsrulle		
1835	tilgangsrulle		
1836			ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle
1837	tilgangsrulle		
1838	tilgangsrulle		
1839			ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle
1840	tilgangsrulle		
1841			tilgangsrulle
1842			tilgangsrulle, ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle
1843			tilgangsrulle
1844			ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle

År	Fynske Distrikt	Fyns amter	Svendborg Amt
1845			tilgangsrulle
1846			tilgangsrulle
1847			ungdomsrulle, hovedrulle, ekstrarulle
1848			tilgangsrulle
1849			tilgangsrulle
1850			tilgangsrulle, hovedrulle
1851			tilgangsrulle
1852			tilgangsrulle
1853			tilgangsrulle
1854			tilgangsrulle
1855			tilgangsrulle
1856	-	-	-
1857			hovedrulle
1858			tilgangsrulle
1859	-	-	-
1860			tilgangsrulle

Illustration 2. År og søruller, der dækker sølægderne på landet i Svendborg Amt

Det skal ikke være nemt.

I illustration 2 ses en oversigt over år og søruller, der dækker sølægder på landet i Svendborg Amt, dvs. de steder, hvor man fx kan forsøge at finde oplysninger om Drejø Sogn. Betegnelserne "Fynske Distrikt", "Fyns amter" og "Svendborg Amt" findes i listen over søruller 1796-1860 i Arkivalieron-line (beskrevet ovenfor).

Bogstaver i stedet for årstal

I lægdsrullerne bruges der ikke kun årstal, men også bogstaver i stedet for årstal. Når man ser et enkeltstående bogstav, så skal man derfor være opmærksom på, at det kan stå i stedet for et årstal. Bogstav H kan fx betyde 1800, 1811, 1822, 1833 og 1858. I illustration 3 vises en oversigt over de bogstaver, der er relevante for sørullerne i perioden 1796-1860.

Lægdsrulleår i stedet for kalenderår

Lægdsrulleåret følger ikke kalenderåret, men går fra november-oktober (alle typer ruller 1793-1802), november-oktober (tilgangsruller 1803-1806), maj-april (hovedruller 1803-1806), maj-april (alle typer ruller 1808-1842). Først efter 1843 er lægdsrulleåret det samme som kalenderåret.

A	1793	1803	1815	1826	1851
B	1794	1804	1816	1827	1852
C	1795	1805	1817	1828	1853
D	1796	1806	1818	1829	1854
E	1797	1808	1819	1830	1855
F	1798	1809	1820	1831	1856
G	1799	1810	1821	1832	1857
H	1800	1811	1822	1833	1858
J	1801	1812	1823	1834	1859
K	1802	1813	1824	1835	1860
L		1814	1825	1836	
M				1837	
N				1838	
O				1839	
P				1840	
Q				1841	
R				1842	
S				1842	
T				1843	
U				1844	
V				1845	
X				1846	
Y				1847	
Z				1848	
Æ				1849	
Ø				1850	

Illustration 3. Bogstaver i stedet for årstal i søruller

Det år, man betegner et lægdsrulleår med, er den del af lægdsrulleåret, der faktisk består af de færreste måneder. Lægdsrulleåret 1815 går således fra maj 1814 til april 1815.

Hvordan følger man en person i sørullen inden for samme lægd

En værnepligtig står i en lang stribe søruller. I hver person-indførelse er der oplyst et gammelt og et nyt nummer. Det er ved hjælp af disse numre, at man kan følge en person tilbage til den foregående sørulle og frem til den efterfølgende. Numrene skaber med andre ord en kæde mellem de forskellige søruller.

Det nyfødte drengebarn noteres første gang i den tilgangsrulle, der dækker det pågældende lægdsrulleår. Herefter

noteres barnet i ungdomsrullen, hvor man kan bruge løbenummeret fra tilgangsrullen til at genfinde barnet. Hvis barnet ikke flytter, men bliver boende i det samme lægd, så kan man bruge det nye løbenummer i lægdsrulleindførslen til at genfinde barnet i den næste ungdomsrulle. I den næste ungdomsrulle skal nummeret findes som gammelt nummer, og så fremdeles.

Når den værnepligtige bliver ca. 15 år, bliver han overført til hovedrullen. Det betyder, at man ikke længere skal finde den værnepligtige i ungdomsrullen, men i hovedrullen, og der kan være henvist i ungdomsrullen "Til HR", dvs. til hovedrullen. Herefter kan man finde ham i den næste hovedrulle, igen ved at bruge det gamle og nye nummer som reference. Når han har været på session og fx er fundet uegnet til militærtjeneste, eller når han bliver 50 år, bliver han overført til ekstrarullen, og der kan være henvist i hovedrullen "Til ER", dvs. til ekstrarullen.

Hvordan følger man en persons flytning til et andet lægd

Når en person flytter til et andet lægd, bliver der henvist i sørullen til den nye sørulle. Henvisningen følger samme mønster: amt – lægdsnummer – årstal (angivet med bogstav) – løbenummer. Hvis personen flytter til et nyt lægd, men bliver boende inden for samme amt, så henvises der blot til: lægdsnummer – årstal (angivet med bogstav) – løbenummer.

I Svendborg Amts hovedrulle 1821 kan man fx finde henvisningen "14 H 5", der betyder Svendborg Amt (underforstået), lægd 14, årstal H (= 1822) og løbenummer 5. Herefter skal man have fat i Fynske Distrikts tilgangsrulle 1822 og slå op under lægd 14 og bladre sig frem til den person, der har løbenummer 5. De år, hvor der ikke er en selvstændig tilgangsrulle, kan man finde tilgangen i en af de andre ruller. I teorien vil man kunne bruge ovenstående system til at følge en person frem og tilbage i sørullerne; men ofte bliver det desværre ikke noteret i den nye rulle, hvor en person kommer fra. Og hvis der noteres en henvisning, kan den være meget kortfattet, fx 73 4 (lægdsnummer og løbenummer), og så må man selv regne sig frem til bogstavet (årstallet). Fordi en person noteres i sørullen fra fødslen, så er problemet dog ikke større i praksis, end at man bruger personens alder og fødested til at finde den første lægdsrulleindførsel. Herefter kan man bruge gammelt nummer og nyt nummer, samt evt. flyttehenvisninger til at følge personen frem i tiden.

Hvordan man finder lægdets navn på baggrund af lægdsnummeret

Hvis en person flytter til et andet lægd, henvises der som omtalt blot til amt og lægdsnummer, men ikke direkte til lægdets navn. I nogle tilfælde vil den sørulle, der bliver henvist til, også oplyse om lægdets navn, og så får man op-

lysningen med det samme. Men ikke altid. Der findes flere muligheder for at finde amt og lægdsnummer, og den bedste og nemmeste måde findes på <https://www.lægdsruller.dk/>. Under fanen "Flyt til nyt lægd" får man en række søgefelter, hvor man skal udfylde "Året hvor krydshenvisningen er skrevet", "Udskrivningskreds eller amt", "Lægdets nummer" og "Vælg flytteårets bogstav". Når man har udfyldt søgefelterne, som kan udfyldes på baggrund af en flyttehenvisning i sørullen, får man oplyst lægdets navn.

Eksempel: Find en person i rullen ud fra fødslen

En værnepligtig skal registreres i sørullen i forbindelse med sin fødsel, og derfor kan man tage udgangspunkt i fødselsindførslen i kirkebogen, når man vil finde en værnepligtig. Jeg vil forsøge at finde Peder Nielsen Strangesen, der er født den 5. juni 1815 på Drejø, Drejø Sogn. Hans forældre er Niels Rasmussen Strangesen og Karen Pedersdatter, gårdfolk på Drejø.

Jeg begynder med at slå Drejø Sogn op i *Sognefortegnelsen* (Folioregistratur 259), hvor jeg konstaterer, at Drejø Sogn er et sølægd (angivet med "S"), og at det i 1815 hører under Fynske Distrikt, Svendborg Amt og har lægdsnummer 26. Se illustration 1. Dette er mine grundoplysninger, som jeg skal bruge for at finde sognet i en sørulle.

Jeg finder dernæst sørullerne i Arkivaliononline som beskrevet ovenfor. Før jeg åbner en sørulle, gør jeg mig overvejelser om, hvor Peder Nielsen Strangesen vil være registreret. Da han er nyfødt, skal han være noteret i tilgangsrullen. Fra 1808 til 1842 går lægdsrulleåret fra maj til april, hvor året betegnes ud fra den sidste del, så lægdsrulleåret 1816 går fx fra maj 1815 til april 1816. Derfor skal jeg lede efter tilgangsrullen for 1816. Hvis der ikke findes en selvstændig rulle for det pågældende år, skal jeg lede efter tilgangen i de øvrige ruller.

Under Fynske Distrikt finder jeg en tilgangsrulle for 1816. Jeg åbner rullen og bladrer mig frem til lægd 26. Lægdnumrene fremgår på hver side i kolonnen "Lægd". Herefter løber jeg listen igennem og finder hurtigt Peder Nielsen Strangesen på højre side af opslag 20, hvor han er angivet som Peder, søn af Niels Rasmussen Strangesen. Se illustration 4. Her fremgår det, at hans nummer er B 69, hvor B betyder år 1816 (se oversigten i illustration 3). Det fremgår også, at hans far er registreret i ekstrarullen for 1815 under løbenummer 42 ("No 42 ER 1815"), at Peder er døbt den 9. juni 1815, og at familien ses i beboerrullen sted 21. Oplysningen om beboerrullen skal jeg vende tilbage til senere.

Eksempel: Følg en person fra rulle til rulle inden for samme lægd

Peder Nielsen Strangesen har løbenummer 69 i tilgangsrullen 1816, og dette nummer skal jeg bruge, når jeg vil følge

Fynske Distrikts tilgangsrulle af Fyens District, Anno 1816							
Lægd	gl.	nyt	Det unge Mandskab		Føde	Fader findes i Kulens No.	Anmærkninger.
	No.	No.	Navne	Fødested	Lid eller Alder		
	69	53	Peder Nielsen Strangesen	Drejø			Indført 1815 S. L. Stedet No 21

Illustration 4. Fynske Distrikts tilgangsrulle 1816, lægd 26 (Drejø). Det er den første lægdsrulle, Peder Nielsen Strangesen er noteret i. Hans løbenummer er 69, og der henvises til hans fars registrering i ekstrarullen for 1815, og at familien ses i beboerrullen sted 21.

ham til den næste rulle, der dækker Drejølægd. Først skal jeg overveje, hvilken rulle han vil være noteret i – en ungdomsrulle, en hovedrulle eller en ekstrarulle. Ungdomsrullen indeholder dem, der er 0-ca. 15 år gamle, og da han er barn, leder jeg efter ham i en ungdomsrulle.

Under Svendborg Amt finder jeg en ungdomsrulle for 1818, der er den første ungdomsrulle efter Peder Nielsen Strangesens tilgang i 1816. Her slår jeg op under lægd 26 (Drejølægd) og finder ham på opslag 17 under gammelt nummer 69 og nyt nummer 53. Se illustration 5. Det gamle nummer henviser tilbage til hans nummer i tilgangsrullen, og disse numre – gammelt nummer og nyt nummer – skal man bruge til at følge en person fra rulle til rulle inden for det samme lægd. I indførslen henvises der igen til faderens indførsel i ekstrarullen ("42 ER 1815") og familiens notering i beboerrullen ("Beb. S.L. Stedet No 21").

Svendborg Amts Ungdomsrulle af Fyens District, Anno 1818							
Lægd	gl.	nyt	Det unge Mandskab		Føde	Fader findes i Kulens No.	Anmærkninger.
	No.	No.	Navne	Fødested	Lid eller Alder		
	69	53	Peder Nielsen Strangesen	Drejø			Indført 1815 S. L. Stedet No 21

Illustration 5. Svendborg Amts ungdomsrulle 1818, lægd 26 (Drejølægd). Det er den første ungdomsrulle efter Peder Nielsen Strangesens tilgang i 1816. Hans gamle løbenummer 69 henviser tilbage til tilgangsrullen 1816, og han har fået nyt nummer 53, der kan bruges til at genfinde ham i den næste rulle for Drejølægd.

gamle nummer henviser tilbage til ungdomsrullen 1818, hvor det stod som nyt nummer. I ungdomsrullen 1821 er Peder nu blevet 5 år gammel; men ellers er oplysningerne meget kortfattede.

Svendborg Amts Ungdomsrulle af Fyens District, Anno 1821							
Lægd	gl.	nyt	Det unge Mandskab		Føde	Fader findes i Kulens No.	Anmærkninger.
	No.	No.	Navne	Fødested	Lid eller Alder		
	53	50	Peder Nielsen Strangesen	Drejø			Indført 1815 S. L. Stedet No 21

Illustration 6. Svendborg Amts ungdomsrulle 1821, lægd 26 (Drejølægd). Det er den næste ungdomsrulle for Svendborg Amt, og her henviser Peder Nielsen Strangesens gamle nummer 53 tilbage til ungdomsrullen 1818, og det nye nummer 50 kan bruges til at følge ham til den næste rulle for Drejølægd.

Så længe Peder ikke er streget i rullen, vil jeg kunne genfinde ham i de efterfølgende ruller ved hjælp af gammelt nummer og nyt nummer. Når han pga. alder og helbred skal noteres i en hovedrulle eller en ekstrarulle, så vil der være henvist til den bestemte rulletype, så man nemt kan finde ham.

I ungdomsrullen 1830 fremgår det, at Peder i 1832 blev overført til hovedrullen. Han var blevet konfirmeret i Drejøl Kirke i 1830 og var i lægdsrulleåret 1832 blevet 16 år. Han nåede kun at stå i hovedrullen i et enkelt år. På sessionen i 1832 blev han tildelt patentnummer 1832/1040, men på sessio-

Myndighed	Lægdsrulle	Gl. nr. / nyt nr.
Fynske Distrikt	Tilgangsrulle 1816	69
Svendborg Amt	Ungdomsrulle 1818	69/53
Svendborg Amt	Ungdomsrulle 1821	53/50
Svendborg Amt	Ungdomsrulle 1824	50/45
Svendborg Amt	Ungdomsrulle 1827	45/40
Svendborg Amt	Ungdomsrulle 1830	40/36
Svendborg Amt	Hovedrulle 1833	36/33
Svendborg Amt	Ekstrarulle 1836	33/20
Svendborg Amt	Ekstrarulle 1839	20/16
Svendborg Amt	Ekstrarulle 1842	16/12
Svendborg Amt	Ekstrarulle 1844	12/6
Svendborg Amt	Ekstrarulle 1847	6/2

Illustration 7. Peder Nielsen Strangesen i Drejø Lægd (Svendborg Amt, lægd 26)

nen i 1833 blev det konstateret, at han var "Blind paa h. Øie", dvs. højre øje, og på sessionen i 1834 blev han derfor overført til ekstrarullen, hvor han fik patentnummer 1834/48. I ekstrarullen 1847 er det noteret, at Peder blev "Udslettet som aldeles utjenstdygtig" og fik udygtighedspas på sessionen i 1851. Herefter kan vi ikke længere følge ham i sørullen. Han døde først den 10. januar 1904 i den høje alder af 88 år.

Ovenfor har jeg vist, hvordan man følger en person fra fødslen og frem. Men man kan også springe ind midt i rækken af lægdsruller, hvis man fx ikke ved, hvor og hvornår personen er født. I stedet ved man måske, hvor og hvornår vedkommende er blevet gift, eller at personen bor i et bestemt sogn i en af folketællingerne. Og så kan man tage udgangspunkt i de oplysninger, man har fundet i kirkebogen eller folketællingen. Det, der er centralt, er tid og sted, så man har et udgangspunkt for undersøgelsen. Det gælder bare om at finde den værnepligtige person i én rulle, for herefter kan man følge ham frem og tilbage i rullerne. Senere viser jeg, hvordan man følger en person, der flytter fra et lægd til et andet.

Eksempel: Find en familie i beboerrullen

Da Peder Nielsen Strangesen blev noteret i tilgangsrullen i 1816, henvises der til beboerrullen, sted nummer 21. Der findes to beboerruller for Svendborg Amt. Den første dækker perioden 1806-1821 og den anden 1821-1860 (se oversigten i illustration 2). Derfor går henvisningen i 1816 indirekte på den første beboerrulle.

Under Svendborg Amt finder jeg beboerrullen 1806-1821, og her står lægderne i nummerorden, så jeg bladrer mig frem til lægd 26 (Drejø). Her er stederne også ordnet efter nummer, så jeg finder let frem til sted nummer 21. Her fremgår det, at den første beboer er Rasmus Strangesen, og at den efterfølgende beboer er Niels Rasmussen (Strangesen). De to personer er hhv. Peders farfar og far. Se illustration 8.

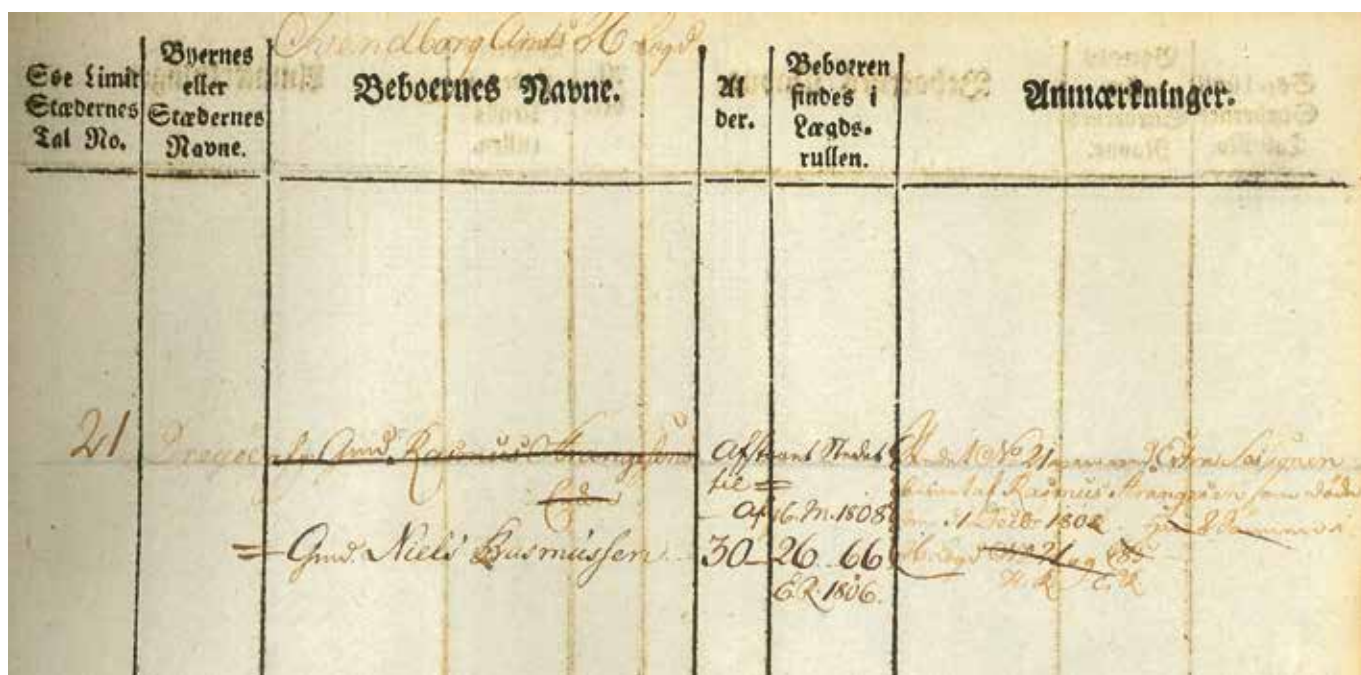

Illustration 8. Svendborg Amts beboerrulle 1806-1821, lægd 26 (Drejø). Her ses sted 21, hvor det fremgår, at den første beboer er Rasmus Strangesen, og at den efterfølgende beboer er Niels Rasmussen (Strangesen), der er Peder Nielsen Strangesens farfar og far.

Eksempel: Følg en person fra et lægd til et andet lægd

Hvis en person står i en sørulle og flytter fra det pågældende lægd til et andet lægd, så er der henvist frem og tilbage mellem rullerne, så man kan følge personen. En flyttehenvi- sning består af oplysningerne: Amt – lægdsnummer – bogstav (årstal) – løbenummer.

I Svendborg Amts hovedrulle for 1830, lægd 26 (Drej- ø), løbenummer 53 finder jeg Jens Nielsen, der er 31 år og født på Drejø. Han er streget, og der er noteret en flyt- tehenvisning: 31 G 236 (se illustration 9). Når en person flytter til et lægd inden for samme amt, noteres amtsnavnet ikke. Dermed betyder flyt- tehenvisningen: (Svendborg Amt), lægd 31, årstal G, løbenummer 236. Lægdsnummer 31 er Strynø. Årstal G er lig med lægdsrulleåret 1832 (se oversigt- en i illustration 3).

Lægd		Bokstaver, Fødsels- og Bøsteds-Numre		Fødsels- og Bøsteds-Numre		Bogstaver		Årstal		Løbenummer		Bemærkninger	
26	53												
Handwritten entry for Jens Nielsen, including the migration reference '31 G 236'.													

Lægd		Bokstaver, Fødsels- og Bøsteds-Numre		Fødsels- og Bøsteds-Numre		Bogstaver		Årstal		Løbenummer		Bemærkninger	
31	G												
Handwritten entry for Jens Nielsen, including the migration reference '26/53'.													

Illustration 9. Svendborg Amts hovedrulle 1830, lægd 26 (Drejø). Jens Nielsen er 31 år og født på Drejø. Han er streget, og der er noteret en flyt- tehenvisning: 31 G 236. Det be- tyder (Svendborg Amt), lægd 31, årstal G, løbenummer 236. Lægdsnummer 31 er Strynø, og G er årstal 1832.

Når en person flytter til et nyt lægd, skal han først noteres i tilgangsrullen, og hvis der ikke findes en selvstændig til- gangsrulle for det pågældende år, skal man finde tilgangen i

en af de andre typer ruller samme år. I eksemplet med Jens Nielsen findes der under Fynske Distrikt en tilgangsrulle for 1832, og her finder jeg ham under lægd 31, løbenummer 236 (opslag 16). Under "Anmærkninger" er der en meget kortfat- tet flyttehenvi- sning tilbage til hovedrullen for Drejø Lægd: "26/53". Det betyder lægd 26 (Drejø), løbenummer 53. Se illustration 10.

Lægd		Bokstaver, Fødsels- og Bøsteds-Numre		Fødsels- og Bøsteds-Numre		Bogstaver		Årstal		Løbenummer		Bemærkninger	
31	G												
Handwritten entry for Jens Nielsen, including the migration reference '26/53'.													

Illustration 10. Fynske Distrikts tilgangsrulle 1832, lægd 31 (Strynø). Jens Niensens løbenummer er 236, der var henvist til i Svendborg Amts hovedrulle 1830. Under "Anmærknin- ger" er der en meget kortfattet flyt- tehenvisning tilbage til hovedrullen for Drejø Lægd: "26/53", der betyder lægd 26 (Drejø), løbenummer 53.

Når man bladrer tilgangsrullen igennem, skal man være op- mærksom på, at tilgangsruller ofte består af flere afsnit med henholdsvis tilgang til ungdomsrulle, hovedrulle og ekstra- rulle. Så man kan sagtens støde på lægd 31 i tre forskellige afsnit i tilgangsrullen.

MODTAGER DU FORENINGENS NYHEDSBREV?

Danske Slægtsforskere udsender et nyhedsbrev på e-mail 1-2 gange om måneden. Hvis du ikke allerede modtager dette, kan du tilmelde dig ved at klikke på boksen *Nyhedsbrev* nederst på hjemmesiden www.slægt.dk.

RETTE TIL EGEN HISTORIE

Af Jacob Knage Rasmussen (f. 1979).
Historiker, ph.d. - Leder af Retten til egen historie.
jacob@svendborgmuseum.dk
www.rettentilegenhistorie.dk

Det er vigtigt for de fleste mennesker at have en sammenhængende livs- og slægtshistorie, der forbinder fortiden med nutiden. Den kan give os svar og en forståelse af, hvordan vi er blevet til dem, vi er. For en særlig gruppe af borgere kan det være vanskeligt at skabe denne historie på egen hånd. Tidligere anbragte under børne- og ungeforsorgen mangler ofte livsvidner fra de tidligste barndomsår, fotoalbums og mundtligt overleverede fortællinger om slægt og familiemedlemmer. De er derfor afhængige af den skriftlige dokumentation, som Staten og forskellige institutioner igennem tiden har produceret om dem, og som i dag er bevaret på enten Rigsarkivet, stadsarkiverne, lokalarkiver eller i den kommune, der oprindeligt havde ansvaret for anbringelsen. Sådanne børnesagsakter, der eksempelvis kan bestå af elevjournaler, underretninger, stambøger, handleplaner, afgørelser eller klager, som borgeren har ret til indsigt i efter lovgivningen.¹

Børnesagsakter fra Rigsarkivet. Foto: RA

Erfaringer viser, at læsningen af netop denne type dokumentation kan hjælpe tidligere anbragte med at få aktiveret svage erindringer om episoder, steder og personer eller finde svar på, hvorfor de blev anbragt, og om der var nogle, der så og forstod dem. Grundlæggende handler det ofte om en søgen efter identitet.² En tidligere anbragt kvinde på 49 år fortæller efter at have læst sin elevjournal:

”Nøglen til min pengekasse lå der og garantibeviset til min første cykel, et gammelt billede af mig og et buskort. Jeg fandt også et brev, som jeg kan huske at have skrevet til pædagogerne [...]”³

Den 1. januar 2021 trådte Arkivlovens nye bestemmelse om *egenaccess* i kraft, hvilket betyder, at alle borgere nu har ret til at få gratis indsigt i egne personoplysninger (§ 39 a-b).⁴ Forudsætningen er dog fortsat, at materialet er blevet bevaret, hvilket desværre langtfra altid er tilfældet. I nogle tilfælde er børnesagsakterne om barnets anbringelse aldrig blevet indleveret til et arkiv pga. skiftende regler og praksis. Frem til 1981 måtte kommunerne eksempelvis kassere alle såkaldte forsørgelsessager, når de var 20 år gamle. Anbringelses- og institutionsjournaler kan også være gået tabt i forbindelse med kommunesammenlægninger, forstander-skift, brand eller oprydning. Derfor kan det i nogle tilfælde være meget vanskeligt for den enkelte at skabe en kronologi i sine anbringelser, finde svar og få bekræftet egne erindringer. Derved skabes et historisk forklaringsstomrum, der kan efterlade den enkelte borger i en sårbar og udsat position.

På Danmarks Forsorgsmuseum har vi længe været optaget af, hvordan vi som samfund kan hjælpe og støtte denne særlige gruppe, der har meget få eller ingen bevarede børnesagsakter.

Vi tror på, at en del af løsningen skal findes i slægtsforskningens muligheder og dens unikke evne til at skabe en stærk forbindelse mellem fortiden og nutiden. Selvom den måske ikke kan bidrage med konkrete oplysninger fra selve

¹ Arkivloven, Forvaltningsloven og Offentlighedsloven.

² Kertesz, Margaret (2012): *A Backpack of Identity – Final Report. Find & Connect, History & Information about Australian Orphanages, Children’s Homes & other Institutions.*

& Feast, Julia (2009): *Access to Information for Post-Care Adults. A Guide for Social Workers and Access to Records Officers.* British Association for Adoption and Fostering.

³ Rasmussen, Jacob Knage (2021): Hvem troede de jeg var? Når tidligere børnehjemsbørn læser deres journal – konflikter, håndteringsstrategier og potentialer. Ph.d. afhandling. Syddansk Universitet. S. 127-128

⁴ Arkivloven: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2020/1943>

anbringelsen, kan den give tidligere anbragte en historisk forankring og kontinuitet. Den kan være med til etablere en sammenhængende familiehistorie for en gruppe borgere, der ofte har en meget fragmenteret fortælling. Den kan potentielt levere afgørende brikker i et forvirrende historisk puslespil og derigennem give ro og afklaring. Vores inspiration til denne tilgang stammer primært fra Anne-Marie Thomsens bog *Spor, der forløser* fra 2019.⁵ Bogen er en stærk, personlig beretning, der tager udgangspunkt i Anne-Maries egen anbringelse på børnehjem. Efter at have fået adgang til sine børnesagsakter, skriver hun:

"[...] svaret på, hvorfor det endte, som det gjorde i min familie, ligger ikke i disse sagsakter. Beskrivelsen af min krigszonebarndom er kun svage ekkoer af begivenheder, der startede længe før min fødsel [...] Det begyndte for mere en 250 siden."⁶

RETTE TIL EGEN HISTORIE

Logo: *Retten til egen historie*

Således drages slægtsforskningen ind i Anne-Maries personlige beretning, og som læser bliver man ført tilbage til København, vinteren 1777, og herefter på en historisk rejse frem til i dag.

I forlængelse af disse tanker igangsatte *Danmarks Forsorgsmuseum* i midten af 2022 et ambitiøst 4-årigt projekt med titlen *Retten til egen historie* i samarbejde med *Rigsarkivet*, *Københavns Professionshøjskole* og *TABUKA - Landsforeningen for nuværende og tidligere anbragte*. Sammen deler vi en vision om, at nuværende og tidligere anbragte skal tilbydes hjælp og støtte til at finde frem til deres børnesagsakter samt tilbydes hjælp og støtte i læsningen og bearbejdningen af indholdet med henblik på at opnå en større forståelse af deres egen historie. Projektet er realiseret med økonomisk støtte fra Finanslovens reserve til social-, sundheds- og arbejdsmarkedsområdet, samt Aage og Johanne

Louis-Hansens Fond og Augustinus Fonden. For også at kunne imødekomme tidligere anbragte med få eller ingen bevarede børnesagsakter benytter projektet bl.a. Anne-Maries tilgang. Derigennem kan slægtsforskningens store potentielle forløses og skabe en positiv forandring for denne gruppe. Med begrænsede ressourcer til at forfølge denne tilgang er det helt afgørende for projektet også at kunne trække på frivillige kræfter med erfaring og indsigt i slægtsforskningens metoder. Sammen med foreningen *Danske Slægtsforskere* har vi derfor sammensat en gruppe af engagerede og dygtige slægtsforskere, der på frivillig basis skal bistå tidligere anbragte med at få lavet et stamtræ helt tilbage til deres oldeforældre – gratis. Forkvinden fra foreningen *Danske Slægtsforskere*, Kirsten Sanders, fortæller om foreningens motivation for at gå ind i samarbejdet:

"Danske Slægtsforskere er en stor, landsdækkende forening med omkring 8000 medlemmer. Flere af disse medlemmer har reageret positivt på et opslag om at hjælpe Danmarks Forsorgsmuseum med denne store, forestående opgave, og vi kan se – ud fra de tilbagemeldinger, der er kommet – at disse personer har stor erfaring med udarbejdelse af stamtræer, både for sig selv og for familie og venner, og at de ser opgaven som en mulighed for at give andre mennesker den store glæde, det er at få øjnene op for de opdagelser, en slægtstavle kan give. Personligt er det min store passion at lave slægtsforskning, og jeg er nu nået så langt med min egen slægtsforskning, at jeg føler, at jeg har tid og overskud til også at lade andre få glæde af den erfaring, jeg har oparbejdet."

I vores fælles tilgang til denne opgave har det først og fremmest været afgørende at skræddersy en metode, der tager udgangspunkt i den tidligere anbragtes baggrund og individuelle ønsker. Her spiller en klar og tydelig forventningsstemning en central rolle. Det er eksempelvis vigtigt, at den tidligere anbragte kender slægtsforskningens potentialer og begrænsninger og har mulighed for at give udtryk for særlige ønsker til stamtræet. Vi har bl.a. erfaret, at mange efterspørger oplysninger om deres familienavns oprindelse, tipoldeforældre, tilhørsforhold til andre lande eller navne på søskende, onkler og tanter. En tidligere anbragt mand på 71 år skrev bl.a. efter at have fået hjælp til sit stamtræ:

⁵ Thomsen, Anne-Marie (2019). *Spor, der forløser*. Forlaget Mellemsgaard.

⁶ Thomsen, Anne-Marie (2019). *Spor, der forløser*. Forlaget Mellemsgaard. S. 11-12.

Danmarks Forsorgsmuseum

Danmarks Forsorgsmuseum er del af Svendborg Museum og har til huse i den eneste fredede og bedst bevarede fattiggård i Norden – bygget i 1872 og lukket i 1974, hvor bygningerne blev overdraget til museet. Museet arbejder med at bevare kulturarven og skabe en socialhistorie om, med og for tidligere anbragte eller socialt udsatte. Museet tror på vigtigheden af at skabe et rum, hvor tidligere anbragte eller socialt udsatte medborgere kan bidrage til dansk forsorgshistorie og samtidig styrke deres medborgerskab og personlige handlekraft.

Fotoet viser mændenes gård på Fattiggården, omgivet af høje mure og pigtråd. Her arbejdede de indlagte fattiglemmer bl.a. med skærveknusning. I reglementet fra 1936 fremhæves det, at "Den, der viser sig flittig ved Arbejdet og i øvrigt udviser god Opførsel, kan der ydes Arbejdsvederlag." Grafik: GrafLab.

"Det har været en fantastisk rejse igennem min slægtshistorie, og især da det viser sig, jeg har norske aner, som jeg ofte er blevet spurgt om [...] Jeg har jo aldrig haft nogen at spørge."

I de tilfælde, hvor efterspurgte oplysninger til stamtræet ikke kan fremskaffes ved hjælp af traditionelle slægtshistoriske kilder, henviser vi altid til relevante aktører som kommuner, paragraf 7 arkiver eller Rigsarkivet. I vores arbejde med stamtræerne er vi også meget optaget af, at de udar-

bejdes på en måde, så de kan præsenteres i et overskueligt format, at alle data dokumenteres med angivelse af relevante kilder, der skal henvise til de gratis tilgængelige kilder, fx kirkebøger, folketællinger m.v. hos Rigsarkivet. Som udgangspunkt medtages så mange oplysninger som muligt, herunder uddrag (kopier) fra andre, også udenlandske, kilder samt fotos, fx fra arkiv.dk. For at sikre kvaliteten af de enkelte stamtræer gennemgår vi dem altid for fejl og mangler, før de sendes videre til den tidligere anbragte. Vi tilbyder også at indsætte navnene i en stamtræs-skabelon, der kan være med til at skabe en umiddelbar overskuelighed over personer og deres indbyrdes relationer som et supplement til de øvrige oplysninger. Vi evaluerer løbende vores indsats på baggrund af tilbagemeldinger fra tidligere anbragte og vores egne erfaringer. Målet er at skabe en god oplevelse for gruppen af tidligere anbragte, men i lige så høj grad for de mennesker, som frivilligt lægger mange kræfter i arbejdet med stamtræerne.

En af de personer, der har benyttet sig af muligheden for at få lavet sit stamtræ, er en 71-årig kvinde med flere anbringelser bag sig. Hun var bl.a. anbragt på *Spædbørnshjemmet Brinken* ved Vejle i 1953 og *Børnehjemmet Erritsøhus* ved Fredericia i perioden 1955-1964. Hun formulerer betydningen af sit stamtræ med sætninger:

"Jeg er blev smidt rundt i hele systemet, fra sted til sted [...] Jeg kender slet ikke til min nærmeste familie. [...] Lige pludselig har jeg fået en familie, jeg kan forholde mig til [...] Tænk sig en kæmpe familie jeg lige pludselig har fået indblik i, skønt mange af dem nu er døde og borte. Jeg fik også et billede af min far, så jeg kunne se, om der er nogle lighedstegn. Jeg har altid fået at vide, at jeg ligner min far. Jeg fik også viden om, at min oldefar fik tilkendt en fortjenstmedalje ved slaget ved Dybbøl i 1864. Det er da en historie, der vil noget! [...] Jeg ville ønske, jeg havde fået de muligheder tidligere i min ungdom. Jeg har fået sat en masse på plads."

Det er tilbagemeldinger som denne, der bekræfter os i vigtigheden af arbejdet, og den særlige betydning, stamtræet kan have for tidligere anbragte. Den giver os mod på at hjælpe endnu flere og kan desuden inspirere andre tidligere anbragte til at forfølge denne del af deres historie.

Kontakt Danmarks Forsorgsmuseum for at høre mere

Danmarks Forsorgsmuseum

Grubbemøllevej 13

5700 Svendborg

Tlf.: 23 48 23 48

Mail: kontakt@rettentilegenhistorie.dk

Grafisk stamtræs-skabelon.
Kan hjælpe den enkelte
med at skabe et umiddelbart
overblik over personer og
indbyrdes relationer.
Grafik: Graflab

STAMTRÆ

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

NAVN
FØDT DØD
ERHVERV
ANDET

RETTE TIL EGEN
HISTORIE

Forfatteren biografi

Jacob har været ansat på Danmarks Forsorgsmuseum siden 2009, hvor han har arbejdet med forskellige socialhistoriske temaer, primært med fokus på den erindrede børneforsorg i perioden 1933-1980. I hans ph.d.-afhandling fra 2021 *Hvem troede de jeg var?* beskriver han de potentialer, der – for tidligere anbragte – kan være forbundet med at læse deres børnesagsakter. Fra 2022 og frem til maj 2026 er han leder af *Retten til egne historie*, et nystartet initiativ, der er forankret på Danmarks Forsorgsmuseum, og som bl.a. skal støtte tidligere anbragte, der ønsker at finde og læse deres børnesagsakter og skabe et overblik over deres egen historie.

Jacob Knage Rasmussen. Foto: DFM

Denne artikel er udtryk for en anderledes måde at skrive slægtshistorie på. Min tanke med den er at skabe en mosaik af historier om mine forfædre, som alle med deres forskellige liv og skæbner har gjort mig til den, jeg er. Jeg har taget udgangspunkt i de kirkegårde, hvor de er begravet, og jeg har holdt mig til de gravsteder, som jeg kender til.

Ida v. d. R. Zeruneith

MINE KIRKEGÅRDE - OG FORFÆDRENE, DER ER BEGRAVET HER

Af Ida von der Recke Zeruneith
Bolbrovej 5, 2960 Rungsted
Mobil +45 2030 1307
idazeth@gmail.com

Meget tidligt i mit liv fik jeg et særligt forhold til kirkegårde og gravsteder. Min mor døde i barselsseng, da jeg var to et halvt år gammel, hvorefter min far flyttede med sine to små børn ind hos sine svigerforældre, min morfar og mormor i Klampenborg. Det, jeg husker bedst fra mine tidlige barneår, var gåturene gennem skoven til kirkegården, hvor vi besøgte "Mamas have". I store dele af året var vi der hver weekend, så jeg fik den smukke Taarbæk Kirkegård og min mors gravsted ind med "modermælken". Ofte lavede jeg efter disse besøg en tegning af min mors "have". Det blev med årene til en stor samling.

"Mamas have" (tegnet af Ida, 5 år)

Min fædrene slægt

Assistens Kirkegård

Assistens Kirkegård blev oprettet i 1760 til afhjælpning af pladsmangel på byens øvrige kirkegårde. I starten var det en fattigkirkegård, men det ændrede sig hurtigt i takt med behovet, og i dag er den vores mest kendte, takket være et stort antal berømted, der er begravet her.

Min fars danske forfædre til begge sider kom oprindeligt fra Jylland, men tilhørte i flere generationer det københavnske

Tipoldefar Peder N. Schmidt med sin datter Ida (Foto ca. 1844)

"Dania", en af familien Schmidts 7 brigger i 1800-tallet

borgerskab. Hans oldeforældre blev alle fire begravet på Assistens Kirkegård. Den første var min tipoldemor, den unge tyske *Ida Alwina von Bergen*, der i 1840 som 20-årig kom til Danmark for at blive gift med *Peder Nørshou Schmidt*, arving til en købmandsgård og et skibsrederi i Toldbodgade, tæt på Nyhavn, A. L. Schmidt & Hansen, eller kort og godt "Cora". De havde bl.a. skibe, som gennem 1800-tallet sejlede på de store have, til Sydafrika, Brasilien, Grønland. En af briggerne hed "Alwina", en anden blev døbt "Ida".

Året efter sit bryllup døde Ida Alwina i barselsseng, da min oldemor Ida kom til verden – jeg har fundet Ida Alwina i Assistens Kirkegårds begravelsesprotokol 1841. Hendes mand Peder har jeg ikke kunnet finde, men min anden københavnske tipoldefar, instrumentmager *Hans Peter Møller* (1802-1859), står listet under "kendte" på kirkegården.

Instrumentmager Hans Peter Møller giftede sig med *Nicoline Randbøll*, datter af mel- og grynhandler *N. C. Randbøll* i Borgergade 12-14, hvor de i starten boede og fik seks børn, heriblandt min oldefar, Frederik. Hans Peter Møller blev partner i Hornungs pianofabrik og kort efter eneejer af Hornung & Møller, som firmaet nu hed. Under dette navn blev firmaet kendt viden om og var med på flere verdensudstillinger, bl.a. i Paris 1855.

Alle mine tipoldeforældres gravsteder på Assistens Kirkegård er for længst nedlagt – mange grave er forsvundet med tiden, senest har et metrobyggeri gjort sit indhug. Men mange kendissers gravsteder er bevaret, fx H. C. Andersens og Søren Kirkegaards gravsteder, samt generalguvernør Peter von Scholtens – han og hans hustru ligger i kirkegårdens eneste mausoleum.

En lille anekdote: Da Peter von Scholten ankom til Sct. Croix

Tipoldefar Hans Peter Møller (1802-1859)

efter et besøg hjemme i København, siges det, at Hornung & Møller flyglet var det første, han ville have båret i land, dernæst kom turen til vinkasserne. Om historien er sand, tør jeg ikke sværge på, men der står i hvert fald et H & M flygel i hans hjem på plantageejendommen Bülowsminde på Sct. Croix, som i dag er indrettet til museum.

Garnisons Kirkegård

Garnisons Kirkegård – eller "Soldaterkirkegården" – i København stammer helt tilbage fra 1664, hvor Kong Frederik III etablerede en kirkegård for faldne soldater uden for Københavns volde, det nuværende fashionable Østerbro med ambassadekvarteret. Kirkegården havde en svær start, da den fugtige jord fra en tidligere strandeng var uegnet til begravelse, og da pesten i 1711 tog 23.000 københavnerne, blev den hurtigt overfyldt og stanken forfærdelig. Først fra 1720 blev kirkegården brugt til almindelige begravelse, men der skulle gå endnu 100 år, før der kom ordnede forhold med anlæg, stier og ret til at opsætte gravsten. Garnisons Kirkegård hører stadig under militæret, men fungerer som kirkegård for alle.

Mine oldeforældre med samt en del af deres børn, herunder min farmor, ligger begravet på Garnisons Kirkegård, fordelt på to genbo-gravsteder. Her ligger også vores norske onkel, tegner, maler og forfatter Louis Moe, som blev gift med min farmors søster, Inger.

Familien Møllers gravsted på Garnisons

Min farmor, *Kirsten (Møller) Schütze*, var resultatet af en forbindelse mellem to unge, som mødte hinanden på en danseskole i København. *Ida Schmidt* (f. 1841) kom fra omtalte købmandsgård/skibsrederi i Toldbodgade, mens *Frederik Møller* (f. 1839) kom fra den verdenskendte pianofabrik, Hornung & Møller, som han i en alder af bare 20 år arvede ansvaret for efter sin far.

Ida og Frederik fik et langt og lykkeligt ægteskab med syv børn og var en aktiv del af det københavnske kulturliv. Frederik flyttede både fabrik og bolig til det fornemme Dehns Palæ i Bredgade (en del af komplekset omkring Amalienborg), hvor de lagde hus til musikkonservatoriet og holdt koncerter i festsalen. Her trådte min farmor, Kirsten, sine barnesko.

Stadtfriedhof Engesohde, Hannover

Min far, *Rolf Schütze*, blev født i Hamborg 1911 af en tysk far, Hermann A. Schütze, og en dansk mor, Kirsten Møller, datter af Frederik og Ida Møller. Hermann (1873-1920) var ældste søn i en velstående familie i Hannover med læderfabrik og otte børn, fem sønner og tre døtre. Efter en rejse i Østen læste Hermann til dr.jur. og blev Amtsrichter (dommer) i Hamborg, hvor han også oprettede eget firma. Da de blev gift i 1907, flyttede min farmor, Kirsten, ned til sin mand i Hamborg, hvor de fik 3 børn. Alt tegnede lyst og lykkeligt – men så brød 1. Verdenskrig ud.

Tegning af Dehns Palæ med Hornung & Møllers pianofabrik og koncertsale. Hornung & Møller lukkede i 1972 efter at have produceret 50.000 pianoer og flygler.

Mine bedsteforældre, Hermann og Kirstens, bryllup på Langelinie 1907 – med deres forældre og to søstre på række

1. Verdenskrig gjorde stort indhug i familien Schütze. En af Hermanns brødre døde på slagmarken, en anden bror var kaptajn på en zeppelin, som blev skudt ned over England 1917, og selv tog Hermann sig af dage som konsekvens af krigen, hvor han var fire år ved fronten, først ved Øst- efter Vestfronten. Den yngste af brødrene, Bernard Schütze, udvandrede til USA i 1921. Jeg har fundet ham i Ellis Islands passagerlister, men har desværre ikke kunnet følge ham videre.

Familien Schützes gravsted i Hannover

Efter 1. Verdenskrig havde min tyske oldemor Mary Schütze, hvis mand var død kort før krigsudbruddet, kun en af sine fem sønner tilbage. Han blev i øvrigt udstationeret i Danmark under 2. Verdenskrig, men min farmor, der var rejst hjem med sine tre børn, havde ikke noget ønske om at se ham.

Familien Schützes storhed og tragedie fremgår af monumentet på Stadtfriedhof Engesohde i Hannover, i sandhed et familiegravsted. Her ligger de næsten alle, mine tipoldeforældre, senator *Carl Ferdinand Schütze* og *Emma*, oldeforældre, *Ferdinand* og *Mary*, farfar og mange af hans søskende og deres sønner og døtre. Tolv i alt, så vidt jeg kan tælle mig til, blev begravet i årene 1865 til 1961. De to trækors på gravstedet betyder, at de døde familiemedlemmer ikke er begravet her. En fætter til min far døde, da englænderne sænkede hans ubåd syd for Mallorca i 1942, en anden gik tabt i 1945, da russerne indtog Berlin, og der er helt sikkert flere, men de fortaber sig i mørket.

Tragedien har for min fædrene tyske slægt været total. I Danmark vendte vi Tyskland ryggen efter de to verdenskrige, og vi har ikke haft nogen familiekontakt over grænsen siden 1920, i 100 år.

Men så, for et par år siden, blev jeg kontaktet af en efterkommer af farfars søster, Marie, den sidste på gravstedet i Hannover (død 1961). Christian Vollrath havde fundet mig via mit fødenavn Schütze på MyHeritage. Han har to børn, og tilsyneladende er de tre de eneste tyske nulevende efterkommere af den store Schütze-familie i Hannover. Her i Danmark er vi alene efter min far 28 efterkommere, ekskl.

kærester og ægtefæller, så jeg er taknemlig for, at min farmor ikke blev i Tyskland med sine børn. Og jeg er taknemlig over den kontakt, jeg uventet har fået med min nu meget lille, tyske familie.

Min mødrene slægt

Asminderød Kirkegård

Asminderød Kirkegård i Fredensborg er typisk for de tidlige danske kirkegårde i landsognene, anlagt rundt om en hvidkalket kirke fra 1100-tallet, med et senere tårn i røde sten. Her gik mit ældste barnebarn til konfirmation for et par år siden, og i den forbindelse fandt jeg mine tiptipoldeforældres gravsten på kirkegården. Stenen med navnene *Diedrich Adolph von der Recke* (1755-1816) og hustru *Charlotte Amalie*, født *Meredin*, er den ældste, ikke alene i min mødrene slægt, men i min familie overhovedet. Gravstedet er da også for længst nedlagt, men stenen har man beholdt. Et kærligt "beast" fra deres samtid passer på den (se foto).

Tiptipoldefar Diedrich Adolph von der Recke og hans hustrus gravsten i Asminderød

Von der Recke er en gammel tysk adelsslægt, navnet optræder første gang i 1204, og i Tyskland har man endnu en aktiv forening af Recke-slægtens medlemmer, dvs. Recke'r, der kan føre deres mandlige linje ubrudt tilbage til 1300-tallet. I Danmark har man aldrig godkendt adelskabet, og det hænger sammen med den brogede historie om, hvordan slægten kom hertil. Meget kort fortalt:

Ferdinand Leopold von der Recke (1673-1729) var 3. søn på godset Heessen i Westphalen. Ældste søn arvede godset, og Ferdinand meldte sig til militæret, hvor han i Budapest

kæmpede imod de indtrængende tyrkere. Da hans mor døde i 1713, gjorde han som den sidste af hendes sønner i live krav på hendes gods, Curll, men tabte sagen. Begge godser gik til hans nevø, den ældste brors søn. I militæret blev Ferdinand forbigået ved en forfremmelse, og det var åbenbart dråben, der fik bægeret til at flyde over. Han udfordrede sin overordnede til duel, hvilket var strengt forbudt. For at undgå en militær domstol stak Ferdinand af med 5 heste – de 4 var næppe hans egne – og tog sin nr. 2 afdøde brors navn, Diedrich Adolph.

Under navnet *Diedrich Adolph von der Recke aus Curll* dukkede en fornem, veluddannet kavaler i 1718 op på garnisonen i Rendsborg (dengang dansk), hvor han charmerede alle og blev gift med generalmajorens datter, *Helene Juliane von Ely*. Men det var hurtigt slut med selskabslivet på slottet, von Ely blev med sin familie forflyttet til Larvik, Norge (dengang dansk kongedømme), og denne afsides provins kedede tilsyneladende Diedrich. Han stak af til København, lavede skandale, snød folk, kom i fængsel og forsvandt så sporløst. I 1729 dukkede *Ferdinand* op på sit hjemgods Heessen, hvor hans svigerinde tog sig af ham, til han døde kort efter – uden at vide, at hans kone i Larvik i 1719 fødte ham en søn, *Ernst David*.

I 1878-udgaven af bogen om Recke-slægten er der ingen tvivl om denne historie, der står "Ferdinand alias Diedrich". Men i udgaven fra 2015, "Vom Burgherrn zum Bürger" sætter redaktøren, Recke-slægtens grand-old-man, Freiherr Wilhelm von der Recke, store spørgsmålstejn ved historien og kalder den en hypotese. Det udfordrede mig så meget, at jeg satte mig for om muligt at bevise dens rigtighed. Og det lykkedes mig med en række gode argumenter og ikke mindst ved at lave en timeline med 27 datoer, der dokumenterede, at de to navne, "Ferdinand" og "Diedrich", aldrig optræder på samme tid – når den ene forsvinder, dukker den anden op og omvendt. Det skal tilføjes, at redaktøren blev overbevist og gratulerede mig med beviset for historiens rigtighed.

Ernst David von der Recke, der blev født i Larvik 1719, fik en søn, som han opkaldte efter sin forsvundne far, Diedrich Adolph – det var det navn, familien havde på Ferdinand. Diedrich Adolph (1755-1816), blev stamfar til alle efter-

Stamfar til den danske linje, Diedrich Adolph von der Recke (1755-1816)

følgende Recke'r i Danmark. Når hans gravsten er bevaret på Asminderød Kirkegård, skyldes det, at han var en meget dygtig mand med stor betydning for hele Nordsjælland og også andre steder rundt i landet. Han var kaptajn, men først og fremmest havde han betydning som landinspektør. Han ombyggede kongens garnisoner og skoler, de såkaldte "rytterskoler", og tegnede nye offentlige skoler for børn; han byggede kanaler, bl.a. Esrum Kanal, hvor træ kunne transporteres ud til kysten og sejles til København, og projekterede en kanonbådshavn i Humlebæk m.m.

Diedrich Adolph boede de sidste 30 år af sit liv med sin kone på gården Lille Wendorff i Fredensborg. Den ligger endnu på Helsingørsvej – indrettet til 5 lejligheider.

Diedrich Adolphs søn, min tipoldefar, *Johan Adolph von der Recke* (1787-1861), gjorde det også godt. Han overtog sin fars arbejde på *Den Danneskjoldske Kanal* ved Susåen og tjente derved så godt, at han kunne købe et gods på Midsjælland, Valdemarskilde, og senere et større gods i Nordjylland, Sohngaardsholm. Han blev endvidere folketingsmedlem og Ridder af Dannebrog. Johan Adolph døde i 1861 under et besøg i Norge hos sin datter og svigersøn i Vardal, hvor han også blev begravet. Med hjælp fra præsten deroppe har jeg fundet ham i kirkens begravelsesprotokol for 1861.

Johan Adolphs første kone døde tidligt, men han blev gift igen med *Anna Catharina Møller*, og fik i alt 10 børn. Nr. 10 var min oldefar, *Carl Sophus Valdemar von der Recke* (1834-1905), som ligger begravet på Frederiksberg Assistens Kirkegård. Han blev soldat som sine forfædre og var i 1864 med som rytterofficer i den ulyksalige krig imod prøjserne, hvor Danmark mistede en tredjedel af sit land. Efter krigen tog Carl Sophus en landbrugsuddannelse og blev forpagter af Nærumgård. Han forlovede sig med sin husholderske, min oldemor, og gjorde hende gravid, hvorpå han gik konkurs og måtte forlade gården. Han blev i 1885 gift med en anden kvinde og fik en søn, hvis efterkommer, min grandfætter Michael Johan v. d. Recke, jeg for relativt nylig har fundet og er blevet nær ven med.

Uniontown City Cemetery, WA

Min morfar, *Carl Hans Christian von der Recke* (1875-1963), fortalte mig aldrig sandheden om sine forældre. Det eneste, jeg vidste om hans mor, *Mette Pedersen* (1844-1887), var, at hun kom fra en landsby i Jylland, Vejlsby, og døde, da han var lille barn. Hans fars senere kone ville ikke vide af ham, og den lille Carl kom derfor i familiepleje og senere, i skolealderen, på en institution i København for "drengene af enlige forældre i trange kår", Opfostringshuset på Kalkbrænderivej, hvilket han i øvrigt var begejstret for. "Vi blev opdraget til

at være mænd”, fortalte han stolt. Og mand blev han, soldat som sine forfædre, indkaldt to år under 1. Verdenskrig, og gift med sin drømmepige, *Lily Beyer*, som han mødte, da de optrådte sammen i en amatør-forestilling på Odense teater. De fik en datter, min mor, og Carl endte som chef for Nationalbankens revisionsafdeling og Ridder af Dannebrog som sin farfar.

*Oldemor Mette Pedersen/
Mary Peterson Loding
(1844-1887)*

I forbindelse med en oprydning for 12-13 år siden faldt et gammelt fotografi ud af sin ramme. Af bagsideteksten fremgik det, at min oldemor i 1879 var emigreret til Amerika, hvor hun havde giftet sig med tyske *August Loding* og fået to døtre. Det viste sig, at hun senere fik en datter mere. Herfra startede en mangeårig research med at opspore Mette Pedersen, som i Amerika kaldte sig *Mary Peterson*. Med hjælp af *Per Hundevad Andersen* fandt vi ud af rigtig meget om hende, bl.a. at hun aldrig blev gift med min oldefar, og at det var derfor hun emigrerede. Samt at hun og hendes mand, August Loding, var begravet på Uniontown City Cemetery i staten Washington. Også Marys to ældste døtre kunne vi følge langt hen ad vejen, men der var endnu mange ubesvarede spørgsmål.

*Min datter Julie og mig ved
oldemor Marys gravsten
i Uniontown, WA*

Via biblioteket i Uniontown kom jeg i forbindelse med slægtsforsker *Monica B. Peters*, og så begyndte tingene at falde på plads. Noget af det første var oplysningen om, at Mary og Augusts gravstene stadig stod på kirkegården, hvilket de tilsendte fotos bevidnede. Og ikke nok med det, Monica havde på kirkegården mødt en gårdejer, som passede stedet på frivillig basis – det viste sig, at *Randy Schlee* i dag bor på den jord, som Mary i sin tid erhvervede via “The Homestead Act” af 1862.

For at gøre en lang historie kort så mødtes vi året efter ved Marys gravsten i Uniontown, Monica og jeg, med samt vores mænd og min yngste datter Julie, der er bosiddende i New York. Dét var en af mit livs stjernestunder efter 10 års research at stå det sted, hvor min oldemor var begravet. Hendes datoer og årstal på stenen var alle forkerte, selv dødsåret 1884, hvilket var 2 år før hun fik sin tredje datter! Det betød mindre i dette øjeblik, men den holdning skulle ændre sig. Vores korte ophold i vidunderlige “The Palouse” var takket være Monica og Randy Schlee spækket med oplevelser relateret til fortiden. At vandre over oldemors bølgende land og finde det sted, hvor de havde bygget deres hus, var ligeledes en fantastisk oplevelse.

Når jeg efterfølgende har bearbejdet oplevelsen og søgt svar på løse ender på internettet, så har det frustreret mig, at Mary ikke nævnes som Augusts kone og som mor til de tre piger, hun fødte ham. Selv under døtrenes navne står

hans anden kone, Maranda, opført som deres mor. Da det viste sig umuligt at få rettet disse fejl på de relevante web-sider, blev Monica og jeg enige om at sætte en plade på Marys gravsten, hvor de rigtige datoer og forhold fremgår. Garling House Memorial blev kontaktet, og så gik vi i gang. Det blev en langvarig proces, pga. afstand og sprogforvirring, men jeg er meget tilfreds og glad for resultatet. Min oldemor er blevet æret efter fortjeneste, som den pionér på prærien hun var. Og hun ville helt sikkert være stolt ved at vide, at hun foruden mig, sit oldebarn, har både tip- og tip-tip-oldebørn. Tre af sidstnævnte ovenikøbet i Amerika.

Taarbæk Kirkegård

Tilbage til Taarbæk Kirkegård, hvor jeg startede denne vandring – et dejligt sted ved Øresundskysten omkranset af Dyrehaven på tre sider. Da kirken blev indviet i skæbneåret 1864, var det opfyldelsen af et længe fremsat ønske hos borgerne i det gamle fiskerleje Taarbæk at få deres egen kirke. Og det fik de så endelig, takket være en lokal privatmand, der betalte hovedparten. Den omliggende kirkegård kom dog først til senere, den blev indviet i 1905, og 8 år efter fik mine bedsteforældre brug for et gravsted.

Min mødrene oldemor, *Nathalia Beyer* (1854-1913), var skuespillerinde i sine unge dage, datter af et teaterpar. Moren, *Wilhelmine Elisabeth Luplau*, var skuespiller på Det kgl. Teater, faren skuespiller *Theodorus Robertus Findanus Rasmussen* på Casino teatret. De forelskede sig og rejste sammen til Norge, hvor hans slægt kom fra; her turnerede de i flere år. Da de vendte hjem, Theodorus til en stilling som direktør ved Casino, havde de to små døtre med sig, Helga og Nathalia.

Pigerne fulgte begge i deres forældres fodspor. Med et efternavn og penge fra sin kendte og velhavende mand, proprietær Just Eiler Bluhme, blev Helga meget succesfuld som *Helga von Bluhme*. På toppen af sin danske succes lod hun sig skille og emigrerede til USA i håb om at blive verdensstjerne. Det gik godt i begyndelsen, fx spillede hun Fru Alving i Henrik Ibsens *Gengangere* (1881), som blev opført i Chicago allerede i maj 1882, tidligere end noget andet sted. Men efter nogle år tyndede opgaverne ud, og hun endte sit liv i et usselt kammer i Brooklyn omgivet af en lille gruppe trofaste danske fans, som havde støttet hende i lang tid og også betalte for hendes begravelse på Mount Olivet Cemetery, Queens, New York.

Nathalia lagde skuespillet på hylden, da hun blev gift med driftsinspektør "ved Banen", Carl Beyer.

Min oldefar, Beyer, var i det hele taget en driftig mand, bl.a. kendt for oprettelsen af Kvægtorvet på Odense Banegård, en "holdeplads" for kvæget, der blev transporteret fra land-

Oldemor, *Nathalia Beyer*, som *Fragoletto* i Offenbachs "Banditterne"

distrikterne til København. I dag tjener stedet som hovedkvarter for TV2, der har beholdt det gamle navn. Da Nathalia med årene blev skilt, flyttede hun ind hos sin datter og svigersøn, mine bedsteforældre, i Klampenborg. Her døde hun i 1913, og det var derfor naturligt, at hun blev begravet på den nye Taarbæk Kirkegård kun to km fra deres hjem. Oldemor Nathalias datter, Lily, mødte som nævnt min morfar i en amatørteaterforening i Odense, men søstre Rasmussen er ikke blevet efterfulgt af professionelle skuespillere. Deres dramatiske talent og interessen for påklædning lever dog fortsat i bedste velgående hos Nathalias mange efterkommere.

Min mor, *Mette Lise von der Recke* (1908-1943) blev efter sin mormor Nathalia den næste på kirkegården i Taarbæk. Hun døde i barselsseng, knap 35 år gammel. Hun var kunstner som min far; de havde mødt hinanden på Kunstakademiet i København og var blevet gift i 1939. Far lavede en meget smuk gravsten over hende med indskriften "Venner

Mine bedsteforældre, Lily og Carl H. C. von der Recke med deres datter/min mor, Mette Lise (Foto ca. 1916)

rejste stenen – Mette Lise v. d. Recke – Ars longa, Vita brevis – 1908-43”. ”Venner rejste stenen” hentyder til, at der i vennekredsen blev foretaget en indsamling til den kostbare røde Østersøporfyr.

Min mormor, *Lily von der Recke* (f. Beyer 1884), døde kun 4 år efter sin datter, angiveligt af sorg. Og eftersom vi boede hos dem, mistede jeg hermed den anden mor i en alder af seks år. Nu blev det mest min morfar, jeg fulgtes med til kirkegården. Og den sidste på dette gravsted i Taarbæk blev netop min morfar, som jeg begravede i 1963, hvor han døde som 88-årig. Siden har gravstedet været mit ansvar.

For et par år siden fik vi brev om, at stenen var ved at vælte og at vi måtte sørge for at få den rejst igen. Kirkegården ville ikke have noget med dette at gøre, men henviste os til en stenhugger. Det ville min mand (på over 80 år) ikke høre tale om, det skulle han nok ordne. Han fik en ven af familien, en pensioneret, delvis invalid arbejdsmand, med sig. Jeg var rædselsslagen over projektet med at genrejse den høje, tonstunge sten og bad dem lade være, men de insisterede og tog afsted med en skovl og en spand cement. Det viste sig, at de havde brug for en løftestang, og den fandt de til deres store held i en efterladt arbejdsvogn på

parkeringspladsen. De gravede ned under fundamentet og fik bakset stangen ind under stenen, hvorpå vores ven satte sig på stangen for at holde den nede, så stenen blev holdt oppe, mens min mand hældte cement i hullet under den. Midt i processen faldt vores ven ned af stangen!!! Nuvel, de overlevede, og projektet lykkedes. Nu holder stenen sig forhåbentlig oprejst min tid ud.

Min mors hældende gravsten på Taarbæk Kirkegård

Den genrejste gravsten på Recke-gravstedet for min mor Mette Lise, min mormor Lily, min morfar Carl og min oldemor Nathalia

Fællesgraven ved søen på Hørsholm Kirkegård

Hørsholm Kirkegård

Jeg slutter med kirkegården i den kommune, hvor jeg efter min mors og min mormors død voksede op og også har boet de sidste 30 år, Hørsholm-Rungsted. Kommunens fælles kirkegård hører til den nærliggende Hørsholm Kirke, som er bygget på ruinerne af det berømte Hirschholm Slot, "Nordens Versailles", som det blev kaldt. Slottet forfaldt efter skandalen med dronning Caroline Matilde og kongens læge, Struense; ingen havde mod på at bo her længere, og til sidst blev slottet revet ned.

Hørsholm Kirkegård er en gammel, smuk kirkegård, over 200 år, med alle typer af grave. Går man gennem kirkegården helt til bunden af den gamle del, så kommer man til en lille sø omgivet af piletræer. Her i græsset ved søen er fællesgraven, hvor man kan få sin urne sat ned, uden navn, og uden at nogen véd præcis hvor.

Den første i vores familie, der blev begravet her, var min far, billedhugger og sløjdlærer Rolf Schütze (d.1978). På flere områder var min kunstnerfar en mønsterbryder, bl.a. med valg af begravelse. Han var ikke den, der dvælede ved fortiden, og han ville ikke have et gravsted, som hans efterkommere måtte valfarte til ved juletid eller føle sig forpligtet til at passe. Siden blev fars eksempel fulgt af min stedmor (2004) og den ældste af mine fire brødre, Christian (2005). Lidt tomt, at der ikke er nogen sten over dem, et præcist sted at sætte sit lys. Men det er et dejligt sted at komme, og det er den kirkegård, mine døtre og børnebørn har et forhold til og holder af.

Stamtavle over mine nærmeste forfædre- og mødre

Januar 2023, Ida v. d. Recke Zeruneith

Diedrich Adolph v.d. Recke (1755-1816)
Charlotte Amalie Meredin (1763-1838)

Carl F. Schütze (1806-1865)
Emma v. Borgen (1817-1892)

Hans Peter Møller (1802-1859)
Nicoline Randbøll (1807-1871)

Peder N. Schmidt (1812-1883)
Ida A. v. Borgen (1819-1841)

Johan A. v.d. Recke (1787-1861)
Anna Cathrina Møller (1799-?)

Theodorus Rasmussen (1813-1894)
Wilhelmine E. Luplau (1813-1868)

Ferdinand Schütze (1843-1912)
Mary Merizinsky (1851-1925)

Frederik Møller (1839-1917) + Ida A. Schmidt (1841-1921)

Carl Sophus v.d. Recke (1834-1905)
Mette Pedersen (1844-1887)

Nathalia Rasmussen (1854-1913)
Carl Beyer (1854-1934)

Hermann Schütze (1873-1920) + Kirsten Møller (1876-1962)

Carl H. C. v.d. Recke (1875-1963) + Lily Beyer (1884-1947)

Rolf Schütze (1911-1978) + Mette Lise v.d. Recke (1908-1943)

Ida Schütze (1940-)

BYEN OVERGAARD I ARIZONA USA ER OPKALDT EFTER NORDJYSK SAVVÆRKSEJER FRA HADSUND-EGNEN

John Overgaard født Nielsen
Majsmarken 192
8520 Lystrup
johnover192@gmail.com

I det bjergrige Navajo County ca. 2.000 m over havet i Arizona, USA, ligger byen Overgaard. Byen er opkaldt efter den danske udvandrer og savværksejer, Chris Overgaard, som stammer fra den tidligere stationsby Veddum på Hadsund-egnen i Østhimmerland.

Mysteriet om byen Overgaard er nu løst

Det har i mange år været et stort mysterium, hvordan det typiske danske efternavn, Overgaard, er blevet til et bynavn i det gamle Apache-reservat i bjergene nordøst for Arizonas hovedstad, Phoenix. Og ikke mindst, hvem byen er opkaldt efter? Og der har været flere bud på, hvilken Overgaard-slægt i Danmark han kom fra. Men det mysterium har jeg endelig fået løst efter mange års vedholdende forskning.

Jeg fattede interesse for slægtsforskning og specielt mysteriet om byen Overgaard i Arizona, da mine nu afdøde svigerforældre, Jenny og Verner Overgaard fra Veddum i Østhimmerland, i 1990 købte en slægtsbog om slægten Overgaard i Østhimmerland. Slægtsbogen var udarbejdet af den lokale slægtsforsker, Egon Larsen.

Inde i slægtsbogen havde Egon Larsen isat et par artikler af journalist Ole Overgaard fra Aalborg Stiftstidende, nu Nordjyske Medier. Ole Overgaard havde på en tur i Arizona i 1980-81 fundet både byskilte og bilregistreringer med bynavnet Overgaard. På samme tidspunkt efterlyste han i Aalborg Stiftstidende, om der var nogen blandt avisens læsere, som kendte til byen Overgaard. Og han fik henvendelser fra en del læsere, som satte det samme navn på den person, byen var opkaldt efter. Næmlig en dansk udvandrer, savværksejer Chris Overgaard, født i Veddum i Østhimmerland. Men spørgsmålet om, hvor i Egon Larsens slægtsbog

Der læsses træstammer i Overgaards Camp i South Dakota. Billedet er fra tyverne.

Nordjysk træmand gav navn til lille by i Arizona

Af
OLE OVERGAARD

Mysteriet omkring den lille by Overgaard i Arizona i USA er opklaret. Dens danskklingende navn skyldes såmænd en nordjysk »træmand« fra den lille by Veddum ved Hadsund.

Da jeg fornylig besøgte byen i håb om at finde ud af, hvorfor mit efternavn pludselig stod på et vejskilt i det vilde vesten, kunne de få hundrede beboere kun fortælle, at deres lille by var opkaldt efter grundlæggeren, en afdød savværksdirektør Chris Overgaard.

Han startede sammen med et par andre familier et savværk på stedet i 1936, og rygten ville vide, at han oprindeligt stammede fra Tyskland eller Skandinavien.

Det fortalte vi forleden, og siden er det væltet ind med henvendelser fra nordjyder, der har kendt eller har hørt om Chris Overgaard.

Han hed oprindeligt Kresten

Overgaard, men amerikaniserede sit fornavn efter at han omkring århundredskiftet udvandrede til USA med sin kone Jensine.

Forinden var han gået ned om og hjem med et savværk og en træslibefabrik i Solbjerg i Himmerland, ikke langt fra sin fødeby Veddum. Dengang var det almindeligt, at familien ryddede op i de økonomiske ruiner og sendte det »sorte får« udenlands, fortæller Chris Overgaards nevø, den 56-årige pensionist Poul Dehn, Norup ved Hadsund.

Chris Overgaard slog sig ned i South Dakota, og i de tætte skove var der nok at lave for en træmand. Han fik sit eget savværk, og havde mange danske medarbejdere. Det husker den 76-årige Dagny Christensen, Bernadottegården 89, Hadsund. Som ung pige besøgte hun familien Overgaard i USA.

I tyverne rejste seks unge mænd fra Veddum til USA for at arbejde på Overgaards savmølle. En af dem var den

En af journalist Ole Overgaards artikler i Aalborg Stiftstidende i februar 1981, som startede 40 års mysterium.

og hvor i slægten Overgaard den danske savværksejer Chris Overgaard hørte til, måtte vi desværre vente 32 år på at få svar på, blandt andet fordi vidnerne fra avisens artikler i mellemtiden var døde.

Mine svigerforældre, Jenny og Verner Overgaard, var dog ikke i tvivl om, at Chris Overgaard kom fra deres del af Overgaardslægten i Østhimmerland, men vi kunne ikke finde ham i slægtsbogen fra Egon Larsen. Og da jeg i starten af 1990'erne var ny som slægtsforsker, havde jeg dengang ikke den store viden om søgning i kirkebøger og folketællinger. Og slet ikke udvandrerprotokoller og passagerlister fra Danmark og USA.

Først i foråret 2022 skete der noget epokegørende i min søgen efter den rigtige Chris Overgaard. Ved en fejl havde Egon Larsen i slægtsbogen foreslået en Kristen Kristensen, født 28. april 1880 i Vedдум, Skelund Sogn, Hindsted Herred, Aalborg Amt, som et muligt bud på en Chris Overgaard. Så det var i mange år mit udgangspunkt i min søgen efter Chris Overgaard. Men jeg kunne bare ikke finde ham.

I april 2022 ville jeg en ekstra gang gennemgå kirkebøgerne for Skelund Sogn og Visborg Sogn, begge Hindsted Herred, samt Solbjerg Sogn, Helligum Herred, alle nabosogne i Aalborg Amt, efter navnene Kristen Kristensen eller Kristen Overgaard. Og her fandt jeg så, at Egon Larsens valg af Kristen Kristensen, født i 1880, var død allerede 30. maj 1881 i Vedдум, Skelund Sogn. Et træls slag i mit slægtsforskerhjerter. Hvad gør man så nu?

Nu havde jeg i 32 år troet på, at Egon Larsens slægtsbog havde alle slægtens familiemedlemmer med i slægtsbogen. Men nu var heldet med mig. En måned senere var jeg i gang med at finde en mulig vielse af en af min svigermors aner ved navn Peter Mikkelsen, født i 1861. Han boede i Solbjerg Sogn. Så jeg søgte i kirkebogen for Solbjerg Sogn fra 1882 til i 1930'erne. Det viste sig dog, at han var ungkarl hele livet.

Men jeg fik en stor sidegevinst i min søgen, da jeg kom frem til kirkebogens sider fra oktober 1906. Der dukkede nemlig en vielse op, hvor jeg kunne genkende navnene fra Ole Overgaards artikler, nemlig Christen Overgaard og Jensine Kirstine Dehn. Det blev et stort gennembrud i min forskning af Chris Overgaard. Der var både angivet fødselsdatoer og forældrenes navne.

Det viste sig, at Christen Overgaard var født 23. marts 1881 i Vedдум og er indført i kirkebogen for Skelund Sogn som Kristen Kristensen, yngste barn af Jens Christensen (også kaldet Overgaard) og Maren Kirstine Jensen.

Nu opdagede jeg så en anden fejl i Egon Larsens slægtsbog. For her var Jens Christensen Overgaard og Maren Kirstine Jensen kun indført med de to ældste børn, Jens Christian Christensen Overgaard, født 1874, og Ane Christensen Overgaard, født 1877. Egon Larsen havde overset, at der var et tredje barn, født 23. marts 1881 i Vedдум, Skelund Sogn, nemlig Kristen Kristensen Overgaard. Vores Christen (Chris) Overgaard.

Herefter var det nemt at være slægtsforsker. Jeg fandt de rigtige kirkebøger og danske folketællinger. Og så gik jeg i gang, via My Heritage, med passagerlister og indvandrerlister til og fra USA, samt de amerikanske folketællinger, der var til rådighed. Herefter taler historien for sig selv.

Hjælp fra avisens læsere

I min videre søgen efter Chris Overgaards USA-eventyr fik jeg også brug for Ole Overgaards artikler. Og her var der gode oplysninger fra blandt andet Chris Overgaards nevø, Poul Dehn, som var en af dem, der reagerede på Ole Overgaards første artikel. Poul Dehn kunne fortælle, at Chris Overgaard var født i Vedдум. Og han kunne videre fortælle, at han blev gift med Poul Dehns faster, Jensine Kirstine Dehn. I familien Dehn hedder det sig, at Chris Overgaard gik nenedom og hjem med et savværk og en træskofabrik i landsbyen Solbjerg, som ligger i nabosognet til hans fødesogn, Skelund Sogn. Og at det var årsagen til, at familien herefter sendte ham til USA. Det gjorde man jo med familiernes "sorte får". Men om det er den rette årsag til udvandringen, ja, det kommer vi tilbage til lidt senere i historien.

En anden person, der henvendte sig på Ole Overgaards artikel fra 1981, var den dengang 71-årige dansk-amerikaner, Niels Rasmussen, født i Vedдум. Han udvandrede i 1920'erne sammen med fem andre unge mænd fra Vedдум for at arbejde på Chris Overgaards savværk i Keystone, Black Hills i staten South Dakota. Her arbejdede de fra deres ankomst i 1927 til Chris Overgaard solgte savværket i 1935. Niels Rasmussen flyttede herefter til Los Angeles og boede der de næste 40 år, inden han rejste hjem til Danmark og sit fødesogn Skelund.

Niels Rasmussen kunne også bevidne, at Chris Overgaard i sin tid i South Dakota tjente mange penge på svellekontrakter til de amerikanske jernbaner og investerede mange af pengene i den tiltagende olieindustri. Men krakket på Wall Street gjorde, at han både mistede svellekontrakterne og en stor del af sine olieinvesteringer. Efter at Chris Overgaard havde solgt savværket i South Dakota, flyttede han i 1936 til det skovrige Navajo County i Arizona.

Niels Rasmussen vidste dog ikke, at der var en by opkaldt efter Chris Overgaard. Men han kunne fortælle, at i South Dakota blev hans savværk og skovhuggerlejr kaldt Overgaards Camp, og det samme er sikkert også sket i Arizona, hvor Overgaards Camp så er blevet til byen Overgaard, fortalte Niels Rasmussen. Han kunne også fortælle, at Chris Overgaard flyttede til Ohio, da han blev pensioneret, og at han vistnok døde 83 år gammel.

Men hvem var Chris Overgaard, og hvor kom hans slægt fra?

For at opklare, hvor Chris Overgaard fik sit efternavn fra, og hvordan han hører til Overgaardslægten i Østthimmerland, skal vi tilbage i 1700-tallet, hvor Overgaardslægten på Hadsundegnen opstår, og efternavnet Overgaard bliver til.

Efternavnet Overgaard er opstået flere steder i Danmark og primært som et kalde- og tilnavn til de familier, som boede på den øverste eller nordligste gård i landsbyen. F.eks. Jens Andersen fra Overgården, som fik navnet Jens Andersen Overgaard eller bare Jens Overgaard.

Chris Overgaards slægtsnavn stammer fra landsbyen Visborg nær godset Visborg Gaard øst for Hadsund. Tilbage i 1700-tallet havde Chris Overgaards tipoldefar, Anders Andersen, født i Visborg Sogn 1746, fået fæstebrev af gods-ejeren på Visborg Gaard som fæstegårdmand. Gården var den både øverste og nordligste gård i landsbyen. Her fik han hurtigt tilnavnet Anders fra Overgaard. Anders Andersen Overgaard (den ældre) var gift med Maren Pedersdatter, og de fik i alt 8 børn. Da han døde i Visborg Sogn 6. oktober 1822, blev han indført i kirkebogen som Anders Overgaard.

Hans ældste søn blev også kaldt Anders Andersen Overgaard (den yngre); han var født i Visborg Sogn 1776 og overtog tilnavnet Overgaard. Men han overtog ikke sin fars fæstegård. Officielt kom fæstegården aldrig til at hedde Overgaard, da den ikke skulle forveksles med det store gods Overgaard syd for Mariager Fjord. I stedet kom fæstegården til at hedde Visborg Nørregaard. Men tilnavnet Overgaard fulgte Anders Andersen Overgaards (den ældres) slægt til nutidens efterkommere.

Hans ældste søn, Anders Andersen Overgaard – den yngre – blev gift med Maren Christendatter, og de fik i alt 5 børn. Sammen overtog de Marens fødehjem, Visborg Skovhuse, som senere fik navnet Overgaards Minde. En hyldest til Anders Andersen Overgaard (den ældre), som var den første i den østthimmerlandske Overgaardslægt.

Anders Andersen Overgaards (den yngre) og Maren Christendatters næstældste søn, Christen Andersen Overgaard, født i Visborg Skovhuse 1812, blev i 1833 gift med Ane Christendatter, født i Veddum 1813. Sammen overtog de en gård i Veddum Vorn, Skelund Sogn, hvor de fik syv børn.

Christen Andersen Overgaards og hustru Ane Christendatters yngste barn, Jens Christensen Overgaard, blev født i Veddum, Skelund Sogn, i 1853. Han blev gift 1873 med Maren Kirstine Jensen, født i Øster Korup, Solbjerg Sogn, i 1846. Sammen fik de 3 børn: Jens Christian Christensen Overgaard, født i Veddum, 3. juli 1874, Ane Christensen Overgaard, født i Veddum, 29. maj 1877, og Kristen Kristensen Overgaard (senere Chris Overgaard), født i Veddum, 23. marts 1881.

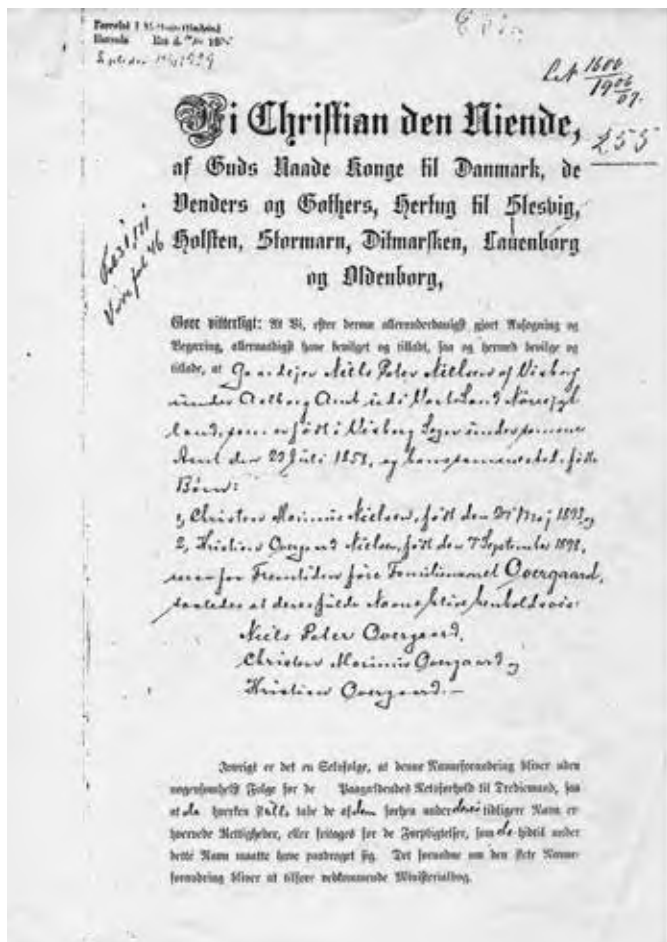
1822					
1.	21 Mai	27 Mai	Nicola Pedersen	Gaard i Hilstof	60 Ar.
2.	19 Sept.	29 Sept.	Christen Pedersen	" Hilstof	
4.	6 Oct.	18 Oct.	Anders Overgaard	Offhyggendmand i Hilstof	76 Ar.
3.	18 Oct.	20 Oct.	Mari Jensen	Jens Christen Overgaard i Hilstof	3 1/2 Ar.
6.	18 Nov.	24 Nov.	Jørgen Madsen	Mari Jensen Overgaard i Hilstof	Ar.

Anders Andersen Overgaard – den ældre – død 6. oktober 1822 i Visborg Sogn, Hindsted Herred, Aalborg Amt.

7.	23 Marts	Christen Kristensen	19 April	Gaard Jens Kristensen og Maren Marie Kristine Jensen	Ar.
8.	27 Marts	Jens Peter Jensen		" Veddum - 33	

Kristen Kristensen Overgaards dåb i kirkebogen – født 23. marts 1881 i Veddum, Skelund Sogn

Navneskiftebevis fra 24. marts 1905 for Anders Andersen Overgaard (den ældres) oldebarn Niels Peter Nielsen Overgaard.

I perioden fra 1890 og til 1910 fik det meste af den østtimmerlandske Overgaardslægt et navnebevis på efternavnet Overgaard som et familienavn.

Udvandringen til USA

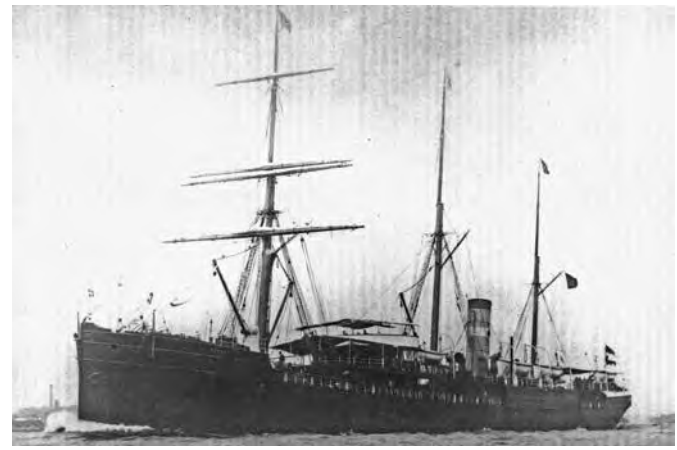
Selv om Chris Overgaard er døbt Kristen Kristensen ifølge kirkebogen 23. marts 1881 i Veddum, Skelund Sogn, vil jeg for nemheds skyld fremover kalde ham enten Christen Overgaard eller Chris Overgaard. Ved vielsen med Jensine Kirstine Dehn 6. oktober 1906 i Solbjerg Sogn og Kirke er han dog indført som Kristen Overgaard.

<p>3. Ungkarl Christian Christensen, født i Veddum Sogn den 17. marts 1881, død den 2. april 1888. Begravet i Skelund Sogn i Skelund Kirke. Hans hustru er Kristen Kristensen, født i Veddum Sogn den 21. marts 1881, død den 21. marts 1888. Begravet i Skelund Sogn i Skelund Kirke.</p>	<p>3. Fru Christiane Johansen, født i Veddum Sogn den 3. november 1858, død den 19. april 1888. Begravet i Skelund Sogn i Skelund Kirke. Hans hustru er Kristen Kristensen, født i Veddum Sogn den 21. marts 1881, død den 21. marts 1888. Begravet i Skelund Sogn i Skelund Kirke.</p>	<p>3. Husmand Jens Christian Christensen, født i Veddum Sogn den 17. marts 1881, død den 2. april 1888. Begravet i Skelund Sogn i Skelund Kirke. Hans hustru er Kristen Kristensen, født i Veddum Sogn den 21. marts 1881, død den 21. marts 1888. Begravet i Skelund Sogn i Skelund Kirke.</p>
--	---	---

Vielse 6. oktober 1906 i Solbjerg Sogn og Kirke – Kristen Overgaard og Jensine Kirstine Dehn.

Men ellers er han på de amerikanske passagerlister og folketællinger anført som enten Christen, Christ, Crist eller Chris Overgaard.

Chris Overgaards far, Jens Christensen Overgaard, dør allerede som 36-årig i 1889. Det er den hårde skæbne for de tre børn, som blandt andet gør, at Chris' storebror, Jens Christian, to år efter udvandrer til Omaha i Nebraska som 17-årig og kommer til Ellis Island i New York med skibet SS Hekla den 12. maj 1891. Jens Christian vil ligesom mange andre unge mænd fra Veddum og omegn udvandre til USA for at tjene hurtige penge. Ofte blev kr. 10.000 nævnt som mål, hvorefter de ville vende hjem til Danmark igen og købe en gård. Men Jens Christian bliver i USA resten af sit liv, og Jens bliver amerikaniseret til James. I USA er han klar til at vente på, at hans lillebror Christen bliver gammel nok til at tage turen over Atlanten.

Både Jens Christian Overgaard og Chris Overgaard sejler i 1891 og 1900 med SS Hekla til USA

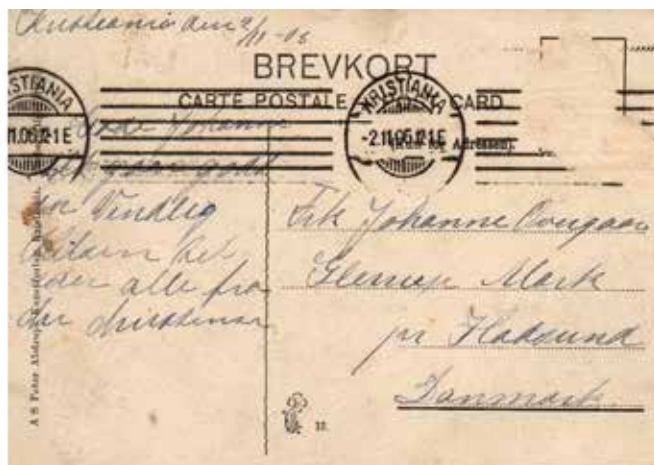
Og år 1900 bruger Christen Overgaard så sin storebror som referencekontakt, da han selv som 19-årig tager turen til USA. Han ankommer også med skibet SS Hekla den 19. marts til Ellis Island i New York. Herfra går turen til Omaha i Nebraska.

Hans storebror, nu James Christian Overgaard, bliver i 1903 gift med den tyske emigrant Tina Gabler, og sammen får de tre børn. De bor resten af livet i enten Council Bluffs eller Rockford Township, Pottawattamie County i Iowa.

Ifølge en af passagerlisterne ankommer en Christ Overgaard til København fra New York i 1903. Om det er "vores" Chris Overgaard, vides ikke med sikkerhed. Men ifølge udvandringslister fra Københavns Politiprotokol rejser "vores" snedker Christ Overgaard til USA den 27. februar i 1903. Og i 1906 er snedker Chris Overgaard igen hjemme i Skelund og Solbjerg Sogne fra Omaha, Nebraska. I 1906 siger folketællingen for Solbjerg Sogn, at han sammen med sin kommende

Postkort fra 1906 fra Christen Christensen Overgaard i Christiania (Oslo)

Postkort fra 1907 fra Christen Overgaard i Council Bluffs, Iowa

svoger, snedkermester Lauge Dehn, har etableret et savværk og en træskofabrik i skovene ved Solbjerg.

Her bor han hos sin kommende svigerfar, købmand Christian Dehn. Den 6. oktober samme år bliver savværksejer Christen Overgaard gift med den jævnaldrende Jensine Kirstine Dehn, født i Veddem 28. februar 1881. Sammen planlægger de at udvandre til USA. Det er her, rygterne siger, at Christen har økonomiske problemer med savværket og en træskoproduktion i skoven ved Solbjerg Station og derfor er tvunget ud af landet. Men da Chris Overgaard på dette tidspunkt havde været i USA to gange før, i år 1900 og 1903, må der være en anden grund til, at Chris Overgaard i 1906 igen tager til USA som nygift og uden sin hustru. Som jeg kan læse i de amerikanske folketællinger, er Chris Overgaard god til at tjene penge. Og det er penge, han skal over at tjene, inden han henter sin hustru til USA i 1910.

For efter vielsen til Jensine Kirstine Dehn 6. oktober 1906 rejser Chris Overgaard tilbage til USA med skibet SS Uni-

ted States den 1. november 1906. Det sker fra København via et kort ophold i Christiania (Oslo). Denne gang er måladressen Council Bluffs, i staten Iowa, hvor hans bror, James Christian, bor på det tidspunkt. Chris Overgaard skriver i den forbindelse to kort til sin grandkusine, Johanne Andersine Overgaard Andersen, der er mor til min svigermor, Jenny Overgaard. Det første kort er sendt fra Christiania (Oslo) 2. november 1906, og det andet kort er sendt fra Council Bluffs i Iowa 1. april 1907.

Hvad der sker imellem april 1907 og den endelige udvandring i 1910, har jeg ikke oplysninger om. En ting er dog sikkert, nemlig at Chris Overgaard i 1910 er hjemme i Danmark igen for at hente sin hustru, Jensine Kirstine Overgaard. Så det "sorte får" i familien er nok taget til nåde igen.

Den 23. februar 1910 rejser Christen (Chris) Overgaard alene via Southampton i England med SS Adriatic til New York med ankomst 5. marts 1910 til Ellis Island. Målet er nu igen Omaha i Nebraska.

Den 30. april 1910 følger Chris Overgaards kone, Jensine Kirstine Dehn Overgaard, efter til USA via Liverpool med søsterskibet SS Baltic. Ankomst i New York og Ellis Island den 9. maj 1910. Og i Omaha, Nebraska, venter Chris Overgaard på hendes ankomst.

Her ses SS Adriatic, som Christen Overgaard sejlede med, og som er søsterskib til SS Baltic, hvor Jensine Kirstine Overgaard var passager.

Ifølge folketællinger fra 1920 i South Dakota, er familien Chris Overgaard i 1916 flyttet fra Omaha, Nebraska, til de store skove ved Keystone, Black Hills, i staten South Dakota. Her etablerer de sig og bygger en savmølle og opretter en stor træproduktion. Området omkring savmøllen bliver kaldt Overgaards Camp. Det bliver starten på et indbringende industrieventyr i skovhugning og træarbejde. Blandt andet opnår Chris Overgaard store kontrakter med de amerikanske jernbaner om levering af sveller. Produktionen og de kontrakterne varer ved indtil krakket på børsen i USA i 1929 og 1930.

Hustruen henter arbejdskraft i Danmark

Efter 1. Verdenskrigs afslutning kan man via passagerlister se, at Jensine Overgaard har været en tur i Danmark i 1920. Og den tur gentager hun igen i 1925. Fra krigens afslutning og til krakket på børsen i 1929-30 henter Chris Overgaard mange unge mennesker over til sin savmølle. Og specielt kommer de fra hjemegnen omkring fødebyen Veddum. Om det er opgaven med at hyre folk til USA, som Jensine Overgaard har fået med på sine ture hjem til fødeegnen i Danmark, vides ikke helt med sikkerhed, men det har haft en vis effekt. I 1927 og 1928 rejste 6 unge mennesker fra Veddum til Chris Overgaards savmølle for at tjene hurtige penge.

Ved folketællingen 1930 i Keystone, Black Hills, Pennington County, South Dakota, har Chris Overgaard stadig en del ansatte i savmøllen, selv om han har mistet svellekontrakterne med jernbaneselskaberne. Blandt de ansatte på folketællingen kan man se Niels Rasmussen, der var vidne i Ole Overgaards artikel.

Foto fra 1923: Motivet er fra Overgaards Camp ved Keystone, Black Hills i South Dakota

Træfældning i 1939 ved Overgaard Camps savværk i skovene ved Heber-Overgaard

Mange af de penge, Chris Overgaard har tjent på savværket, har han investeret i olieindustrien. Men ved krakket i 1929-30 mister han en stor del af olieinvesteringerne. Hans savmølle tjener ikke de store penge mere. Oveni mister han den 24. oktober 1930 sin hustru Jensine, der dør kun 49 år gammel. Chris Overgaard sælger savmøllen i South Dakota og flytter i 1936 til de skovrige bjerge i Navajo County i Arizona.

I skovene nær byen Heber, der ligger i 2.000 meters højde over havet, etablerer Chris Overgaard en ny savmølle. Området omkring savmøllen og en nærliggende kobbermine bliver også her kaldt Overgaards Camp. Med sig til Arizona fra South Dakota har Chris Overgaard sin kommende hustru, Lillyan, som stammer fra Omaha i Nebraska.

Samme år bliver Chris, som nu har taget efternavnet Overgaard, gift med Lillyan fra Nebraska. Savmøllen og træproduktionen går igen godt og tiltrækker en masse arbejdere, der søger lykken. Deriblandt hans nevø,

Howard Overgaard, søn af hans bror, Jens (James) Christian. Omkring Overgaards Camp bliver der også bygget detailbutikker, og i 1938 får området eget posthus og postnummer og ændrer navn til Overgaard Village.

Ifølge lokalhistorien for byen Overgaard blev Chris Overgaard udnævnt til byens anden postmester i 1939. I 1939 bliver han også far for første gang til en dreng, der bliver kaldt Chris Lee.

Ved folketællingen 1. april 1950 i Albuquerque, Bernalillo, New Mexico, USA, er Chris Overgaard og Lillyan Overgaard, samt deres søn, Chris Lee, flyttet dertil fra nabostaten Arizona. Og stadigvæk er Chris Overgaard, trods sine 69 år, savmøllejer og har et skovhuggerkompagni. Lillyan Overgaard har egen systue og butik samt eget dansestudie. Sønnen Chris Lee er nu blevet 10 år.

Herfra ved vi kun, at Chris Overgaard sælger savmøllen, da han bliver pensioneret. Sammen med hustru og søn flytter han til Ripley, Ohio 45167, USA. Her dør Chris Overgaard i april 1966, 85 år gammel uden at gense sit fødeland, Danmark. Lillyan Overgaard dør også i Ripley, Ohio, 9. januar 1977. Sønnen Chris Lee dør i Ohio, USA, den 15. december 2001, 62 år gammel.

Byen Overgaard før og i dag

Byen Overgaard ligger som tidligere nævnt i det gamle Apache-reservat, hvor blandt andet den berømte Apache-krigerhelt Geronimo i perioder havde sine kampe med både den mexicanske og amerikanske hær. Han blev til sidst taget til fange, men blev benådet. Han blev senere inviteret med til Theodor Roosevelts indsættelse som præsident. Geronimo døde i 1909 i staten Oklahoma.

Indvandringen til Apache-området skete i midten af 1800-tallet via personer fra blandt andet den religiøse sekt The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints (LDS Church). De

Foto fra 1867: To af Anders Andersen Overgaard (den yngres) sønner. Bagest Christen Andersen Overgaard og hustru, Ane Christendatter. Forrest Niels Andersen Overgaard og hustru, Johanne Christendatter, med deres yngste datter.

OVERGAARD SLÆGTSTAVLE VISBORG-VEDDUM-USA

Overgaard Slægtstavle Visborg-Veddum-USA

etablerede byen Heber, som blev opkaldt efter en af deres ledere enten Heber J. Grant eller Heber C. Kimball. Savmølle- og kobberminebyen Overgaard Village blev senere slået sammen med nabobyen og hedder i dag Heber-Overgaard.

Heber-Overgaard er i dag et rekreativt og køligt område, hvor specielt turister fra lavlandet omkring hovedstaden Phoenix i sommermånederne tager hen for at blive kølet ned. Området blev i 2002 raseret af en voldsom, påsat skovbrand, hvor dele af byen Overgaard nedbrændte. Men stedet er genopbygget og igen et frodigt område.

Overgaards slægtstræ med to grene

For at illustrere hvordan min families gren af Overgaardslægten hører sammen med Chris Overgaards gren af Overgaardslægten, har jeg på denne side lavet et lille slægtstræ på 2 grene med slægtens grundlægger øverst.

Christen Andersen Overgaards bror, Niels Andersen Overgaard, og dennes hustru, Johanne Christensdatter, fik syv børn. Her følger vi den ældste datter, Dorthe Nielsen Overgaard, født 1848, og den yngste søn, Niels Peter Nielsen Overgaard, født 1858.

Niels Andersen Overgaards datter, Dorthe Nielsen Overgaard, bliver gift med Niels Andersen, og sammen får de datteren Johanne Overgaard Andersen, født i 1884, som blev gift med Anton Christensen. Deres yngste datter er min svigermor, Jenny Overgaard Christensen, født 1929.

Niels Andersen Overgaards søn, Niels Peter Nielsen Overgaard, bliver gift med Ane Marie Christensen, født 1859. Deres ældste søn, Christen Marinus Nielsen Overgaard, født 1893, blev gift med Emma Margrethe Christensen. Deres søn er min svigerfar, Verner Reinholdt Overgaard, født 1924.

PÅ SPORET AF CHRIS MADSEN

Den farverige dansk-amerikaner, Chris Madsen (1851-1944), hvis dramatiske og komplicerede liv i Danmark og USA er omtalt i en artikel i Slægtsforskeren nr. 1, 2021, er et centralt tema i Gislev-rejsen 'danskerne på prærien', der afholdes over 11 dage i sensommeren 2023 (29.8.-9.9.23). Vi skal bl.a. besøge danske kirker, højskoler og museer på prærien samt de to forter, Fort Robinson og Fort Laramie, som Chris Madsen gjorde tjeneste på. Desuden skal vi opholde os i det smukke naturområde, Chris Madsen patruljerede i, nemlig Black Hills, der også rummer Mt. Rushmore med enorme bjergskulpturer af amerikanske præsidenter. Det var i øvrigt en dansk-amerikansk arkitekt, der stod for

konstruktionen af Mt. Rushmore monumentet. Turen omfatter også et ophold i danskerbyen, Elk Horn, der er hjemsted for et dansk-amerikansk slægtsforskningscenter og det store 'Museum of Danish America': <https://www.danishmuseum.org/>

Frans Ørsted Andersen, der var forfatter til nævnte artikel (og som har skrevet en bog om Chris Madsen, 'Et liv på kanten. En biografisk fortælling om Chris Madsens utrolige liv' (2018)), er sammen med den erfarne USA-rejseleder, Erik Nørkjær, medrejseleder på turen. Henvendelser om turen kan ske til Frans (frans@edu.au.dk) og Erik (enorkjaer@gmail.com) pr mail.

HUSK AT AFLEVERE DIN SLÆGTSBOG!

Slægtsforskernes Bibliotek modtager gerne din slægtsbog, fx på elektronisk form. Så stiller vi den til rådighed på bibliotekets side for alle og for eftertiden. Den bliver også en del af bibliotekets søgbare bestand af bøger.

Kriterier:

- Bogen skal være i Word- eller PDF-format
- Du giver os ret til at publicere bogen online
- Bogen må ikke indeholde kommercielle fotos med ophavsret
- Bogen må ikke indeholde personlige oplysninger om nulevende eller nyligt afdøde personer (10 år).

Hvis du er i tvivl kontakt os for råd. Vi modtager også gerne et eksemplar af din fysiske slægtsbog.

Kontakt: Per Hundevad Andersen, Slægtsforskernes Bibliotek, pan@slaegt.dk

EN ARBEJDERFAMILIE OG EN GÅDEFULD SLÆGTNING, CHRISTIAN NONUS JOHANSEN

Af Flemming Johansen
Tlf. 40 32 33 48
flemmingj@mac.com

Jeg har beskæftiget mig med slægtsforskning i min familie on and off i en del år, men jeg er ikke særlig rutineret og har heldigvis fået stor hjælp af Margit (barnebarn af min oldefars lillebror) og de to dygtige slægtsforskere, Birgitte Solmose og Ulrich Alster Klug.

Noget ved jeg dog om mine aner, og for et par år siden skrev jeg til alle i familien og bad dem om at opdatere mig på de yngste børn og børnebørn; de nyeste er det ofte vanskeligst at finde noget om, hvis man ikke får spurgt familien i tide. Det tror jeg, at mange slægtsforskere har erfaret.

Mine aner har været fattige landarbejdere og håndværkere, men med kontakter til udlandet på forskellige måder.

Min mormor, Karen Marie Nielsen (1876 – 1960), stammede fra Roskildeegnen, men blev gift med en mand fra Skåne, Niels Johnsson (1878 – 1930); her de boede de første år. Derefter flyttede de til København, hvor hun døde. De fik syv børn, de tre første døbt i Skåne.

Min fædrene familie

Ellers har jeg mest beskæftiget mig med min fars familie og har fundet en del, men også der er der nogle lakuner. Mange var håndværkere, og en del hørte til "Flådens faste stok", fx min 4 x tip, Hans Johansen, kaldet John Sacco, i Salviegade og min 3 x tip, Johan Hansen (1748 – 1809), der i 1782 fik en bolig i Haregade.

Min tipoldefar, tømrer og matros på Holmen, Johannes Daniel Johansen (1805-1851) var gift to gange. Første gang med Sophie Fridrieke Amalie Artz (1800-1873), der stammede fra

Frankfurt i Tyskland. Efter en skilsmisse fik han i sit andet ægteskab med Caroline Florentine Albertsen (1812-1863) fire børn: min oldefar Daniel Jørgen Johansen (1840-1923), to døtre og endnu en søn.

Oldefars bror rejste til Sydafrika og arbejdede dér som entreprenør i mange år, og den ene søster tog først til USA og derefter til broren i Sydafrika. Den anden søster forblev som min oldefar hele livet i København.

Min oldefar blev udlært som tømrer og endte som tømrerformand. Han deltog i krigen 1864 og var på Als under kommando af bl.a. major Lundbye og kaptajn Baller. Han blev ikke såret og modtog fra 1914 og til sin død i Tømrerstiftelsen i Faksegade på Østerbro en månedlig pension på 100 kroner. Netop 50 år efter krigen blev det besluttet at give de tidligere soldater en pension som tak for deres indsats.

Han fik i ægteskabet med Johanne Magdalene Johansdatter fra Varberg (1839-1921) syv drenge, deriblandt min farfar, Georg Ejner Johnsen (1872-1926). En af brødrene udvandrede til Sydafrika og derefter til Australien, hvor han blev gift og fik statsborgerskab. To af de andre ved jeg næsten intet om, men de øvrige blev i København, og dem har jeg en del oplysninger om.

Gåden

Den yngste af oldefars syv drenge, Christian Nonus Johansen (1880 – xxxx), har jeg brugt mest tid på, men på trods af det ved jeg meget lidt om ham.

Han blev 5. juni 1881 døbt Christian Nonus [latin for "nien-de"] og var opkaldt efter kong Christian den Niende, der i kirkebogen for Skt. Stefans Sogn i København står som fadder til ham. Her kan vi læse:

Faddere: Kongen. Enke Karoline Johansen. Moderen. Faderen.

Jf. Kgl. Resolution af 24/5 1881 er Barnet opkaldt efter Kong Christian IX som fadder til Barnet.

Barnet er født i Todesgade No 9, 3. Ifølge Attest af 16/581.¹

Jeg føler mig meget sikker på, at kongen ikke er biologisk far til den lille Nørrebro-dreng, hvis svenske mor, Johanne

¹ Hovedministerialbog for Sankt Stefan Sogn, FV 1878-1882, s. 141

Magdalena Johansdatter, på det tidspunkt var 41 år. Jeg har senere, bl.a. gennem denne foreningens Forum, erfaret, at Christian den Niende stod som fadder til adskillige børn. Men hvorfor min ane?

Nogle mener, at det skyldes, at der var født syv drenge i familien. Andre angiver andre årsager. Men egentlig viden har jeg ikke.

Min nysgerrighed var stor, og efter mange og besværlige søgninger fandt jeg i Den Kgl. Civilliste to dokumenter.

Det ene var en kongelig resolution fra hoffet til min oldefar, der bekræftede majestæten's ønske om at være fadder og donerede 40 kroner til sønnen (en daglejer havde en dagløn på omkring en krone, så det har måske svaret til en månedsløn for min oldefar).

Det andet var min oldefars takkebrev til majestæten. At sidde med min oldefars eget håndskrevne brev, blev jeg helt høj af – det var hele besværet værd!

Tilladelsen fra kongen lyder:

Det har behaget Hs Majst. Kongen alln. at afgjøre Deres den 3die d. M. daterede aller undd. Andragende derhen, at det tillades Dem i Daaben at opkalde Deres den 16. Februar d. A. fødte Søn efter Hs. Majestæt, samt derhos det lige Allernaadigst bestemmes, at der i denne Anledning vil være at udbetale Dem en Gave af Fyrretyve Kroner af den Kgl. Civilliste. Dette meddeles Dem herved tjenstligt til behagelig Underretning. Med tilføiende, at førnævnte Beløb herfra er anvist til Udbetaling af Civillistekassen mod Deres Qvittering.²

Takkebrevet fra Daniel Jørgen Johansen er dateret 30. maj 1881:

Høivelbaarne Hr Etatsraad Struckmann! Ridder af Dannebrog

Jeg vilde gerne frembære min allerunderdanigste Tak til Hs. Majestæt, ligesom jeg allerunderdanigst vilde tillade mig at meddele Hs. Majestæt at Barnet skal, om Gud vil døbes den 5te Juni Kl. 1 i St. Stefans Kirke, men da jeg ikke ved, om det er passende direkte at tilskrive Hs. Majestæt samme saa tillader jeg mig ærbødigst at stile mit Brev til Deres Højvelbaarebndhed.

Allerærbødigst

Daniel Jørgen Johansen

Tømrerformand

Fiskergade N 1, 3die Sal.

Ifølge Hof-og Statskalenderen 1881 var Erich Wilhelm Struckmann, som Daniel Jørgen Johansen stiledede takkebrevet til, etatsråd, intendant, dvs. leder af Intendanturen for Den Kongelige Civilliste. Han levede 1813-1895.

Desværre fremgik det ikke, og jeg har ikke fundet andre dokumenter eller henvisninger til dokumentet af 30. maj, som kunne forklare, hvorfor min Christian Nonus oplevede den ære at have kongen som fadder samt den økonomiske gave.

Min egen, helt udokumenterede, teori går på, at kong Christian den Niende, som boede på Amalienborg i Schacks Palæ (senere Christian den Niendes Palæ) i årene 1865-1906, havde set min oldefar sammen med sin hustru og den nyfødte søn. Min oldefar var – siger familiemyterne – med til at bygge Frederikskirken, der blev færdiggjort 1874 og indviet 1894. Jeg er i gang med at undersøge, hvilke tømrerfirmaer der arbejdede på kirken, og om min oldefar var ansat hos dem.

*Høivelbaarne
Hr Etatsraad Struckmann!
Ridder af Dannebrog*

Jeg vilde gerne frembære min allerunderdanigste Tak til Hs. Majestæt, ligesom jeg allerunderdanigst vilde tillade mig at meddele Hs. Majestæt at Barnet skal, om Gud vil døbes den 5te Juni Kl. 1 i St. Stefans Kirke, men da jeg ikke ved, om det er passende direkte at tilskrive Hs. Majestæt samme saa tillader jeg mig ærbødigst at stile mit Brev til Deres Højvelbaarebndhed

*Allerærbødigst
Daniel Jørgen Johansen
Tømrerformand
Fiskergade N. 1, 3die Sal*

Daniel J. Johansens takkebrev til majestæten

² Attest af 24/55 1881, se RA 210 Den kongelige Civilliste, Generalintendanturen § 849 n-. 1912 journalsager, 1881 1 – 300, 718

Nonus blev født på Nørrebro, og i Politiets Registerblade finder man ham på flere adresser i København, bl.a. hos forældrene i Ahornsgade og Ravnsborg Tværgade. Selv blev Nonus udlært tømrer ligesom faren. Han opholdt sig forskellige steder i Danmark og var i Sorø 1901 og Randers 1904. Umiddelbart har jeg indtil videre ikke fundet noget om ham her, men jeg har gennemgået adskillige tyendeprotokoller fra Randers Byfoged 1904-1922, foreviste pas 1812-1932 og tyendeprotokoller fra Sorø By og Birk 1863- 1923. Og intet fundet.

Det er nævnt, at han er kommet hjem fra udlandet, men der oplyses ikke yderligere om dette. Han er ikke til at finde i Politiets Mandtaller. Han har intet folkeregisterkort, så folkeregistret kender ham ikke. I Lægdsrullen ser jeg, at han er slettet i 1916, men uden begrundelse. Jeg har gennemgået Begravelsesregistret for Københavns Kommune gennem mange år uden noget positivt resultat. På Stadsarkivet i København ser jeg i Fattigvæsenets Hovedregistrant, at han er i Köln i 1933, hvor han skulle have modtaget et beløb fra det offentlige som hjælp til danskere i udlandet. Jeg har ikke kunnet finde andre oplysninger og har ingen forklaring på en mulig social ydelse.

Og derefter forsvinder han fuldstændigt!

På Rigsarkivet søgte jeg og fik tilladelse til at se følgende arkivserier med Köln, konsulær repræsentation som arkivskaber: Legalisationsprotokol 1916-1946, Pas- og Legalisationsprotokol 1923-1946 og Kassejournal 1942-1945.

På trods af Arkivlovens stramme regler om tavshedspligt tør jeg godt afsløre, at jeg intet fandt overhovedet.

Desuden har jeg gennemset mange lister fra den Konsulære Repræsentation i Berlin, Hamborg og Flensborg med fortegnelse over danske statsborgere, navnekartoteker, understøttelse til danskere i udlandet, pasprotokoller og diverse registerblade. I Udenrigsministeriets arkiver har jeg

gennemgået Registersedler L-Ø for 1909-1965, bl. a. med en oversigt over danske statsborgere, som døde i udlandet, og jeg har intet fundet.

Hvad mon Nonus lavede i Tyskland på det givne tidspunkt? Bortset fra det ideologiske kunne man tænke sig, at der var arbejde at få for en tømrer, selv om han ikke var helt ung længere? Havde han været omrejsende naver? Kunne han mon have søgt tysk statsborgerskab? Eller er han søgt længere væk med en bror i Australien?

I det interessante tv-program, Forsvundne Arvinger, fandt jeg ud af, at Udenrigsministeriet har flere personregistre, som kan bruges, ligesom jeg vil undersøge, om der er registre over danskere, som er rejst udenlands. Der er kilder, som jeg ikke har benyttet endnu: Sundhedsstyrelsen har et arkiv over danskere, som er døde i udlandet, men som måske kun dækker 1960-1977, så det er nok for sent. Og Københavns Byret kan have noget, hvis han er død i udlandet og havde noget af værdi i sit bo; det lyder dog ikke sandsynligt.

Tilbage er der så de tyske registre. Det er ikke så meget sproget, der afskrækker, men mere at skulle arbejde med arkiver og registre, som jeg intet kender til. Men jeg vil naturligvis forsøge. Der er flere arkiver i Köln, nemlig: Archivportal og Standesamt Köln, arkivet i Düsseldorf og arkivet i Flensborg. Findes der mon en liste over danskere, som har søgt tysk statsborgerskab?

Og hvad ellers? Lidt underligt, at han blot kan forsvinde ud i den blå luft. Der er selvfølgelig også altid den mulighed, at jeg har overset noget. Men mere erfarne slægtsforskere forklarer mig, at sådan kan det gå, især når mange arkiver gennem tiden er blevet kasseret. Under alle omstændigheder er det en spøjst historie. Hvis nogen har gode forslag til videre undersøgelser, modtages de med glæde.

FAMILIE I SVERIGE OG AMERIKA?

Søger du slægtninge, der er fx udvandret til Amerika eller kommer fra Sverige? Så har Danske Slægtsforskere et tilbud, som kan være afgørende for din forskning.

Som medlem af foreningen kan du få foretaget opslag i to betalingsdatabaser ganske gratis. Det er i gruppen *Opslag internationalt* vores Forum (forum.slaegt.dk), du finder denne særlige service. Her er to tråde *Hjælp med opslag i Ancestry.com* og *Hjælp til opslag i ArkivDigital*

(*Sverige*). Hvis du ønsker hjælp til et opslag, skriver du simpelthen et svar i tråden, hvor du forklarer, hvad du søger efter. I løbet af kort vil du få svar tilbage med de forhåbentlig gode oplysninger, der kan trækkes ud af databaserne.

Benyt dig endelig af denne fine mulighed. Husk, at tilbuddet er forbeholdt medlemmer, og at du skal være logget ind på Forum for at skrive i Forum.

HÅNDVÆRK OG LAVSVÆSEN

Af Kathrine Tobiasen
Korsagervej 13, 8940 Randers SV
41 28 65 30
kto@slaegt.dk

Indledning

Fra tidernes morgen har mennesker lært sig at lave ting, de havde brug for i deres dagligliv, og tidligt har personer med særlige færdigheder skilt sig ud. De blev kendte og efterspurgt for deres kompetencer. Især i byerne, hvor befolkningstætheden sikrede en vis kundekreds, øjnede driftige folk muligheder for skabe sig en levevej. Med jernets fremkomst opstod behov for personer, der forstod sig på at bearbejde metallet, så man fik et brugbart redskab eller måske et våben ud af det. Efterhånden som folk fandt ud af at indrette deres boliger med finesser, blev der brug for andre med håndlag for at bygge. Ud over disse færdigheder blev det nødvendigt at være i besiddelse af særlige redskaber, der var tilpasset de enkelte opgaver. Og når mange skulle brødfødes, var det hensigtsmæssigt at samle produktionen og udnytte ovnen og nok ikke mindst opvarmningen af den.

På den måde opstod efterhånden en række håndværk. Jo mere udviklet samfundet blev, jo flere specialiserede funktioner blev der brug for. Nogle af dem til ganske almindelige

hverdagsforbrødsvarer, andre til rene luksusvarer, der pegede på et vist overskud, i hvert fald i visse samfundsgrupper: guld- og sølvsmede, parykmagere, kniplersker.

Det gjaldt for byerne, men på landet var det anderledes. Her boede folk spredt, og her var ikke basis for specielle erhverv. Man var i højere grad selvforsynende og hjalp sikkert hinanden, for der var altid folk, der var velsignet med et særligt håndlag og havde skruet næverne fordelagtigt på armene. Men også på landet voksede håndværk frem. Smedearbejde krævede specielle redskaber, hvilket gjorde det naturligt at gå til smeden for at få en lavet fx en hestesko. Ligesom det var nyttigt med erfaringer for at fremstille fx træsko og koste og for at sy tøj.

Tidligt skelnede man mellem egentlige håndværk og landhåndværk, og udøvere af sidstnævnte, der ofte ikke havde en regulær uddannelse bag sig, rangerede lavere i anseelse. Forskellen mellem land og by viste sig desuden i den måde, håndværkerne organiserede sig på.

Byernes håndværkere

Lavene

I byerne begyndte grupper af håndværkere – og andre godtfolk – tidligt at slutte sig sammen for i usikre tider at søge beskyttelse i fællesskabet; på landet holdt man sammen i landsbyfællesskabet og behøvede ikke at danne mere specialiserede grupper. I starten kunne det være gilder, sammenslutninger af byens borgere, for at styrke sammenholdet. Man tilsluttede sig et gilde ved at aflægge ed og forpligte sig til at hjælpe andre gildesbrødre, hvis de skulle blive ramt af fx sygdomme eller ildebrand. Gilderne havde et sæt vedtægter, som blev kaldt skrårer.

Oprindeligt var gilderne bredt favnende uden hensyn til fag, men efterhånden opstod der særlige gilder for købmænd og håndværkere. I takt med at de forskellige fag op gennem

Smedefaget hører blandt vore ældste håndværk. Her er to smede på arbejde i oldtiden. Billedet stammer fra Digitale udstillinger på skolehistorie.au.dk

middelalderen udviklede sig, voksede også betydningen af disse gilder, og de blev til lav, der var sammenslutninger af enkelte håndværksfags udøvere.

Et lav bestod ikke kun af fx alle en købstads mestre inden for et givet fag; også svende og lærlinge hørte med under paraplyen. Svendene kunne dog have deres egen underorganisation under lavet. Det var et krav, hvis man ønskede at åbne et værksted, at man var medlem af lavet, og lavsmedlemmerne kunne på denne måde være med til at regulere antallet af mestre, så der sikredes et rimeligt eksistensgrundlag for alle, og man kunne have kontrol med, at mestrene rent faktisk mestrede deres fag.

I lavene hjalp man hinanden under sygdom eller fattigdom, og man kunne have særlige kasser til formålet, som medlemmerne måtte bidrage til. Da det alle dage har været en vigtig sag at blive begravet hæderligt efter egnens og standens skikke, ser vi nogle steder også begravelseskasser.

De fine gamle døre, vi stadig kan se i bybillederne, vidner om håndværkere, der har mestret deres fag. Eksemplet her er fra Den Gamle By i Aarhus.

Lavene var organiseret med en oldermand som formand. Der kunne være forskel på, hvordan han (hunkønsvæsner kom naturligvis ikke på tale) blev valgt. I nogle tilfælde blev han valgt af medlemmerne, i andre tilfælde var han udpeget af byrådet, og han sad normalt på posten i to år. Hans vigtigste opgaver var at tilse, at medlemmerne betalte deres gebyrer for optagelse i lavet samt kontingenter, og holde øje med, at mestrene levede op til de krav, der stilledes til deres faglige kunnen. Og han skulle varetage lavets interesser i forhold til myndighederne, byrådet og staten. Lavet kunne desuden være med til at fastsætte prisen på varer og tjenesteydelser og på den måde hindre konkurrence mellem mestrene. Der var dog ikke frit slag med hensyn til priserne; de skulle nemlig godkendes af byrådet.

Lavene havde en kasse til at opbevare deres penge i. Den kaldtes ofte *mesterladen* (eller svendeladen, hvis den gjaldt svendenes gruppe) og kunne være en fint udkåret trækiste af pæn størrelse. Selvfølgelig var den også forsynet med en forsvarlig lås. Heri gemtes de årlige kontingenter, også kaldet kvartalspenge, og de gebyrer, svende og lærlinge måtte punge ud med i forbindelse med den prøve, de skulle bestå for at rykke op i henholdsvis mester- og svendeklassen.

Først når man var nået op i mesterklassen, var man fuldgældigt medlem af lavet. For lærlinge gjaldt det, at de skulle være ægtefødte; de stakkels børn født uden for ægteskab havde ingen mulighed for at gøre karriere som håndværkere. Til gengæld havde man tidligt et internationalt udblik; en svend skulle i tidligere tider have været på valsen i udlandet i mindst tre år for at kunne indstille sig til mesterprøven. Han skulle lære sit håndværk ordentligt! Dette krav blev afskaffet sidst i 1700-tallet. Langt tilbage i tiden kendes regler for de unges læretid: Der var bestemmelser for, hvor lang tid stod de i lære, og hvordan aflønningen var.

Et vigtigt hverv for lavene var at bekæmpe ulovlig næringsudøvelse. Der kunne være tale om *fuskere* og *bønhasere*. De første var håndværkere, der ikke var medlemmer af lavet og derfor ikke måtte virke som mestre. Bønhasere derimod var svende, der ikke havde tilladelse til at arbejde for egen regning.

Gildernes gamle betegnelse for vedtægter, skrårer, levede videre i lavene. I starten, i middelalderen, var det lavsmedlemmerne selv, der satte deres vedtægter sammen, men op gennem tiden ses det, at hans kongelige majestæt i stadig højere grad blandede sig i udformningen. Regler blev formuleret ovenfra, og det havde undersåtterne at indrette sig efter. I samme retning peger byrådenes ønsker om at være medbestemmende, når oldermanden skulle udpeges.

I det hele taget fortæller lavenes historie om en stadig kamp mellem håndværkernes bestræbelser på at bevare monopoler og rettigheder og statsmagtens ønsker om et frit marked. Majestæten havde øje for, at både varepriserne og optagelsesgebyrerne ikke blev for høje og forsøgte at dæmme op for prisstigninger. Det var en kamp, der nogle år efter grundlovens gennemførelse endte med næringsloven af 29. december 1857, hvorefter alle frit kunne nedsætte sig som erhvervsdrivende. Staten forsøgte sig med at forbyde mesterprøverne og i hvert fald at sætte grænser for det ofte betragtelige beløb, der skulle betales, og lav, der ikke opfyldte forskrifterne, blev nedlagt. Dog uden stor succes – lavsvæsenet var tilsyneladende noget af en jungle.

Et skridt på vejen mod større frihed var bestemmelser fra 1700-tallet om, at der kunne udstedes frimesterrettigheder til håndværkere, som kunne få tilladelse til at virke uden at være medlemmer af et lav. I Haderslev var der i slutningen af 1700-tallet flere fribødkere. Således kunne Hans Christian Hansen 27. februar 1792 aflægge ed som "Freyböttger", og hans far, Niels Hansen, angives ligeledes at have været fribødker. Frimestrenes rettigheder var dog begrænsede i forhold til de "rigtige" mestre.

Af største vigtighed for byernes håndværkere og nok især købmænd var kampen for købstadsrettighederne. Borgerne i byerne havde eneret på at beskæftige sig med handel og håndværk, bortset fra det, der faldt ind under begrebet landhåndværk. Håndhævelse af rettighederne krævede regler og forordninger fra kongemagten, hvilket godt kunne komme til at stå i modsætning til lavenes ønsker om selv at styre prisudvikling og regulering af antal mestre i en by. Hvis de ville holde fast i deres rettigheder, måtte de til gengæld finde sig i, at majestæten kunne have interesse i at sætte grænser for varepriserne eventuelle himmelflugt.

Borgerskab

Hvis en håndværker ønskede at slå sig ned som mester, måtte han løse borgerskab i købstaden og i forbindelse hermed aflægge en prøve på sin kunnen. Lavene og borgerskabet kom derfor til at hænge tæt sammen – en håndværksmester kunne ikke udøve sit fag uden at være borger i byen. Det var naturligt nok en aspirants kommende kolleger i lavet med oldermanden i spidsen, der skulle bedømme prøven, som ofte blev aflagt for byrådet (nogle steder benævnt magistraten). Det var byrådet, der tildelte borgerskabet, og det var byrådets kasse, der indkasserede det beløb, ansøgeren måtte

slippe. Bystyret havde her en god fast indtægtskilde, som faldt godt i hak med lavsmedlemmernes interesser.

Borgerskabstildelinger er indført i købstadens rådstueprotokol/bog; i nogle byer førtes en særlig borgerbog. Mange steder nøjes man med at anføre ansøgnernes navne og fag samt gebyret, men andre steder blev der berettet om tildelingen og den aflagte prøve. Som det skete, da Niss Hansen i 1824 søgte borgerskab i Kolding. Begivenheden er beskrevet i byens rådstuebog, s. 154¹, hvor vi kan læse følgende:

Bødkersvend Niss Hansen mødte og var begierendes at han maatte forevise et af ham, efter Magistratens Bestemmelse forfærdiget Mesterstykke, bestaaende af en Brændevinstønde af 60 Kanders Indhold, for at han, som har lært Bødkerprofessionen i Flensborg, dersteds i 1815 bleven Laugssvend, maatte vinde Borgerskab i Byen som Bødker-mester; denne hans Begiering blev af Magistraten indvilget, hvorefter han foreviste ovenberørte sit Mesterstykke hvilket saavel Magistraten som de tilstedeværende Bødkermestre Morten Pedersen og Schultz, der efter Magistratens Udmeldelse havde overværet Mesterstykkets Forfærdigelse, fandt i alle Henseender forsvarligt og godt giort.

Borgerskabet var således på plads, og Niss Hansen kunne åbne sit værksted og antage svende og uddanne lærlinge.

Købstæder og lav

Der krævedes et vist antal mestre inden for et fag, før der kunne blive tale om at danne et lav. Mange købstæder var så små, at der kun var eksistensgrundlag for ganske få mestre i de fleste fag. I hovedstaden var der plads til det hele, men i mange mindre byer var det kun de store fag som bagere, skomagere, skræddere, smede og snedkere, som var repræsenteret med et lav.

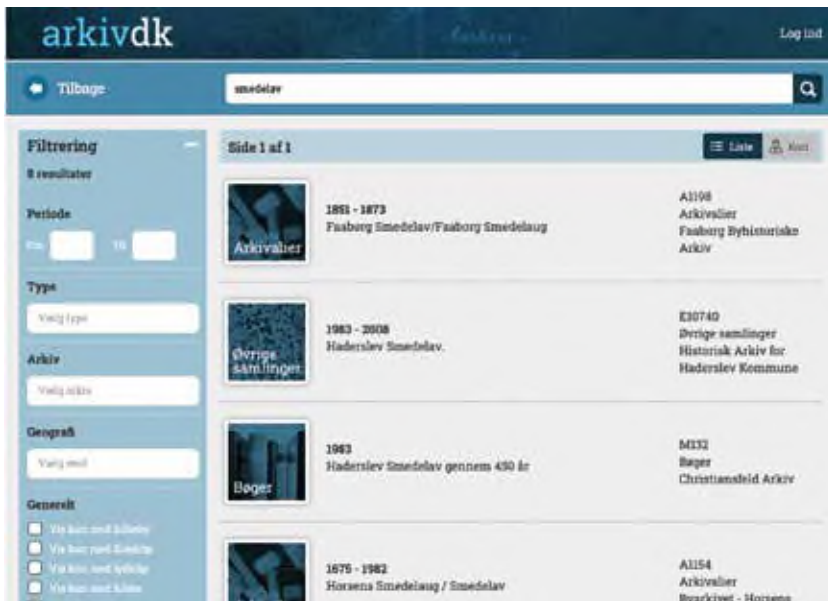
I bogen *Gamle danske håndværk* findes en oversigt over fordelingen af lav inden for 53 fag i danske købstæder. Her kan vi se, at lav for specialister som brændevinsbrændere, buntmagere, kandestøbere, knapmagere og silkevævere udelukkende kunne findes i København, mens parykmagere, som nåede deres absolutte højdepunkt i 16-1700-årene, havde fodfæste i både København, Odense og Aalborg og possementmagere i København og Køge.²

At der fx kun nævnes possementmagerlav i København og Køge og malerlav i København, Odense og Aalborg, var naturligvis ikke ensbetydende med, at der ikke eksisterede

¹ Rådstuebogen er p.t. ikke på Arkivalieronline. Men her ligger Register til borgerskaber i Kolding Købstads rådstueprotokoller

² Gamle danske håndværk, s. 19 ff.

Her er lavet en søgning på 'smedelav' på arkiv.dk. Brug eventuelt felterne Type, Arkiv og Geografi i venstre side til af afgrænse din søgning.

håndværkere med disse færdigheder i andre byer. Det eneste, vi kan slutte ud fra oversigten, er, at der ikke var mestre nok til at danne et lav.

Kilder

Når vi vil beskæftige os med disse befolkningsgrupper, kan vi gå til lavsarkiverne, som i hvert fald i et vist omfang er afleveret til Rigsarkivets forskellige afdelinger. Andet kan befinde sig på stadsarkiver over hele landet; det er jo private arkiver, der ikke har afleveringspligt til Rigsarkivet, hvorfor protokollerne sagtens kan være havnet på det lokale arkiv. Det gælder ikke mindst for hovedstaden, hvor Københavns Stadsarkiv vil være det oplagte sted at gå hen.

Det varierer meget, hvad der er bevaret og afleveret. Typisk vil der være lavsbøger eller forhandlingsprotokoller, men også regnskabsbøger og skræer, og nogle lav har haft særskilte mester-, svende- og lærlingebøger. Som altid, når det drejer sig om slægtsforskning, gælder: Vær nysgerrig, tag et kig i diverse protokoller, for du ved i princippet aldrig, hvad du kan falde over af godbidder. Ligger bogen på Arkivalieronline, er den bare et klik fra dig, og hvis du alligevel skal afsted til en læsesal, er det bedre at bestille lidt for meget end at misse noget.

Start med at kigge på Arkivalieronline, hvor lavsarkiverne gemmer sig under *Temaer A-K > Håndværk*. Når du har klikket på *Lavsarkiver*, får du en lang side med alfabetisk ordnede lav. Da de fleste har købstadens navn i titlen, er det nemt og hurtigt at se, om der er bid med hensyn til dit interesseområde. Når du har titlen på dit lav, er det en god idé at gå videre til Daisy, hvor du taster titlen i arkivskaberfeltet. Langt fra alt er at finde på Arkivalieronline, men ved hjælp af Daisy får du klarhed over, hvad Rigsarkivet rummer af tilbud;

er der noget, der ser spændende ud, kan du bestille materialet til den af Rigsarkivets læsesale, der passer dig bedst.

På Arkivalieronline ligger en sand godbid *Arkivregistratur, Københavnske Lavsarkiver. Udgivet af Københavns Stadsarkiv og Landsarkivet for Sjælland m.m.* Denne registratur giver en detaljeret oversigt over, hvad der er bevaret af de enkelte fags arkiver med nøje angivelse af, hvor de kan findes, om det er Rigs- eller Stadsarkivet. Arkivalieronline vil der dog af gode grunde ikke være henvisninger til, da registraturen er fra 1971.

Lokalarkiverne er fælles om søgesiden arkiv.dk. Denne søgebase er især kendt som en fantastisk indgang til billeder fra lokalområderne, men kan også bruges til søgning i de medvirkende arkivers samlinger. Du kan indsnævre søgningen til det relevante arkiv og måske komme på sporet af noget, du kan bruge. Mange arkiver har desuden lagt billeder, historier og databaser ud på deres egne hjemmesider; her kan især fremhæves Københavns Stadsarkiv, der har rigtigt mange fine tilbud. Men husk, at det er en supergod idé at kontakte arkiverne; de rummer meget mere end det, der ligger på hjemmesiderne.

Ud over de specifikke lavskilder er der naturligvis de velkendte kilder som skøder, skifter m.v., som gælder for håndværkere som for alle andre. Vi kan lede efter håndværkerne i lavsprotokollerne, men ved siden af har de jo levet et liv med ægteskab og børn og er endt med at dø. Især skifterne kan som ingen anden kilde – på nær måske retsprotokoller – kaste et nærgående lys over en hel families sociale og økonomiske forhold.

Vi vil i det følgende se nærmere på et par håndværk, skomagere og handskemagere.

Skomager i Skanderborg

Skanderborg var midt i 1700-tallet en rimeligt velstående købstad, der som centerby i Skanderborg Rytterdistrikt var hjemsted for en række rytterkompagnier; det gik dog hurtigt ned ad bakke efter rytterdistriktets ophør, og ved folketællingen 1787 kunne byen blot mønstre sølle 573 indbyggere, altså på linje med en halvstor landsby. Men i 1750 kunne byens skomagere samles hjemme hos den "udmeldte oldermand", Christen Pallesen, *hvor da for Laugs-Ræt og Aaben Lade fremstoed samtlige Mæsterne og Producerede Deris erholdne Hans Kongl. Mayst. allernaadigste Bevilling paa Laugs Rettighed af dato 26de Octobr. 1750.*³ Hele 13 mestre kunne indskrives i protokollen, hvor de anføres med navns nævnelser ved det første møde med lavsoldermanden i spidsen. Siden samledes lavet et par gange årligt, og det ser ud til, at mestrene troligt mødte op.

Ved møderne behandlede man de sager, der hørte under lavet. På det allerførste møde *fremstoed Mester Sørren Fyhnbøe, som formedelst Alder og Skrøbelighed aftackede fra Lauget, og i hvis Stæd hans Søn, Poul Sørrensen, som der paa har vunden sit Borgerskab, blev indskreven for Mester, med Formahning i Allerunderdanigst Følge Hans Kongl. Mayst. Allerunderdanigste Lov Forordninger og Laugets Privilegier sig i Allemaader at Rætte og forholde.* Det nævnes ikke i protokollen, men sønnen måtte betale et pænt beløb for sin indskrivelse. Dette beløb er formentlig indført i regnskabsbogen, men da kun lavsprotokollen er bevaret, kender vi det ikke.

I 1885 malede L. A. Ring dette billede af en skomager, der holder en tænkepause. På bordet foran sig har han sit værktøj.

³ Skanderborg Skomagervlav. Lavsprotokol, s. 2

⁴ Ibid., s. 3

⁵ Skanderborg Amtsstue. Skifteprotokol 1745-1750, fol. 265-280b

Næste fremtræden stod mester Bendix Andreasen for. Han tilkendegav, at en dreng, Jens Abrahamsen, havde udstået den læretid hos Bendix' salig fader, som var aftalt ifølge en kontrakt af 1. maj 1744. Faren, Andreas Bendixen, var i mellemtiden død, men hans søn kunne bekræfte, at drengen var udlært og kunne udskrives *imod Udskrifts Penge efter Forordningen og derfor her efter som Svend at ansee.* Det pointeres, at *Mester forbemt. Bendix Andreasen staar til Ansvar for forbemt. sin Giorte Forpligtelser.*⁴

De fleste håndværkere levede i små kår. Det var ingen guldgrube at drive en mindre håndværksvirksomhed. Skiftet efter ovennævnte Andreas Bendixen, der døde i februar 1749, giver et indblik i forholdene hos denne familie. De boede i en gård i byen med et stuehus i 8 fag med tegltag og desuden et stråttækket brygger- og udhus samt en "kvart lod jord i Hedeager Skov". I udhuset var der plads til en ko og et par får med lam, så skomageren har drevet lidt landbrug ved siden af håndværket.

I huset var der både en storstue og en dagligstue, og værkstedet så ud til at være indrettet i den sidste. Indboet var ikke på nogen måde prangende, men ægteparret har fulgt moden og brugte parykker – der nævnes en parykblok og pudderdåse med kvast. Køkkenet var udstyret med mere grej, end man normalt ser i bondehjem, og boets suverænt dyreste genstand var en brændevinskedel med hat, dække, piber og andet tilbehør, der vurderes til 14 rd. 4 mk. 8 sk. Måske har Andreas budt sine kunder på en lille dram? Familien ejede en lille bogsamling; foruden den obligatoriske bibel havde man en tysk huspostil, en tysk historiebog og et bundt gamle tyske og danske bøger. Tysk har man åbenbart behersket.

I boet var der en del papirer. Andreas havde lånt penge, men han havde også mange tilgodehavender, fordi kunderne ikke altid havde været hurtige til at betale for deres nye sko og støvler. Et studie af disse sedler viser, at Andreas har forsynet det bedre borgerskab i byen med fodtøj. En hr. Mogens Vogelius i Aunslund havde således fået leveret skotøj flere år tilbage og havde ikke haft hast med at betale, men han kunne dog dokumentere, at han havde betalt en del i naturalier, rug og byg.

Boet blev solgt på auktion – med sønnen Bendix som køber af det meste – og indbragte 363 rdl. Men når gæld, auktions- og skifteomkostninger og betaling for afdødes begravelse var trukket fra, endte det med 103 rdl. til deling mellem to sønner og fire døtre.⁵

Handsker i Randers

I Randers har man haft en lang tradition for at sy handsker. Den går tilbage til middelalderen, og især i 1700-tallet blomstrede produktionen. Handskerne var eksklusive og kendt for deres fine duft og blødhed. Hemmeligheden bag Randershandskerne siges at være planten Kalmus, som vokser ved Gudenåen; når skindet behandles med denne blomst, bliver det uhørt blødt, og man slipper for den karakteristiske lidt skarpe læderlugt. Randershandskerne var eftertragtede og eksporteredes også til udlandet. Det fortælles – og det skal være ganske vist – at den franske dronning Marie Antoinette hver nat sov med handsker fra Randers på hænderne. Så efterspurgt var handskenen fra Randers, at folk i andre byer som Horsens, Odense og Viborg fremstillede "Randers Handsker."

I tidligere tider kunne man bruge udtrykket "kendt som Randers Handsker" om noget, som var kendt af alle. Skindet, der brugtes til handskerne, kom fra jyske hede-får, som fandtes i rigelige mængder og havde skind af fin kvalitet.

Planten Kalmus, som giver Randershandskerne deres særlige og behagelige blødhed og duft.

Kilde: Naturbasen.

I 1600-tallet var der en del uenigheder om, hvilket fag handskemageriet hørte under; det kunne være buntmagere eller skindere. Men 1684 blev Randers Handskemagerlav stiftet, og det havde allerede da 11 mestre som medlemmer. Siden voksede antallet til 28. Som i mange andre fag var der tale om små virksomheder, hvor mester fik bestillinger fra en købmand, som samtidig leverede skindene. Det var samme købmand, der siden solgte produkterne og strøg det meste af fortjenesten, mens håndværkeren måtte tage til takke med en fast aftalt pris.

Handskemagerne havde godt nok svende ansat, men hovedparten af handskerne blev nok syet af sypiger, unge og ældre kvinder i diverse samfundsklasser, som sad hjemme i deres boliger og syede de fine handsker.⁶ Produktionen var så stor i begyndelsen af 1700-tallet, at den gav beskæftigelse til 6-800 mennesker i byen, der på dette tidspunkt havde knapt 2.500 indbyggere. Der var vitterligt tale om et erhverv, som var af enorm betydning for byens økonomi.

⁶ Randers. Fra handelsplads til storkommune, s. 68

⁷ Randers købstads historie, Randers byråd 1952, bd. 1, s. 274

Randers Handskemagerlavs segl fra 1684. Det kunne se ud til, at man på den tid har brugt egernskind til handskerne, siden to af disse poserer på hver side af handskenen.

Hen mod slutningen af århundredet dalede produktionen kraftigt, uden at en årsag med sikkerhed kan udpeges. Men måske har fortjenesten været for lille og organiseringen med håndværkerens afhængighed af købmændene problematisk, måske skyldtes det mangel på lammeskind. I hvert fald var erhvervet ved at forsvinde helt omkring 1800, hvor der kun var tre mestre tilbage. 1811 reddede Randerskøbmanden O. C. Kellerman faget, idet han anlagde en handskefabrik og et garveri og inviterede en dygtig og foretagsom fransk handskemager, Charles Mattat, til byen. Han fik igen sat gang i produktionen og opbyggede et netværk for eksport af både handsker og garvede skind til flere europæiske lande. Siden har der været produceret handsker i Randers.⁷

Plakat for Randers Handsker. Randers Stadsarkiv.

Hos Rigsarkivet findes kun en pakke med *Diverse dokumenter* fra Randers Handskemagerlav. Den er ikke på Arkivalionline. *Randers Handskemagerlaugs protokol 1684-1818 samt ind- og udskrivningsbog for drenge [lærlinge] fra Randers Handskemagerlaug 1715-1810* befinder sig på Nationalmuseet. Randers Stadsarkiv har forskellige materialer, bl.a. regnskabsbog, billeder og avisudklip.

Landhåndværkere

På landet var forholdene helt anderledes. I små landsby-samfund var der ikke brug for en håndfuld smede og tømre-re og derfor heller ikke for et udbygget lavsvæsen. Desuden var der skrappe grænser for, hvad man overhovedet måtte beskæftige sig med på landet. Det afgjorde købstædernes særlige rettigheder, der gav dem monopol på handel og mange former for håndværk.

Danske Lovs siger det klart i 3. bogs 13. kapitel, der handler om *Landboe, eller Fæstebønder og Lands-Bye-Handel*. I 23. artikel hedder det: *Ingen Haandverksmand maa boe paa landet undtagen Grovsmede, Tømmermænd, Bødkere, Teglbændere, Pottemagere, som gjøre sorte Potter, Hiulmænd, Murmestere, Skindere, Vævere, som væve Vadmel, Blaar- og Hampelærit, Skrædere, som sye Vadmel, og de Skomagerne, som sye Bønderskoe*. Altså kunne kun håndværkere, der lavede ting, som var nødvendige i den almindelige dagligdag og var rettet mod bønder, bedrive deres erhverv i landsbyerne. Og omvendt måtte håndværkere, der ikke faldt ind under de nævnte grupper, slet ikke slå sig ned på landet.

Denne artikel blev af håndværkerne i byen fortolket sådan, at det var forbudt for landhåndværkere at sælge deres varer i købstæderne. Om denne tolkning var korrekt eller ej kan diskuteres; det var i hvert fald tilladt bønderne under visse begrænsninger at sælge deres afgrøder, som der siges i 26. artikel: *Bønderne skulle føre deris Vare til Kiøbstæderne, og dem paa offentlig Axeltove og Markeder fal holde, og ej dem til Høkere og Forprangere, som Landet omløbe, sælge. Giøre de herimod, have forbrut Varenis Værd til Kongen, og Varene, om de af Kongens Foged antreffis kunde, iligemaaade være Kongen hiemfaldne*⁸. Men resultatet var, at myndighederne i store træk accepterede byfolkernes tolkning. Der var således ikke basis for at drive større virksomheder på landet.

Kundegrundlaget i små landsbyer var desuden så småt, at mange håndværkere ikke kunne leve af deres fag, men måtte drive lidt landbrug ved siden af, typisk som husmænd

med små jordtilliggender. Man kan sige, at håndværket var et bierhverv.

Netop fordi håndværket i mange tilfælde var en bibeskæftigelse, kan det være svært at afgøre, hvem der rent faktisk har arbejdet med hvad. Et tilnavn kan afsløre sagen. Ingen kan være i tvivl om, hvad Peder Smed eller Niels Bødker beskæftigede sig med, men hvad hvis navnet nærmer sig et slægtsnavn, der er gået i arv gennem flere generationer? Der er selvfølgelig en vis sandsynlighed for, at Jens Nielsen Smed har lært faget af sin far, Niels Smed, og igen giver sine erfaringer videre til sin egen søn, men kan man altid bare gå ud fra, at sådan må det være?

Folketællingerne giver også gode oplysninger om, hvordan folk har tjent til dagen og vejen. Ved 1787-tællingen fra det lille sogn, Karlby, Djurs Nørre Herred, Randers Amt, med 180 indbyggere, nævnes først en række mænd, der tituleres "bonde og gårdbeboer". I nogle af husstandene ses en landsoldat eller en inderste og almisselem, men ellers er der tilsyneladende ingen tvivl om, at disse familier har passet deres gård og ikke andet. Herefter følger husmændene, og her optræder bierhvervene på stribe. En er smed, et par stykker hjulmænd, en anden bødker og til slut en hyrde. Alt sammen job, de har klaret ved siden af husmandsbruget.

I det lidt større nabosogn, Voldby (425 indbyggere), er billedet det samme. Bønder og gårdbeboere dominerer, også her er der en del landsoldater og inderster i husstandene. Blandt husmændene bemærkes en Jørgen Andersen Meiniche, der er "Husmand og Skomager" og bor sammen med sin kone, et par børn og en karl, som benævnes "Skomager Svend". I 1801 har han stadig en svend beskæftiget. Jørgen Meiniche er nok lidt af et grænsetilfælde mellem by- og landhåndværkere, idet han over en lang periode havde arbejde til en svend. Han var da også ud af en skomagerslægt; både hans far og farfar havde været i faget.

En anden husmand og håndværker i Voldby 1787 var snedker Jens Fæveile Høj, som fik en krank skæbne. I 1801 var hans kone alene tilbage i sognet med en vanvittig datter; om konen står at læse: *Jordløs Huusejer og Almisse Lem, Manden er i Aarhus Daarekiste*. Han var endt på Aarhus Hospital, der husede 35 hospitalslemmer samt to, som måtte holdes indespærret i dårekisten⁹.

Nu og da kan man tilfældigvis og på helt uventede steder få et hint om, hvad en person har arbejdet med.

⁸ Danske Lov. Digitaliseret ved Bjørn Andersen

⁹ Folketælling 1801, Aarhus Købstad, Hospitalet

En bødgers værksted, dog nok bedre udstyret end det, Søren Bødker og hans forfædre har rådet over. Set på Hjerl Hede museet.

Bunde Sørensen (ca. 1695-1742) var fæster på en gård af mellemstørrelse i Skødstrup, Aal Sogn. Men han må have haft et bierhverv som tømrer eller måske snedker. For da der i 1729 skiftes efter en kvinde i nabolaget, optræder der er særlig post blandt udgifterne: *Bunde Sørensen i Skiødstrup fordrede for Arbejds løn paa Liig Kisten 1 mark og 6 skilling*¹⁰. Han har altså haft håndlaget og grejet til at lave en kiste og skulle selvfølgelig have sin løn for det. Men i kilderne i øvrigt er han kendt som gårdmand.

I Rimsø Sogn på Djursland finder vi en Søren Sørensen Bødker (1803-1873), som godt nok bærer et håndværkernavn, men måske uden nogensinde at have virket som sådan. Det ser ud til, at han det meste af livet har været inderste og boet forskellige steder på egnen. Selv efter at han var blevet gift, har han været nødt til flytte fra familien og tage arbejde som tjenestekarl i en periode hos sognepræsten i nabosognet Karlby. Han har tjent til dagen og vejen som daglejer, men navnet Bødker fulgte ham.

Hvis vi følger hans slægt tilbage gennem tiden, viser det sig at Bødker-navnet er knyttet til familien i hvert fald tre generationer tilbage. Søren's tipoldefar var Jens Sørensen Bødker (ca. 1691-1750), der var fæster af et mindre sted under grevskabet Scheel. Jens' sønner arvede navnet og blev ligeledes fæstere. Det fortsætter i tredje generation, hvor navnet stadig optræder, men hvor det viser sig at være svært at skaffe fæstesteder til alle sønnerne. Fæstemarkedet var så at sige dækket, og nogle måtte klare sig, som de bedst kunne. Søren Sørensen Bødkers far, der også hed Søren Sørensen, er ved folketællingen 1801 jordløs husmand og tjener (går nok ud i dagleje), mens hustruen er almisselem. De fleste af deres børn døde som små, og han endte selv som almisselem med husly hos en datter.

Der er tale om en familie, som gennem generationer har været småkårsfolk, og det har været oplagt at kombinere det beskedne landbrug med et håndværk. Det har også været oplagt, at fædre har oplært deres sønner i faget, som heller ikke har stillet store krav til udstyr og værksted. Så selv om navnets optræden gennem fire generationer kan antyde, at det nærmest er blevet et slægtsnavn, er det sandsynligt, at mændene i slægten har dyrket deres håndværk, når der har været mulighed for det.

Specielle håndværk

Nogle håndværk kan synes specielle for en lille landsby. Var der mon i 1700-tallet brug for en blytækker i Billum, Ribe Amt, et sogn med 351 indbyggere ved 1787-folketællingen? Alle gårde og huse på stedet har været stråttækkede, nok bortset fra kirken. Heller ikke i egnens eneste købstad, Varde, har det vrimlet med blyttækkede tage. Ikke desto mindre levede en mand ved navn Jørgen Jensen Blytækker i Billum i starten af 1700-tallet. Han var fæster på en gård, der var ejet af den lokale sognepræst, og ernærede sig primært ved landbrug, men har formentlig, når lejligheden bød sig, kunnet træde til med sine særlige kompetencer.

Ved et par børns dåb benævntes han Blytækker, og da han døde i 1727, noterede præsten: *Onsdag d. 12 Martii begrafes Jørgen Blytecher af Kielst.*¹¹ Hans kone finder vi omtalt som Ellen Blytækkers. Hans søn, Jens, videreførte både fæstet på fødegården og farens tilnavn. Da han underskrev sit fæstebrev var det under navnet Jens Jørgensen, men når hans mange børn blev døbt, jongleredes der rask væk mellem Blytækker og Jørgensen. Også en søster til Jens blev benævnt "Mette Blytecker". Om Blytækker reelt dækker et håndværk

¹⁰ Skifte efter Kirsten Jensdatter, Hesselmed Gods. Skifteprotokol 1725-58, s. 34 ff.

¹¹ Kirkebog for Janderup-Billum Sogne 1637-1767, s. 243

eller har udviklet sig til en form for slægtsnavn skal være usagt. Jens Blytækker fik et fæstebrev på helt sædvanlige vilkår, og der findes ingen dokumentation for, at han har været i aktion med tækning af blytage. Der kan dog næppe være tvivl om, at han – og måske især hans far, som navnet jo stammer fra – har været i besiddelse af visse håndværksmæssige færdigheder.

Nogle gange kunne det være særlige evner, der gav basis for beskæftigelse på uventede steder. Det gælder for Claus Guldagger Nielsen, som mistede begge sine forældre, der var gårdfæstere i Aal Sogn, få måneder efter, at han var født i 1769. Han overlevede dog, og ved folketællingen 1787 finder vi ham som 18-årig tjenestekarl hos en morbror. Han havde lidt arv i baghånden, og det hjalp ham sikkert til at etablere sig på et husmandssted i Henne Sogn, lige nord for fødesognet. Han blev gift i april 1798, og senere samme år kunne han ifølge regnskabsbogen for det lille lokale gods, Hennegård, sende en regning på 6 rd. 5 mk. 3 sk. til godsejeren for forskellige tjenester, såsom syning af flere par støvler og reparation og rengøring af diverse ure. Årene

efter kunne han igen udskrive flere pæne regninger. Grimer og sadler til hestene, støvler til forskellige medlemmer af husstanden på godset, et taffelur, der skulle rengøres, og godsejer Niels Stockholms ur, der skulle forsynes med nyt glas, var på listen over ting, han havde udført.¹²

Ved folketællingen 1801 kunne Claus oplyse, at han var husmand med jord og skomager, og i 1834 ernærede han sig som urmager. 6 år senere var han som 71-årig i aftægt hos en datter og svigersøn. Tilsyneladende har han i sin karriere arbejdet både som skomager og urmager, men det vides ikke, hvor han har lært fagene, ligesom det heller ikke er afklaret, hvor han har opholdt sig mellem 1787 og 1798. Måske har han været i lære som skomager, da det er det fag, han først identificerer sig med, og så siden lært sig at fikse ure, eventuelt bare ved fingersnilde. Der har næppe været en urmager lige i nabolaget, som han har kunnet kigge over skulderen.

Claus har sikkert tjent sine bedste skillinger hos godsejeren, men hans optræden som urmager falder sammen med, at stueure begyndte at blive udbredte hos landbefolkningen. Der har nok været brug for en ekspert, når det nye maskineri drillede i de små hjem.

Jydepotter

Til sidst på denne rundtur gennem tidligere tiders håndværk vil vi kigge nærmere på et fag, der i form af bierhverv i meget høj grad var med til at præge de egne, hvor produktionen foregik. Det drejer sig om pottemageri, grydefremstilling, eller hvad man nu har kaldt det. Der var egne i landet, hvor man kunne gå ud og grave en særlig velegnet form for ler op i nabolaget, og det inspirerede til storproduktion. I særklasse gjaldt det Vorup syd for Randers og tre sogne nord for Varde, Horne, Torstrup og Tistrup.

Det var sorte potter, også kendt som jydepotter, man fremstillede på Vardekanten. Leret gravede man op, og udformningen af potterne skete i hånden, uden brug af drejeskive. Glasur blev potterne heller ikke udstyret med; de blev i stedet smidet, overstrøget med en tynd masse, rørt af fint ler og vand, og herefter blev de tørret en lille uges tid i brandhuset, der var en fordybning i jorden, hvor potterne stod på lægter over tørveild. Til sidst blev de brændt i brandpytten, en sanddyng på marken, hvor de tørrede potter blev placeret med bunden i vejret; de blev dækket med tørv, som blev antændt. Potterne stod nu stille og roligt og blev tørret godt igennem. Herefter var de klar til brug – og til salg.

Potterne var billige at fremstille, stort set var udgifterne begrænset til arbejds løn, og denne var endda også til at overskue. De blev nemlig drejet, når piger og kvinder, der

Et par eksempler på ure af en type, som Claus Guldagger har forstået at sætte i stand. Wikimedia.

¹² Hennegård Gods. Regnskabsbog, s. 119-120

Der gøres klar til brænding af jydepotter.

Kilde: fynhistorie.dk

især stod for fremstillingen, havde ledige stunder i forhold til deres sædvanlige arbejde i hus, stald og mark. En dygtig "gryderpige" kunne få store mængder fra hånden, og selv om de var billige at købe, betød mængden, at de bragte en klækkelig slat penge til huse. Det var vigtigt, at en mand valgte en brud, der kunne noget med hænderne; forstod hun ikke kunsten, ville husstanden mangle en indtægt, der var uundværlig, for sognets gårde og husmandssteder var nemlig sat i hartkorn i forhold til, hvad potterne kunne indbringe. Ligesom i Randers, hvor næsten alle kvinder i 1700-tallet syede handsker, så gjorde beboerne i de tre sogne i stort tal gryder. Tag bare et kig på folketællingen 1801, hvor det om næsten samtlige husfædre hedder: gjør Gryder. Af samme årsag ser vi også, at der var rigtig mange fætter-kusineægteskaber i sognene – det gik ikke an at finde en hustru uden for de tre sogne.

Potterne var som sagt billige at anskaffe sig, og de gik også for at være sunde at opbevare fødevarer i. De gav ikke afsmag eller giftige stoffer som kobber fx gjorde. De var derfor et efterspurgt produkt; potterne kørtes i læssevis til havnebyen Hjerting ved Varde Ås udløb og herfra udskibedes de til hertugdømmerne, Hamborg og Holland – og måske endnu videre ud. Andre transporteredes over land til østkysten og øerne og hovedstaden. Det var klart, at den store produktion gav en indtægt, der måtte regnes med.

Alt kunne laves i ler: små og store potter og pander til madlavningen, kopper, flasker og dunke, heriblandt skægmanden, en flaske, der gerne blev brugt til brændevin.

Intet varer evigt. Produktionen ebbede ud op gennem 1800-tallet. Nye produktionsmetoder i landbruget, ikke mindst brug af mergel, betød, at det blev mere rentabelt at dyrke jorden og bruge tiden på landbruget. Den ekstra indtægt var ikke længere nødvendig, og man overlod potterne til husmandskoner, enker og andre mindre velstillede kvinder, som fortsatte arbejdet i det små til op i 1900-tallet.

Jydepotter af denne type blev der produceret tusindvis af gennem flere århundreder.

I køkkenerne fortrængte gryder af jern lerpotterne, så markedet svandt også ind. Men mens produktionen var på sit højeste, var den virkelig en afgørende faktor for dagligdagen og økonomien i de pågældende sogne. På samme måde som visse håndværk kunne spille en stor rolle for en købstad.

Læs mere

Gamle danske håndværk. Politikens Forlag, 1971. Selvom den lille bog har en del år på bagen, er den stadig den eneste samlede gennemgang af 42 gamle håndværk med beskrivelse af arbejdsgange og redskaber. Den indledes af et generelt kapitel om håndværkerlavenes historie.

Dansk kulturhistorisk Opslagsværk, 1-2. Dansk Historisk Fællesforening, 1991 er som altid et godt sted at gå hen for at få gedigen baggrundsviden.

Håndværkets kulturhistorie, bd. 1-4. 1982-83.

1. Håndværket kommer til København. Tiden før 1550
2. Håndværket i fremgang. Perioden 1550 til 1700
3. Håndværket og statsmagten. Perioden 1700-1862
4. Kapløbet med industrien. Perioden fra 1862-1980

Dansk Håndværker Stat, bd. 1-4. Arthur Jensens Forlag, 1932-33. Korte biografier af fremtrædende håndværkere by for by. Digitaliseret på Slægtsforskernes Bibliotek.

Suzi Elena Apelgren: Naver. Med håndværkerne på valsen. Danmarks vandrende håndværkere. Klithedegården, 2018

Mette Guldborg: Jydepotter fra Varde-egnen. Produktion og handel ca. 1650-1850. Landbohistorisk Selskab, 1999.

Folketællinger kan alternativt læses hos <http://ao.salldata.dk/> og www.danishfamilysearch.dk, som viser samme materialer, men præsenterer dem på en anden måde, som mange finder nemmere at gå til. Hos Sall Data starter du med fra siden *Scannede kilder* at vælge *Scannede arkivalier* og derefter *Folketællinger* fra dropdown-menuen øverst. Nu kan du navigere frem via amt, herred og sogn. Når du har fundet dit sogn, står du med samtlige tællinger. Du slipper for at skulle ud at vælge nyt år på start-siden, hvis du vil bevæge dig til et andet år i samme sogn. Selve visningen af dokumenterne svarer stort set til Arkivalieronline.

Hos Danish Family Search starter du med at finde dine slægtninge i de indtastede tællinger, hvorefter du får et direkte link til originalen (mere om siden i næste afsnit).

Indtastede folketællinger

Når en folketælling indtastes, tages alle oplysning fra den og puttes i felter i en database, som man så kan foretage søgninger i. Leder du efter en Dorthe Christensdatter i et givet sogn, taster du navnet af sognet og kvinden i de relevante søgefelter, og forhåbentlig finder din søgning hende. Nemt og hurtigt, og du slipper for at stave dig igennem lange lister skrevet med drilke gotiske kragetæer.

Lykkeligvis er rigtig mange af især de ældre folketællinger i dag indtastede, og du bør selvfølgelig starte med dem, uanset om du er helt ny i faget eller mere garvet. Når du har fundet dine slægtninge, går du til originalen og sammenligner med de indtastede data; som grøn forsker lærer du noget om gotisk skrift, og som erfaren anejæger tjekker du, om indtastningen er korrekt i alle detaljer.

Hvad kan du søge i

Simpel søgning

Avanceret søgning -
områdeforslag

Avanceret søgning

Søg personer vha.
husstand

Søgning i flere amter

Oeders efterretninger

Andre steder

Forskning

Information vedr.
DDD 21/1 2019

Dansk Data Arkiv (ddd.dda.dk) var først med folketællingerne, som kun er et af mange databaser (Indvandrede, Udvandrede m.v.) på hjemmesiden, som vi dog ikke skal ind på her. Vælg *Folketællinger* > *Gå til database* fra forsiden, og du kommer til en side med forskellige søgemuligheder. Inden du begynder at søge, er det en god idé at klikke på det øverste link, *Hvad kan du søge i*. Her kan du tjekke om de tællinger fra det sogn, som du har brug for, rent faktisk er indtastede.

Søgemulighederne hos DDA

Når det er afklaret, klikker du på *Avanceret søgning – områdeforslag*. Det smarte ved denne løsning er, at navne på herreder og sogne er lagt ind i søgesystemet i korrekt stave-måde, så du ikke behøver at bekymre dig om at udfylde disse felter rigtigt; en enkelt fejltastning vil betyde, at du får et negativt resultat af din søgning.

Bopælsoplysninger:

Amt:

Herred: Sogn:

KIPnr: Stednavn:

Personoplysninger:

Navn:

Erhverv:

Fedested:

Vælg eller skriv alder:

Fødeår (beregnet): Interval:

Kan:

FT år: Du kan søge i et interval:

 Ctrl+1. år efterfulgt af Ctrl+ 2. år. Eller i en årgang ved at klikke på 1 årstal.

Søgefelterne hos DDA

Søgetips

Du bliver mødt af en hel stribe felter på siden. De øverste gælder stedet, bopælen; du kan nøjes med at vælge et amt fra dropdownmenuen, og du søger i hele amtet. Men hvis du er nogenlunde sikker på, hvor dine slægtninge har boet, er det klogt at vælge herred og sogn fra menuerne – det afgrænser din søgning, der kunne give mange hits, især hvis du arbejder med meget gængse navne. Undlad at bruge feltet Stednavn, da det tit vil være usikkert både med hensyn til stavning og hvad der faktisk er oplyst i folketællingen.

Navnefeltet *skal* udfyldes, men du kan nøjes med minimum tre bogstaver. Som udgangspunkt (*indeholder*) vil søgningen finde navne, hvor det, som du indtaster, optræder et eller andet sted. Søg du fx på "mari", vil du få både Annemarie, Maria og

Marinus. Men du kan også fra dropdownmenuen vælge om dit søgeord skal være *lig med*, *begynde med* eller *slutte på*. Hvis du er usikker på stavemåden, har du mulighed for at bruge jokertegn: _ erstatter et tegn/bogstav, mens % dækker flere tegn. Det vil fx være smart at erstatte ph i Christopher: christo%er, da det kan være usikkert, om der er brugt ph eller ff.

Navnet – eller en del af det – skal indtastes, og du bør bruge så mange tegn, at det ikke giver alt for mange hits, som du bagefter skal arbejde dig igennem. En søgning alene på 'Maren' eller 'Peder' i et helt amt vil være halsløs gerning. Vær opmærksom på, at man før i tiden ikke gik meget op i at stave korrekt. Et navn var et navn uden smålige hensyn til, hvordan man stavede det. Anne, Anna og Ane vil være det samme, Berthe og Birte ligeså, og Søren kunne staves Sørren. Efternavne forkortes tit: Sørensen eller Pedersen skrives i to ord: Peders Datter. En mand kunne i flæng blive kaldt Niels Jensen eller Niels Smed.

Erhverv bør udelades, da det er svært at vide, hvilken betegnelse der er brugt i originalen. En bonde kunne således være gårdmand, grdmnd., gårdboer, boelsmand, avlsbruger, fæster og meget andet. Måske var der bare tale om et bierhverv, hvorfor Snedker eller Bødker kun nu og da blev hæftet på manden.

Fødested kan først bruges efter 1845, og selv derefter kan det være usikkert; er det sognet eller byen, der er oplyst, eller har man i sin tid husket forkert? Og hvordan er det stavet i originalen? Feltet kan også være udfyldt med "her i sognet", så som udgangspunkt er det bedst at undlade at udfylde feltet.

Alder kan være en god måde at afgrænse søgninger på, da det ofte er de samme få navne, der bruges igen og igen. Brug feltet *Fødeår*, især hvis du søger i flere folketællingsår, og vælg desuden et *Interval*: 2, 5, 10 eller 25 år, alt efter, hvor sikker du er på alderen. Husk, at selvom du har dokumentation for fødselstidspunktet, hjælper det ikke, hvis tællingskommisæren har noteret en forkert alder. Det er vigtigt at være opmærksom på, at "alder" i de ældre folketællinger blev forstået som det år, man "gik i". En person, der var 13 år, blev altså registreret som 14 år.

Hvis du indtaster noget, som du egentlig ved er rigtigt, men som ikke er nedskrevet ved tællingen, vil du få et negativt resultat af din søgning. Derfor bør den gyldne regel være: Udfyld kun så meget, at din søgning bliver nogenlunde præcis, og udelad alt andet. Der er mange faldgruber undervejs, og hvis du bare i ét felt taster noget, der ikke forekommer i originalen, vil søgningen være negativ. Hvis du ikke finder, hvad du forventede, må du tage fantasien til hjælp og prøve på en anden

Alle oplysninger vedr. den valgte person			
Navn:	Peder Nicolaisen	Køn:	H
Alder:	59	Civilstand:	Gift
Fødested:	Værløse Sogn		
Erhverv:	Daglejer, husfader		
Kildehenvisning:	Side 307		
Antal familier/hus:	2	Husstands-/familier:	67
Kilde:	FT-1850		
Mønst/addressse:	Farum By		
Sogn:	Farum	Hered:	Ølstykke
Amt:	Frederiksborg	Stednavn:	Farum sogn
Indtastningsnr:	C5429	Løbenr.:	414

Samtlige personer i husstanden			
Frederiksborg, Ølstykke, Farum, Farum sogn, Farum By, 67, FT-1850, C5429			
Navn:	Alder: Status: Stilling i familien: Erhverv: Fødested:		
Peder Nicolaisen	59 Gift	Daglejer, husfader	Værløse Sogn
Mette Jensen	65 Gift	Hans Hustru	Stenløse
Margrethe Pedersen	29 Gift	Lever af syning	Gårlose
Karen Hansdatter	18 Ugift	Tjenestepige	Ølstykke

Resultatet af en søgning hos DDA. Her er klikket på Vis alle felter, så husstanden ses.

måde, udelade noget af navnet eller stave det anderledes. Ellers forsøg med at søge på et andet familiemedlem.

Forhåbentlig resulterer din søgning i en håndfuld hits. Kig ned over listen og klik på *Vis alle felter* for at se alle de indtastede oplysninger, som ikke altid er med på oversigtssiden, samt hele husstanden. Det er jo som regel det sidste, vi går efter som slægtsforskere. Knappen *Vis dok.* gemmer på oplysninger om, hvem indtasteren er, om der er læst korrektur på arbejdet, og hvor mange poster, dvs. indbyggere, der har været i sognet.

Vær opmærksom på, at du ikke kan gemme et link til den viste detailside. Selv om du tror, at linket viser ned til søgeresultatet, vil det blot åbne søgesiden, klar til indtastning i søgefelterne.

Sall Data

SallData.dk byder også på indtastede folketællinger. Du finder dem ved på siden *Indtastede kilder* at vælge *Søge i indtastede folketællinger* eller direkte på adressen <http://ddd.salldata.dk/>. Du starter her med at vælge år og derefter gå videre via amt, herred og sogn/gade. Søgningen foregår i samme materiale som DDA, men antal felter er begrænset til navn, køn, alder, fødselsår og fødested, der kun vises fra 1845 og frem.

Sall Data har nogle særlige finesser, som ikke findes hos DDA. Fra resultatlisten kan du ud for hver person klikke dig videre til den originale folketælling, og du kan få vist husstanden i to versioner: en i traditionelle felter og en anden, der er klar til kopiering, uden felterne, som kan være drilske, hvis posten skal gemmes. Endelig er der en knap for dokumentation, oplysninger om indtaster og korrekturlæsning.

Søgeresultater fra folketællingen 1845

Søgning efter Peder i Farum sogn, Ølstykke herred, Frederiksborg amt

Navn	Køn	Alder	Civilstand	Stilling, erhverv	Original	Husstand	Dok.
Følgende fundet i: Farum							
Peder Letti	M	71	Gift	Stud.Theol.kirkesanger og Skolelærer			
Peder Andersen	M	25	Ugift	Tjenestefolk			
Peder Olsen	M	11	Ugift	deres børn			
Peder Pedersen	M	32	Gift	Tjenestefolk			

Her er kigget nærmere på et søgeresultat hos Sall Data. Læg mærke til de to muligheder for visning af husstanden.

Du skal tilbage til startside *Indtastede kilder* for at finde den anden finesse: *Bladre gennem indtastede folketællinger*. Her får du folketællingen præsenteret, som den fremtræder i det originale dokument; personerne kommer i den rækkefølge, de er indført af kommissæren. Og hvad kan du så bruge det til? Ved at kigge listen igennem får du et præcist indtryk af, hvordan folk har boet, og hvilke naboer, de har haft. Hvilket ikke er ligegyldigt, når du arbejder med dine aner.

Bladre gennem indtastede folketællinger

År: 1845

Amt: Frederiksborg

Herred: Ølstykke

Sogn: Farum

Indtastet af: Gunnar Nielsen
KIP nummer: C2813

Kommentarer: jeg har været i tvivl om, jeg skulle skrive Do, hvis der er flere børn. Det har jeg ikke gjort. Jeg håber i kan bruge denne indskrivning alligevel. Min kone og jeg selv har i fællesskab læst korrektur på denne folketælling og mener den er helt i orden. Hilsen Gunnar Nielsen

Nr.	Navn	Køn	Alder	Civilstand	Stilling, erhverv	Kommentar	Original
Familie nr.: 1 - Farum by							
1	H. Rasmus Aagaard	M	68	Gift	- Sognepræst for Farum og Wærløse	1	
2	Aneline Sophie Pinget	K	59	Gift	- hans kone	1	
3	Anna Eliza Aagaard	K	31	Ugift	- deres datter	1	
4	Erasmie Aneline Aagaard	K	29	Ugift	- deres datter	1	
5	Louise Noline Aagaard	K	27	Ugift	- deres datter	1	

Her ses muligheden for at bladre gennem en folketælling hos Sall Data.

Danish Family Search

har de samme faciliteter, men præsenterer dem på en anden måde. Her nøjes du ikke med at søge i folketællinger, men i indtastede kirkebøger, folketællinger, skoleprotokoller, lægdsruller og dødsattester i et hug. Her har man altså samlet indtastninger fra de nævnte kilder i en database, så man kun behøver at søge et sted. Vil du afgrænse til en enkelt eller et par kildetyper, fjerner du blot fluebenet ud for typerne nederst på siden. En stor fordel, især hvis de ane har rejst meget omkring, er, at du kan søge i alle sogne på tværs af hele landet.

Hos Danish Family Search kan du søge på erhverv, og folkene

Danish Family Search

Hjem Søg Oversigt Temaer Projekter Forum Brug

Søg i indtastede kirkebøger, folketællinger

Amt: Frederiksborg

Herred: Ølstykke

Sogn: Farum

Stednavn: _____

Gadenavn: _____

Matrikel nr.: _____

Kilde år: Fra 1900 Til 2000

Fornavn: peder Kan denne stavelse

Efternavn: letti Kan denne stavelse

Køn: _____

Født år: Fra 1800 Til 1875

Født sted: _____

Erhverv: _____

Hvad kan du

- 34.604.544
- Indtastede k
- Indtastede f
- Indtastede s
- Indtastede l
- Søgning på k
- Indtastede f

Hvad kan du

- Kirkebøger y
- Kirkebøger f
- Folketælling
- Personer på
- og alle de

Kildetyper:

- Folketællinger
- Kirkebøger
- Skoleprotokoller
- Lægdsruller

Søg Nulstil

En søgning er i gang hos Danish Family Search. Nederst til højre ses kildetyperne, som kan til- eller fravælges.

bag siden har forsøgt at gøre det lettere at bruge denne oplysning, idet en lang række erhverv er standardiserede. Når du taster et par bogstaver i feltet, vil en stribe muligheder poppe op, som du kan vælge imellem, uden at behøve at bekymre dig om, hvorvidt du har stavet ordet, som det stod i originalen.

Ved en bred søgning i databasen vil du typisk få mange hits, som præsenteres på en liste. Folketællingerne vil normalt være dominerende, fordi så meget er indtastet. Du klikker på lup-ikonet yderst til venstre for at se nærmere på posten; herfra kan du gå direkte til originalen, få vist en tidslinje og melde en fejl. De sidste to muligheder kræver, at du er logget ind på siden.

Også i købstæder og i visse tilfælde landsbyer har man haft behov for at holde mandtal over folkene. Det kan være tilbage i 1700-tallet, hvor der ellers ikke eksisterer folketællinger. Fx fandt det sted i 1748 i de vestjyske købstæder Holstebro, Ringkøbing, Varde og Ribe.

Det er ret uoverskueligt, hvad der er foretaget af optællinger – og hvad der er bevaret. Et godt sted at starte er Danske Slægtsforskeres linksamling på adressen www.slægt.dk > *Kilder* > *Hvor finder du?* > *Linksamling*. Denne uforlignelige guldgrube af links rummer en sektion for *Folketællinger og mandtal*, som forsøger at oplyste alt, hvad der i tidens løb er afskrevet af tællinger.

Birk Sogn				
Nr.	Name	Hartkorn	Alder (Age)	G, H I
Østbirk				
1g	Jachob Pedersen	4.4.1.1	36	G
	1 Søn		1	
	1 Kari		24	
	Peder Jachobsen			
	Niels Knudsen			
1g	Knud Andersen æde og Jorden er delt i mellem bymændene	4.3.1.1	60	G
	1 dreng		20	
	Ernold Pedersen			
1g	Knud Nielsen	2.1.1.0	64	G
	2 Sønner		10	
	Søren Knudsen			
	Niels Knudsen		8	
	forbernt. Knud Nielsen bruger og Knud Pofvilsens jord som er	2.1.1.0		
1g	Madr Jensen	4.4.0.0	30	G
	1 dreng		16	
	Søren Tomesen			
	til huuse hans hustrus Fader som Gaarden tilforn har bebøed		70	I

En mandtalsliste for Østbirk Sogn anno 1700, fundet via Danske Slægtsforskeres linksamling.

Du vil således finde links til afskrifter fra de 'almindelige' folketællinger af enkelte sogne, som slægts- og lokalhistorikere har foretaget før eller sideløbende med indtastningerne hos DDA. Selvom du måske kender indtastningen fra DDA, kan det være en god idé at kigge nærmere på den 'private' afskrift; den er nemlig som regel lavet af en person med lokalkendskab og kan indeholde supplerende oplysninger. Men linksamlingen har også tællinger, som falder helt uden for nummer som fx fra sogne i Skanderborg Amt 1700 og mandtal fra Møn anno 1645. Nogle af disse ureglementerede folketællinger kan findes på bl.a. Arkivalieronline, men man skal jo lige vide, at de overhovedet eksisterer, og det kan man bl.a. finde ud af via linksamlingen. Brug den endelig, den bør være en uundværlig del af dit hjælpeudstyr i slægtsforskningen.

Hos FamilySearch findes nogle kommunale folketællinger fra Aarhus for årene 1885, 1896, 1918 og 1936. De ligger

sammen med de øvrige danske samlinger, nederst på listen. Søgningen i dem foregår på samme måde som i de ordinære folketællinger.

Oeders Efterretninger

Til slut skal nævnes en anden mulighed. Georg Christian Oeder indsamlede i 1771 oplysninger i forbindelse med en eventuel oprettelse af en enkekasse. Det var ikke hensigten at tælle folk, men at udarbejde en oversigt over ægtepar, og derfor er kun husfarens navn registreret. Nyttens som folketælling er således begrænset, men kan da bruges i mangel af andre, lignende kilder. Nyttens er yderligere begrænset af, at oplysningerne kun omfatter Sjælland, Amager, Møn og Bornholm.

A	B	C	D	E	F
F. Christian Wejle	og hans hustru Haa. Christen født 1744	27	født 52		
J. H. Hammer	Martin Albrædt	30	født 51		
J. F. Golt smed	Søren J. Chr. Brant	30	født 50		
S. C. Coudier	Anders Peter	54	and 53		
J. A. Draber	Anders Sørensen	31	and 60		
J. M. Dreining	Paul. saa folketælling		født 58		
J. P. Bøje	Søren J. Chr. Brant	37	født 50		

Et klip fra Oeders efterretninger. Her fra Rosenborg Kvarter i København.

Efterretningerne findes på Rigsarkivet og kan søges via Daisy; brug arkivseriefeltet og tast: 'oeders efterretninger'. Dele af arkivalierne er digitaliseret på Arkivalieronline, og den nemmeste vej til dem er at søge dem i Daisy og følge linket *Læs arkivaliet*. En del er desuden indtastet hos DDA, hvor de ligger under *Andre databaser*. Ved søgningen kan du taste navn og erhverv og har mulighed for at afgrænse søgninger til enkelte amter.

Kilde:	OE-1771	
Mandens navn:	Bent Bentsen	Mandens erhverv: Betler
Mandens alder:	60	Mandens civilstand: Gift
Mandens nr. ægteskab:	2	Mand død (ja/nej): Nej
Hustru død (ja/nej):	Nej	Hustrus alder: 58
Hustrus civilstand:	Gift	Hustrus nr. ægteskab: 2
Sogn:	Kariebo	Herred: Lynge-Kronborg
Amt:	Frederiksborg	Stednavn: 10
Indtastningsnr:	C3901	Løbenr.: 212

Resultatet af en søgning hos Oeder. Her ses, at alle samfundsgrupper, også betlere, blev talt med.

Dette er første del af en længere historie om landsbylæreren P. H. Berg og det samfund, han virkede i. Fortsættelse følger i Slægtsforskeren 2.

NIELS PETER HANSEN BERG, HJÆLPE-, ANDEN- OG FØRSTELÆRER VED SDR. STENDERUP SKOLE

Af Ib Doktor, lokalhistoriker,
Stenholt 30
6092 Sdr. Stenderup
Mail: ibdoktor0@gmail.com
Mobil: 5178 5707.

Historien om et billede

Med et lille smil rakte Johannes En-arm et billede til mig, den aften jeg besøgte ham for at snakke lidt om det "gamle Stenderup". Billedet var et klassebillede med Johannes og klassekammeraterne fotograferet i 1917. Johannes fortalte, at han står lige bag ved førstelærer Berg, der ses helt til højre på billedet. På billedet kigger alle direkte hen på fotografen, hvad der sådan set er naturligt nok, når nu de skulle fotograferes. For Johannes var det ikke så nemt at koncentrere sig om det, for i sekunderne forinden havde førstelærer Berg knaldet ham en hård lussing på kinden, hvorefter han uanfægtet havde vendt sig mod fotografen, hvilket også ses på billedet. Berg står helt afslappet, ser måske en lille smule stram ud over øjenbrynene; Johannes havde været lidt

uroelig bag ved ham, kunne ikke lade være med at snakke til sidekammeraten, og så var hammeren faldet.

Det er ikke Johannes En-arm, denne artikel skal handle om, men om Johannes kan fortælles, at han som 8-årig var med sin mor på besøg hos mølleren i Gudsø. Inde på mølleriets var der drivaksler med drivremme, og i en af disse remme kom Johannes slemt til skade med sin højre arm. Armen blev af revet af lige over albueledet. Hidkaldt af sin skrigende dreng kom moren løbende og så, hvad der var sket. Armen hang kun i lidt kødtrevler og skind. Resolut greb moren en kniv og skar armstumpen fri, svøbte et stykke klæde om stumpen og fik den nu besvime dreng lagt på en heste-

Fotografen kendes ikke, men han har taget et flot billede af klassen med førstelærer Niels Peter Hansen Berg til højre og andenklasselærer Erhard Christoffer Michael Bruun til venstre og de 34 piger og drenge imellem dem. Lidt pudsigt er det, at på forreste og bagerste række er drengene placeret, mens pigerne er placeret mellem rækkerne af drenge. Billedet er fra 1917, hvor lærer Berg stadig er "still going strong" – han slutter som lærer i 1920 som 76-årig!

vogn, der fra Gudsø Mølle bragte ham ind til hospitalet i Fredericia. En køretur på henved 10 kilometer ad grusveje og på et hårdt leje i hestevognen. Hvilket drama!

Johannes Christian Trane Hedegaard, som var hans fulde navn, overlevede helt utroligt denne ulyksalige hændelse. Som voksen lærte Johannes at skrælle kartofler med skrællekniv og kartoffel i den samme venstre hånd! I mangt og meget siger det noget om menneskets evne til at tilpasse sig de givne omstændigheder.

Den aften, jeg talte med ham om det, var han en gammel mand, som boede alene i et lille stråttækt bindingsværkshus på kanten af Stenholt; han var aldrig blevet gift og blev blandt folk og fæ kendt som Johannes En-arm.

Førstelærer Berg

Førstelærer Bergs knaldende lussing til Johannes lå helt i tidens opfattelse og forståelse for en lærers nødvendige magtanvendelse over for genstridige elever, "der ikke kunne høre ordentlig efter".

Men hvem var han da, denne lærer Berg? Hvorom min egen farfar, født i juli 1896, sagde, at han var den bedste skolelærer, der nogen sinde har været på Sdr. Stenderup Skole. Hverken før eller siden. Min farfar døde som næsten 90-årig, så han vidste godt, hvad han talte om!

Niels Peter Hansen Berg. To fornavne og to efternavne. De

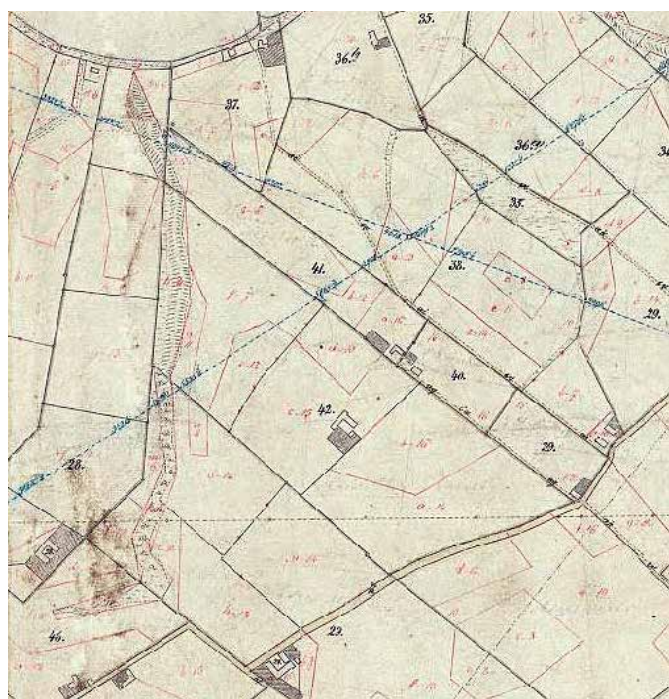
to første stammer fra hans farfar, som hed Niels Petersen Bierg, og de to sidste fra hans far, Hans Christian Bierg. I den følgende fremstilling vil vi for nemheds skyld kalde Niels Peter Hansen Berg for PH Berg, som var det navn, han var kendt under i lokalsamfundet Sdr. Stenderup. Alle vidste, hvem PH Berg var. Yderligere var ikke nødvendigt, når man som lærer havde virket mere end 50 år ved den samme skole og tilmed var sekretær og protokolfører for snart sagt de fleste foreninger eller andelsbestyrelser i landsbyen og dertil også var brevsamler og meteorologisk observatør m.m.

Desværre nåede PH Berg ikke at skrive sine erindringer, inden han afgang ved døden, kun tre år efter sin pensionering som 76-årig! Men han satte sig dybe spor i kirke, skole og hjem; hele tre generationer har siddet under ham, herunder også hans hustru, som var elev på hans første hold på skolen. *Hans ånd var levende, han sprudlede af vitalitet*, skrev en tidligere elev i et mindeord på 100-årsdagen for hans fødsel i 1944.

Kådnerstedet Højvang i Agtrupskov

PH Berg blev født midt i vinterens hjerte, fredag den 16. februar det herrens år 1844, 14 dage efter Kjørmes Knud, som var den gamle bondejyske betegnelse for Candelarum Messa, Kyndelmisse, som er den 2. februar; da var "halve madden, halve foderet og halve vinteren ude", sagde de gamle.

Året 1844 var året, hvor Grundtvig skrev den smukke høstsalme: *Nu falmer skoven trindt om land*, som en hyldest for

Udsnit af matrikelkort 1866. Kådnerstedet, hvor PH Berg voksede op, ligger 39 meter over havet med udsigt ned til Agtrup Vig. Den lille gård ligger præcis midt på matrikelkortet. Her på marken har PH Berg hjulpet sine forældre med markarbejdet, der med den tids markredskaber var et tungt og slidsomt arbejde. Det var også her, han kunne høre suset fra trækfuglene, der altid er kommet denne vej, og derfor ved mere om stedet, end vi gør. Luftfoto er fra ca. 1950. Kolding Stadsarkiv.

alle gode Guds gaver fra oven ... *og efter vinter kommer vår med sommer, korn og kerne.* Vinteren er ikke et slutpunkt, men et vendepunkt, hvor vi alle ser frem til sommeren med korn og kerne. Grundtvig skrev en salme, som vi, der bor herude på landet, sagtens kan nikke genkendende til og med egen sprukne stemme nynne sagte til i en stille stund i efterårets blide aftenslumring.

PH Berg døbt 7. marts 1844 i kirken i Sdr. Bjert af præsten Andreas Petersen, en søn af gårdmand Peter Andersen, Løgumkloster. Sønnen Andreas blev sat til hårdt arbejde i landbruget. Det huede ham ikke, og han brød ud af livet som karl på gården med udtrykket: *Tidlig op og sent i seng. Fanden skulle være Peter Andersens dreng.* Måske PH Berg kunne have tænkt det samme, da han som ung mand valgte at bryde ud og følge sit hjerte, der bankede for kaldet som lærer. Blive mønsterbryder, ville vi sige i dag.

PH Bergs far var kådner Hans Christian Nielsen Bierg, født i Ødis Sogn 25. maj 1798 som søn af daglønner Niels Pedersen Bierg og hans hustru, Anne Marie Iversdatter, begge af Ødis. Hans mor var Maren Elisabeth Jepsen, datter af degn og skolelærer Jep Jepsen i Vejstrup, hvor hun fødtes 18. marts 1809. Hendes mor var Ellen Lagesen, født i Taps 23. december 1778 som datter af degn og skolelærer Niels Lagesen og hans hustru, Sinnet Troelsdatter.

En kådner var datidens betegnelse for en husmand. Hans forældre ejede et kådnersted, en gård, der skabtes ved sammenlægning af to skovkobler fra henholdsvis Agtrup Østergård og Fredsgård. Altså en mindre gård på dengang omkring 20 tdr. land. Kådnerstedet kaldes Højvang og ligger endnu på sit sted i Agtrupskov.

Nyt ægteskab med Laue

PH Berg kom aldrig til at kende sin far. Allerede 10 måneder efter PH Bergs fødsel døde faren 12. oktober 1844, 46 år, 4 måneder og 17 dage gammel. Han blev begravet 18. oktober 1844 på kirkegården i Sdr. Bjert og ligprædikenen.¹

Omkring midten af 1800-tallet var den gennemsnitlige levealder for mænd ca. 43 år, og der var sygdomme nok at dø af dengang; tuberkulosen plagede befolkningen og var i øget fremvækst, betændelsestilstande kunne føre til en hurtig død, og dødsfald med tæring var almindelig kendt. Børne-

dødeligheden var dog knap så grasserende, som den havde været det ved århundredets begyndelse.

Præsten skriver ikke noget om dødsårsagen, men hans alder på dødstidspunktet falder ind i den lange række af mænd, der ikke bliver særlig gamle her midt i 1800-tallet.

PH Bergs mor, Maren Elisabeth Jepsen, var nu enke i en alder af 35 år, alene med en endnu spæd dreng og i en socialt udsat situation. Dog så det ikke helt sort ud for Maren Elisabeth. Som enke efter en kådner med et mindre jordtiliggende havde hun "en vis værdi på ægteskabsmarkedet", og på omtrent årsdagen for sin første mands død giftede hun sig 14. oktober 1845 med ungkarlen, den 42-årige Laue Christensen Schuldt.

Ved sit giftermål ét år efter mandens død havde Maren overholdt ægteskabsforordningens krav om afholdelse af sørgetid inden indgåelse af nyt ægteskab. For manden gjaldt kravet 3 måneder, mens det for enken var 1 år. Præstens lysning til ægteskab for en enke måtte ikke foretages i sørgeåret, da det mentes, at kvinden kunne være frugtsommelig ved sin afdøde mand.

På Samuel Grieses kort udarbejdet i 1716/17 er gården i Stenderup vist med de enkelte gårdes bomærke. Solkærgårdens bomærke er en pil med en tværstreg og ses lige til venstre for det firetals-lignende bomærke. Samuel Griese har med bygnings-signatur vist gårdene i landsbyen. Stenderup Kirke ses til højre. Eget foto.

¹ Kan sammenlignes med vores dages begravelsestale af præsten ved kisten. I modsætning til i dag var det ikke alle, der fik ligprædiken, det afhang af præstens indstilling til afdøde.

Ægteskabet lignede i sin form mere et fornuftsparti end et ægteskab baseret på kærlighed. De var begge to modne mennesker; Maren Elisabeth kan have været drevet af ønsket om sikkerhed for forsørgelse for sig selv og sin lille dreng og i sidste ende måske også en erkendelse af, at skulle hun blive på Højvang, måtte der stærkere kræfter til for at drive de 20 tdr. land. Godt nok havde hun en karl og ung pige i huset i fæste, men der manglede alligevel noget. Maren Elisabeth følte meget et behov for at have en mand, der kunne tage vare på gården, hende selv og naturligvis drengen. Det var stadig sådan omkring midten af 1800-tallet, at valget af ægtefælle for især en kvinde baserede sig på rationelle overvejelser over, hvilket parti hun stod sig bedst ved, snarere end et kærlighedsvalg.

Maren Elisabeth var som nævnt datter af en forhenværende degn og skolelærer i Vejstrup, Jep Jepsen. Han døde 3. april 1843 og 27. april samme år havde hun giftet sig med Hans Christian Nielsen Bierg. Som datter af en degn og skolelærer havde hun en vis status i lokalsamfundet og nu også som enke med et kådnersted. Hun kunne med rette forvente, at en bejler med tilsvarende social habitus ville vise sig. Det gjorde gårdmandssønnen Laue Christensen Schuldt. Sådan lidt ud af det blå.

Hvem var Laue Christensen Schuldt?

Laue var født på gården Solkærgård i Stenderup 21. april 1803. Ifølge Samuel Grieses kort fra 1716/17 lå gården dengang mellem gårdene Cathrineberg og den senere udflyttede Gl. Ålbogård inde i landsbyen Stenderup og blev efter den store brand i 1807 flyttet ud på sin nuværende plads ved Skibelundvej.

Man kan vist roligt sige, at han ligger på øverste hylde i det

lokale samfund i Stenderup. Han var søn af selvejerbonden, Christen Matzen Schuldt, og hustru, Maren Lauesdatter, og kunne som den førstefødte i familien med rette forvente, at han skulle overtage gården Solkærgård, når tidens fyldte kom. Af grunde, vi kun kan gætte på, kom det ikke til at ske. Det blev i stedet Laues svoger, gift med lillesøsteren Christine, der blev det nye gårdmandspar på Solkærgård.

Christine og hendes mand, Andreas Mathiesen Frost, havde i 1830 overtaget gården. Andreas Mathiesen Frost var søn af gårdejereren Mathias Hansen Beck, Stenderup Strandgård. Solkærgård gled ud af Frost-familiens hænder allerførst i 1900-tallet.

Hvad der kan ligge bag den kendsgerning, at Laue ikke kom til at overtage gården som den førstefødte, kan der være flere grunde til. Graver vi lidt ned i materien i denne historie, viser det sig, at Laue og svogeren var jævnaldrende, henholdsvis 27 og 28 år gamle, da gården blev overtaget af svogeren. Det vil sige, at de forventeligt kunne have den samme viden og erfaring om, hvordan en gård af den størrelse kunne drives bedst og mest optimalt under de givne vilkår og omstændigheder. Der kan sagtens have ligget en nøgtern og ret så kalkulatorisk vurdering og efterfølgende afgørelse hos faderen i dennes overvejelser af, hvem af de to der ville være bedst egnet til at overtage og drive gården videre.

Med til forståelse for faderens afgørelse hører, at tiden var udpræget patriarkalsk, og til bonden og hans familie hørte også en stærk slægtskabsfølelse, der også kom til udtryk, når slægtens tilhørsforhold til gården skulle fremtidssikres. Faderen havde måske ikke haft den fornødne tiltro til, at Laue kunne løfte opgaven som gårdens bonde og til at holde gården under slægtens fortsatte ejerskab. Ved at lade

Solkærgård 2021. Bindingsværksbygningen til venstre kan være en rest af det oprindeligt udflyttede gårdanlæg efter branden i 1807. Senere er hovedbygningen blevet erstattet af et nyt stuehus, sådan som det fra midten af 1800-tallet og frem skete for mange af egnens store gårde. Gården er nu en proprietærgård. Her voksede Laue Christensen Schuldt op på gården, der ligger ved Skibelundvej, en lille kilometer fra Lillebælt.

Skovfogedstedet ved Lillebælt. Skovfogeden var tilknyttet skovparten Sönderkobbøl, som var en del af det daværende Haderslebener Hegeriter Beritts. Til stedet hørte en mindre jordlod, hvor skovfogeden kunne holde sine køer på græs, få lidt høslet, og ellers hvad kålhaven kunne give af grønsager, nok mest grønkål, rosenkål og lidt hvidkål. Plads til kartofler og jordskokker skulle der også være. I dag ligger skovfogedstedet cirka 1 km længere inde mod vest, omgivet af skov. Kortet viser Stenderup Sönderkobbøl im 1sten Theil, Haderslebener Hegeriter Beritts, 1838. Kortet er fra Rigsarkivet.

svigersønnen overtage gården ville den forblive i slægten, godt nok på spindesiden, men hellere det end, at slægten mistede gården.

Et andet forhold kan også have spillet ind, og kombineret med oven for nævnte overvejelser fra faderens side og kanske også fra Laue selv har vi måske årsagen til, at Laue ikke overtog gården. I årene efter statsbankerotten i 1813 og op til først i 1830'erne var landbruget i alvorlig krise, dels som følge af pengeværdiens fald og som følge af afsætningsvanskeligheder for kornprodukter i udlandet. Bedre var situationen heller ikke efter den store landsbybrand i 1807, hvor Solkærgård nedbrændte og efterfølgende blev flyttet ud til sin nuværende beliggenhed ved Skibelundvej. Låneoptagelser, først til at købe gården fri fra kronen og derefter til genopførelse af en ny gård, kombineret med det katastrofale fald i indtægten fra kornsalget, fik formentlig Laue til at gøre sin stilling klar; han ønskede ikke at overtage gården med de økonomiske forpligtelser, der hvilede på gården.

Laue fandt altså en anden levevej uden for landbruget. Vi kan desværre ikke følge ham via folketællingerne før 1835, så vi ved ikke, om han har været rejst væk fra sognet i en kortere eller længere periode, men fra 1835 har vi styr på ham.

I den slesvigske folketælling 1835 bor og arbejder Laue hos kongelig skovfoged Frederich Ferdinand Schröder ved skovfogedstedet Seljumhave, midt i 1800-tallet stavet som Selliumhave. Laue var ved denne tælling en ugift 32-årig tjenestekarl og bosiddende på skovfogedstedet, som dengang

lå helt ude ved Lillebælt. Foruden Laue var der tre andre tjenestefolk på skovfogedstedet, en ung mand og to kvinder.

Laue følte sig godt tilpas hos skovfogeden ved Selliumhave, for i slesvigsk folketælling 1845 ses han igen anført, nu som 42-årig ugift tyende sammen med tre andre tyendefolk. Ved denne tælling står Laue anført med efternavnet Schultz, som herefter blev det gældende.

Vi kan godt tillade os at tolke tællingerne derhen, at Laue har været en betroet og erfaren medarbejder på Selliumhave. Det ser ikke ud til, at han har arbejdet som skovarbejder i skoven, selv om han måske nok har givet et nap med, når der skulle brænde hjem til vinteren. Han har passet de par køer og jorden, der hørte til skovfogedstedet, sørget for brænde til vinteren og hø til vinterfodringen og vel også klaret eventuelle større post- og indkøbsture til købstaden Haderslev, som dengang var den større provinsby, som Stenderup var orienteret efter. Vi er i tiden, hvor Stenderup og Bjert Sogne var en del af hertugdømmet Slesvig.

Den nye familie

Ved folketællingen i februar 1845 boede og arbejdede Laue på skovfogedstedet Selliumhave. Blot 8 måneder senere kunne han sætte sig til rette på bænken ved spisebordet som husfaderen på Højvang!!

Som før nævnt: Laue giftede sig med Maren Elisabeth Jepsen 14. oktober 1845, og brylluppet holdtes i hjemmet. Nu var Laue gårdmand på kådnerstedet Højvang i Agrupskov. Det smagte dog trods alt lidt af fugl. Og Maren Elisabeth

og hendes halvandenårige søn Niels Peter havde en mand og far igen.

På godt tre år forøgedes den lille familie med tre børn Hans Christian, Maren og Marie Kirsten.

Drengår for PH Berg

Vi ved ikke noget som helst om hans drengår på Højvang, men han havde nu sine tre søskende, som han voksede op sammen med, og Laue, hans stedfar, som PH Berg under sin opvækst så som sin far – andet kunne han jo næsten ikke. Vi kan svagt ane, at PH Berg, fra han var lille dreng, har vist boglige evner, sikkert stimuleret af sin mor, der som datter af en skolelærer har givet ham hjemmeundervisning og har sunget salmer og sange for ham og hans søskende.

Han blev konfirmeret i Sdr. Bjert Kirke palmesøndag den 6. april 1860, 16 år gammel. Præsten har noteret, at han var koppevaccineret 16. januar 1851, og nok så interessant set i lyset af PH Bergs videre livsforløb var hans karakterer for kundskab og opførsel bedømt til et rent **UG** – den eneste højeste karakter på et hold af 20 konfirmationsdreng!

Her kan skimtes den første erkendelse af, at knægten har evner ud over det vanlige. Her var en bonde-knægt, som uden meget besvær kunne mere end sin katekismus!

Ungdomsår

Heller ikke hans helt tidlige ungdomsår kender vi til. Vi kan danne os et indtryk af hans fysiske fremtoning som 16-årig konfirmationsdreng ud fra billeder, hvor han som voksen fremstår som en relativ spinkel og slank mand med et kraftigt mørkt hår; PH Berg har i sine helt unge år og de tidlige tyvere været den slanke mørkhårede yngling med et intenst og dog imødekommende blik i øjnene – og et lidt drilsk smil om munden. Rask og hurtig i bevægelsen og smidig i tankegangen var han.

PH Berg var utvivlsomt den begavede dreng i klassen, den lidt drømmende dreng med lyst til det boglige og til at lege med ordene. Som andre af den tids begavede bondedrenge har han lidt af en bogsult, slugt alt, hvad han kunne komme i nærheden af. Den altfortærende bogsult, der kan få en til at glemme tid og sted, er smukt beskrevet af forfatteren, Martin A. Hansen, som i sin fortælling, *Bogen* (fra værket *Høstgilde*, udgivet 1947), fortæller om drengen Mattis, som af moderen sendtes til købstaden med ti øre på lommen for at købe kaffe, kandis og mikstur. Han fik købt sagerne og hinkede ud af købstaden på vej hjem. Under armen bar han *Bogen*, som han havde lånt af byens sære snegl, fuldmægtigen.

Mattis kan ikke nære sig for at kigge i bogen og læse: *Læste om Ægypterne. Læste. Pyramiderne. Han læste. Mattis*

læste ikke som de fleste, læsning var som en Feber i ham, hans Blik for over Linjerne som Træsko på den blanke Is, men Bogstaverne blev til små virkelig levende Dyr, som pilede ind i hans Hjerne og kriblede og krablede der, saa Blodet for dunkende igennem ham.

For den bogsultne findes tiden ikke. Mattis ligger først i skovkanten og læser, traver videre og ender et sted ved hovmarken og læser videre. Han læser og læser, og da han frysende vågner op igen, skumrer aftenlyset over marken. Hjemme sad moren oppe, uden lys, mens faren var ude at lede efter ham.

Efter konfirmationen, hvad så? Som bondedreng har han formentlig hjulpet til derhjemme på kådnerstedet, men næppe med den store lyst. Med sin åbenlyse begavelse har omgivelserne og sikkert også hans forældre fornemmet, at der skulle være en anden livsbane for drengen end landbruget. Ville en stræbsom ung mand med baggrund i et mindre landbrug videre frem, var der stort set ikke anden vej end at blive skolelærer. Vejen til en universitetsuddannelse gik – som i dag – over en studentereksamen, men det kunne der ikke blive tale om, dertil rakte familiens økonomi ikke.

Digtninger af Peter H. Berg

Vi ved om PH Bergs familiebaggrund, at hans morfar var degn og skolelærer, Jep Jepsen i Vejstrup, sognet med Sønder Tyrstrup Herreds Mont Blanc, den 370 fod høje moræneknold Skamlingsbanken, der åbner et mægtigt panorama mod Lillebælt, og vi ved også, at morbroren, Rasmus Jepsen, blev degn og skolelærer i Vejstrup efter sin fars død i 1843. Hans mormor var tillige datter af en degn og skolelærer i Taps.

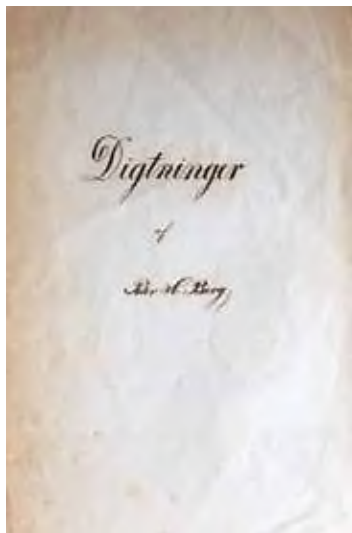
PH Berg har i sine barndoms- og ungdomsår formentlig haft regelmæssig kontakt med den side af familien; køreturen fra Agtrupskov til Vejstrup var vel på omkring 15 km, og skulle det være nødvendigt at spadserer vejen dertil, blev det ikke regnet for noget, størsteparten af landbobefolkningen var vant til at gå lange strækninger for at nå ud på de fjernest beliggende marker på gårdene, eller mødes med familien langvejs henne.

Han har ved sine besøg hos morens familie i Vejstrup opholdt sig i et intellektuelt miljø, der har stimuleret hans boglige interesser og åbnet øjnene for de muligheder, han som skolelærer kunne få frem for landbruget.

Han må gennem morbroren have fået kendskab til og formentlig også kontakt med andre lærere hos denne; han er som 18-årig at finde i landsbyen Oversø, eller Oeversee som

det hedder på tysk, hos degn og skolelærer Ditlev Henrik Ross. Landsbyen Oversø ligger cirka 15 km syd for Flensborg. Under opholdet der skrev han tre digte ind i et lille 13,5 x 22 cm hæfte, bundet i ryggen med fin sytråd og formentlig lavet af ham selv.

Forsiden af det lille hæfte med PH. Bergs ungdomsdigte. De tre digte er skrevet i perioden 27. marts – 30. april 1862.

I Ditlev Henrik Ross finder PH Berg en åndsfælle og mentor, som han sikkert har kendt en årrække og følt sig tryk ved. I det tidlige forår 1862 skriver han et digt til sin mentor, Ditlev H. Ross, som har 51-års fødselsdag. Digtet er formentlig blevet læst højt af PH Berg selv ved fødselsdagsfesten.

Seminaristen PH Berg på Blaagaard Seminarium

Sommeren 1862 forlader PH Berg ploven for at følge i sin morbrors fodspor. Han vil hellere læse end sprede møg ud på markerne. Som kun 18-årig indskrives han til Blaagaard Seminarium i København. Et privat seminarium, som dengang lå i landlige omgivelser, men i dag nærmest ligger midt i hovedstaden.

Ved sin indtræden på Blaagaard blev han optaget i kredsen

Sognepræsten førte kirkebøgerne (ministerialbøgerne), mens kapellanen varetog undervisningen af eleverne i sognets skole. Billedet viser den gamle kapellanskole i Sdr. Stenderup, beliggende på hjørnet af Stenholt og Præstediget. Den gamle skole er nu privatbolig. Udenfor huset står murer Axel Andersen og hans første hustru, Petrea. Foto fra 1918. Kolding Stadsarkiv.

af *Blaagardister – et sælsomt folkefærd!* En gammel elev fortæller om tiden dengang: *Et broget sammensurium af dialekter fra landets mange egne, et selskab i vadmelklæder og lærredsfrakker, i sorte degnekjoler og tærnede hylstre; en samling af de mest forskelligartede hidtidige livsvirksomheder: håndværkere og studenter, gartnere og kommissær, mejerister og skuespillere, landvæsenselever og fiskere; folk fra Sjælland og folk fra Bornholm, syngende fynboer og hakkende færingere, djærve jyder og blaserede københavnerere; og på åndelige områder lige så forskellige: elementer fra enhver politisk lejr, enhver kirkelig underafdeling, ethvert socialt område².*

Det har været et kosteligt syn at se denne brogede flok af unge mænd, nogle med dun på hage og kind, andre med en skægprydelse, der ville noget. Men man skal ikke tage fejl af de ambitiøse, unge mænd; de havde en egen hårdfør vilje til at gennemføre seminarietiden, nogle faldt fra undervejs, men langt de fleste gennemførte de tre års seminarietid med afsluttende skolelærereksamen med karakteren *meget duelig eller duelig*.

Undervisningen på seminariet indeholdt de gængse fag, dansk, regning og skrivning samt ikke mindst religionsundervisning. Litteraturfag, naturfag og matematik var efter forbedringer ved lov af 1857 også blevet en del af pensum. Uddannelsen skulle i de tre år, den varede, veksle mellem teori og praktisk skolearbejde på en skole tilknyttet seminariet.

Fortsættes i Slægtsforskeren, nr. 2.

² Fra Nordisk Skoletidende, femtende bind, 1865.

FLERE KOMMENTARER TIL BEGRAVELSESSKIKKE

Rustvognen holder her stille uden for Carsten Mortensens hus.

I sidste nummer af bladet bragte vi en kommentar til forrige nummers temaartikel, der bl.a. handlede om begravelser. Ole Stig Johansen nævnte et eksempel fra Gustav Wied, der tydede på, at kun mænd deltog i begravelser. I hvert fald sidst i 1800-tallet. Desuden huskede han, hvordan man i hans barndom strøede grankviste på vejen ved begravelser. Jeg efterlyste andre, der kendte til skikkene.

Egentlig var jeg mest ude efter kvindernes manglende deltagelse i begravelser, men i den strøm af kommentarer, der kom, lå hovedvægten på grankvistene.

Jonna Bach skriver:

Jeg kan bidrage til din lille miniundersøgelse om traditionen med gran foran ligvognen. I 1955, da jeg var 7 år, blev min bedste ven og nabo, en lille dreng på 8 år dræbt ved en trafikulykke uden for sit hjem på hovedvej 13 ved Løvel. Vi børn var med til at lægge gran på vejen, hvor ulykken var sket. Det blev gjort meget andagtsfuldt, men vi måtte ikke komme med i kirken.

Som voksen har jeg tit tænkt på, at jeg ikke kan mindes, at jeg følte sorg eller savn, endskønt vi legede sammen hver dag, underligt! Jeg tror, at den skik fortsatte på egnen meget langt frem i tiden.

Carsten Mortensen bidrager med følgende:

Jeg mistede min kone i april 2021. Da vi hentede hende tilbage til min by, Gesten, fra Hospice i Esbjerg, kørte rustvognen en lille omvej til kapellet op gennem den gade, vi boede i. Idet vi drejer om hjørnet for enden af gaden, giver det et sug i maven, da jeg ser, at der ud for mange huse ligger bukker eller en grøn firkant på den side, vi kommer kørende på. Min gode nabo havde opfordret gaden til at lægge gran. En vild hjertevarmer.

Også Anne Rasmussen husker grankviste på gaden ved dødsfald:

I 1966 døde min morfar på Frederiksværk Sygehus og min morbror på Glostrup Sygehus med en dags mellemrum. Begge skulle begraves på Lynæs Kirkegård, og da vi kom kørende ind i Hundested By med de 2 rustvogne, var hovedgaden ved morfar og mormors ejendom pyntet med grankviste på et så stort område, at alle biler i ligtoget holdt stille på grændækningen i nogle minutters stilhed.

Mere fra Vivi Jönsson:

Min svigerfar døde 1978, og hans dødsfald var et chok for alle i familien. På begravelsesdagen stod kisten i havestuen, så familien, der var kommet fra nær og fjern til hans hjem i St. Elmue, kunne gå ind og sige farvel. Da rustvognen var klar til at køre, samledes begravelsesfølget i kortege efter bilen, og vi kørte langsomt ud ad indkørslen fra gården mod Roholte Kirke. I indkørslen og på et kort stykke af landevejen havde naboerne spredt grankviste.

Og en lille beretning fra Else Lund Jørgensen:

Da min far døde 2. januar 1956, blev der strøet gran ud foran vores hus og vores to naboers huse på begravelsesdagen. Kisten blev ført fra Vejle Sygehus med følget bagefter til kirken 20 km. derfra. Inden da strøede man gran foran husene, hvor vi boede. Jeg er sikker på, at det var almindelig kutyme i det område (Østjylland). Jeg var seks år og deltog med liv og lyst i ceremonien, hvorimod jeg ikke deltog i begravelsen; det måtte jeg ikke. Det forekommer mig, at døden var helt tabuiseret for børn dengang.

Endelig tager Børge K. Mortensen emnet kvinder og begravelser op:

Jeg kom i den forbindelse til at tænke på kongelig skuespillerinde, Johanne Luise Heibergs, omtale af sin mangeårige ægtemands begravelse i 1860, som hun ikke overværede, men beskriver i sine erindringer, Et liv genoplevet i erindringen. Hun forklarer ikke, hvorfor hun ikke selv deltog i højtideligheden, men det har åbenbart ikke været almindeligt, at kvinder var med på den tid, så hun har måttet nøjes med sin brors beskrivelse af begravelsen.

Desuden kan han nævne H. C. Ørsteds begravelse:

Hverken hans hustru eller datter var til stede, da kisten blev sænket i graven, da kvinders deltagelse ved begravelser dengang ikke blev anset for sømmeligt. En forordning fra 1682 havde sågar forbudt kvinder at deltage i ligfølger, men et regulært forbud vides dog ikke at have været gældende i 1851 (klip fra Artour, guides til københavnske kirkegårde).

Ud fra disse kommentarer kan vi nok slutte, at det har været almindeligt at strø gran på vejen til begravelser, og at kvinder før i tiden ikke har deltaget i jordfæstelser.

Kathrine Tobiasen

FIND EN SLÆGTSBOG

Af Per Hundevad Andersen
pan@slaegt.dk

På Slægtsforskernes Bibliotek har vi efterhånden en omfattende samling af litteratur. Indtil videre har vi registreret ca. 50.000 bøger og tidsskrifter, og derudover består samlingen af omkring 30.000 skoleberetninger. Desuden mangler vi at registrere skønsmæssigt 12.000 titler. Så det er nok ikke helt galt, når jeg rønder rundt og siger, at vi har 100.000 titler i alt!

En del af vores samling er naturligvis slægtslitteratur. Vi har omkring 10.000 fysiske værker inden for personalhistorie, herunder slægtsbøger. En del af disse er modtaget gennem overdragelsen af Genealogisk Samling ved Bibliotek Frederiksberg i 2021, men også samlinger fra Rigsarkivet og mange andre har bidraget med slægtsbøger. Da vi skønner, at der kom omkring 5.000 slægtsbøger fra Genealogisk Samling, kan vi se, at der trods alt findes mængder af slægtsbøger, der ikke fandtes der.

Den ældste slægtsbog i samlingen er *Genealogia Ranzoviana primvm pvmlicata Anno Domini 1585*", der i vores udgave

er udgivet i Wittenberg i 1586 – altså en bog om slægten Rantzau. En anden tidlig udgivelse har den korte titel *Biscops Absolons oc Her Esbern Snaris Herrekomst oc Adelige Stamme Desligeste Sore Closters første Fundatz oc Fundatores er tillagt i enden de Førsters oc Førstinders Ligs naffn, som ere i Sore begraffne ...* (forkortet). Den er fra 1589.

I alt har vi 9 slægtsbøger fra 1500-tallet, ca. 50 fra 1600-tallet og ca. 100 fra 1700-tallet.

Digitalisering

Det er bibliotekets formål at digitalisere så megen litteratur som muligt inden for personal- og lokalhistorie, og det gælder naturligvis også slægtsbøgerne. Der er således på nuværende tidspunkt omkring 4.000 slægtsbøger online, som man frit kan downloade, læse og anvende. I øjeblikket retrodigitaliserer vi mange slægtsbøger, så samlingen bliver hurtig større.

VI HAR BRUG FOR DIN HJÆLP

Slægtsforskernes Bibliotek er delvist finansieret af Danske Slægtsforskere driftsbudget, men en stor del af bibliotekets omkostninger dækkes gennem sponsorater. Biblioteket ville ikke kunne fungere, som det gør i dag, uden disse bidrag.

Foreningen er §8a godkendt, hvilket betyder, at frivillige sponsorbidrag af os bliver indberettet til Skat, og du får skattefradrag for disse inden for de gældende regler.

Hjælp os derfor med at holde biblioteket kørende – og få skattefradrag – ved at indbetale et sponsorbeløb i vores webshop: webshop.slaegt.dk (menupunktet *Sponsorat*). For at et fradrag kan godkendes, skal du huske at skrive dit CPR-nummer i notefeltet på betalings siden.

Tak for støtten og hjælpen
Per Hundevad Andersen
Biblioteksleder

Med så store mængder af litteratur til rådighed kan det være svært at bevare overblikket og søge efter netop de bøger, som du har brug for i din slægtsforskning. Derfor er her en vejledning til at søge efter bøger om en slægt.

1. Søg efter bøger om en bestemt slægt

På bibliotekets webside (slægtsbibliotek.dk) findes menupunktet *Samlinger*. Her har vi tilføjet en funktion under *Find bøger om en slægt*, hvor man nederst på siden kan indtaste navnet på en slægt. Som resultat får man bøger, der både findes fysisk og online om det slægtsnavn, man søger på. Søgningen er meget præcis, men der kan dog være relevante bøger, der ikke medtages.

2. Fritekstsøgning efter et navn

En anden mulighed er at anvende vores mulighed for fritekstsøgning i hele samlingen af online-litteratur med 3,1 mio. sider (det er her kun online titler, der søges i). Man kan søge på et slægtsnavn, som fx "Hundevad", eller man kan søge på et personnavn, for at se, om personen har været omtalt noget sted. I sidstnævnte tilfælde skal man huske at søge på både *fornavn efternavn* og *efternavn, fornavn*. Der er yderligere vejledning på siden med fritekstsøgning.

3. Katalogsøgning

Som andre biblioteker har Slægtsforskerens Bibliotek også mulighed for at søge i bibliotekskataloget, der indeholder de bibliografiske oplysninger om alle registrerede værker (og dermed fungerer som fx bibliotek.dk). Det kan altid anbefales at supplere ovenstående søgninger med en søgning på det ønskede slægtsnavn i bibliotekskataloget.

SMEDENE I KARLSTRUP

Arvind Vrejlev
Toppen 217
4000 Roskilde
arvind@vrejlev.dk

Historien om smedefamilien i Karlstrup tager udgangspunkt i den sidste i rækken, *Christian Nielsen*. Da han blev født i 1839, var Karlstrup et lille sogn under Københavns Amt, klemmt inde mellem Karlslunde og Solrød ud til Køge Bugt. Ved folketællingen i 1845 boede der 287 personer, men der var både en præst, tre hjulmænd, en møller, fire skræddere, en kromand og fire vævere plus en række bønder og husmænd. Og så var der to smedjer: Den gamle smedje, som havde eksisteret i flere hundrede år, og en ny, der var etableret i 1825.

Christians far, *Niels Jensen*, var født i Karlslunde i 1809 og kom fra en familie af skræddere og vævere. Moderen, *Birthe Christiansdatter*, var derimod født i den gamle smedje i 1813 og kom fra en slægt af grovsmede. Efter brylluppet slog Niels sig ned som væver i Karlstrup, og kun tre måneder efter vielsen kom den lille Christian til verden, opkaldt efter sin morfar.

Birthes far, der var tredje generation af smede og husmænd i Karlstrup, hed *Christian Jensen*. Han havde ikke haft held med at få efterkommere i sine to første ægteskaber. Det var godt nok blevet til ni børn, men otte var enten dødfødte eller døde som spæde. Børnedødeligheden i 1800-tallet var omkring 15%, men for Christian og hans to første koner har det været slemt. Begge koner døde i barselsengen. En enkelt datter blev dog 28 år, men døde et par måneder før sin far. Så gik det bedre med den tredje kone, *Ane Engel Hansdatter*. Hun var 20 år yngre end Christian Jensen og mere fødedygtig. Sammen fik de to døtre, der begge fik et langt liv.

Christian Jensen døde som 61-årig den 5. maj 1822 og efterlod sig en kone på 41 og to piger, Johanne på 5 og Birthe på 9 år. Ofte oplever vi som slægtsforskere, at det går dårligt for enker på den alder med to små børn, men Ane var en sej kvinde.

På trods af mandens relativt tidlige død videreførte Ane nemlig smedjen og det lille husmandssted. Året efter lejede hun endog yderligere jordlodder. Hun har formodentlig haft hjælp undervejs, men 2½ år senere, den 5. december 1824, giftede den nu 44-årige enke sig med en 19 år yngre smed,

Hans Pedersen fra Dalby. Fæstebrevet fra 1825 af Gammelkøgegaard og Gods omfatter "*Huus nr. 9 med tillagte jordlod nr. 14 på Fæsterens livstid ... Ægter formanden Christian Jensens Enke*". Måske har Ane prøvet et par smedesvende af, inden valget faldt på Hans? Der var godt nok 39 års forskel mellem hendes to ægtemænd, men noget må der have været mellem dem. Ane og Hans fik ingen børn, men levede sammen i 40 år.

Da Christian Nielsen blev konfirmeret i 1853, flyttede han ind i smedjen hos Hans og mormor som plejebarn og smedelærling. Mormor Ane var da 73 år, men levede yderligere i 11 år. Hans var derimod kun 54 år og har utvivlsomt betragtet den nu 14-årige Christian som den søn, han aldrig selv fik. Han var fadder ved Christians dåb og senere forlover ved hans bryllup. Der var uden tvivl et stærkt bånd mellem dem, og de boede under samme tag i 33 år. Da Christian i 1885 købte en gård i Salløv, Snoldelev Sogn, blev smedjen afhændet, og Hans på 86 flyttede med.

Karlstrup Smedje i 300 år

Nytår 1990/91 udgav Solrød Lokalhistorisk Forening "*Karlstrup Smedje i 300 år*". Intentionen med den lille nytårshilsen var at skabe interesse for slægtsforskning. Heri er beskrevet smedens arbejdsvilkår, værktøj, opgaver, boligforhold og stilling i et lille lokalsamfund:

"Smeden var meget respekteret. Naturligvis først og fremmest som håndværker, men desuden også som "læge". Der var jo langt til byen, så hvis det blot gjaldt en tand, der skulle trækkes ud, eller man trængte til en åreladning, så var det nærliggende at søge til ham."

Der har formodentlig været smede i Karlstrup, lige så længe som landsbyen har eksisteret, men den første gang en smed bliver nævnt, er i 1645. Ejeren af smedjen var som nævnt *Gammelkøgegaard og Gods*, og smedene havde livslangt fæste. Men! Hamre, mejsler, file, stempler, den værdifulde ambolt og ligeså værdifulde blæsebælg tilhørte smeden og gik i arv fra far til søn gennem 155 år – selv om en del for-

modentlig er blevet udskiftet undervejs. I årenes løb blev der foretaget en del skifter, og hvis man sammenligner med andre husmandsskifter, får man et klart billede af, at smeden i Karlstrup hørte til de bedre stillede. Ambolten og blæsebælgen blev f.eks. ved et skifte i 1788 vurderet til 8 rigsdaler hver. Det samme som en ko.

Som nævnt var smeden respekteret, men datidens samfund var meget hierarkisk opbygget. Ved FT 1845 blev der udarbejdet lister over, hvor mange der boede i sognet, fordelt på deres køn og alder og ikke mindst erhverv/klasse. Øverst var selvfølgelig kleresiet. På 8. pladsen efter tjenestemænd og militær etc. kom bønderne. På 10. pladsen kom håndværkere, heriblandt smedene, efterfulgt af handelsmænd. Nederst kom daglejere og til sidst almisselemmer. Listen viser med al tydelighed, hvordan samfundet i de små sogne var opbygget. Og alle kendte deres plads.

Tabellen viser også, at levealderen ikke var ret høj. Ud af de 287 beboere i 1845 var kun 11 over 65 år. Imidlertid blev de første smede i familien, *Christian Fischer* og hans søn *Jens*, henholdsvis 90 og 75, så måske har smedene været mere hårdføre end andre?

Bolig og smedje

Boligforholdene for husmænd og håndværkere var generelt små i 17-/1800-tallet, men tilsyneladende har de været ret gode for smeden i Karlstrup. Da Christian Jensen i 1789 bli-

ver fæstet som smed, bliver der afholdt "Syns og Taxationsforretning" på ejendommen. Nedenstående tegning viser den 3-længede gård, med stuehus, smedehus, lader og lo. Beskrivelsen af stuehuset er grundig:

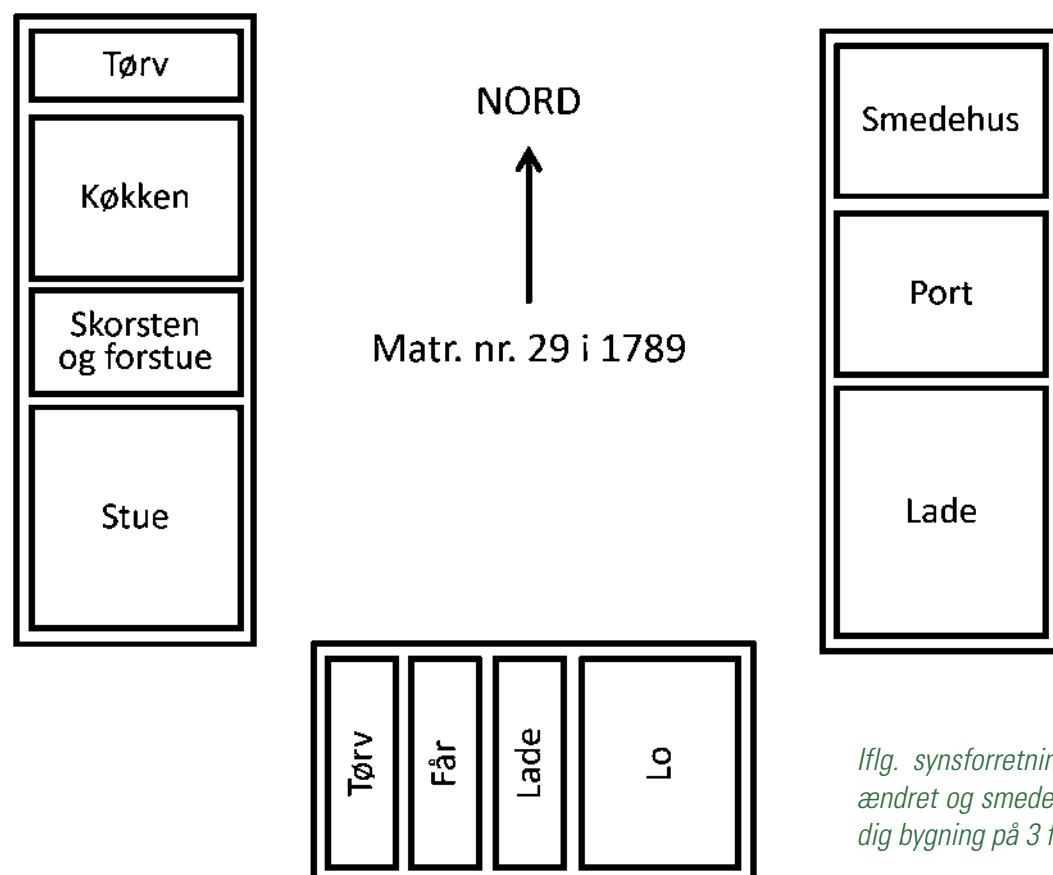
"STUEHUSET eller den Vestre Længde at være 7 Fag, opbygget af Eege undertømmer og fyrrer overtømmer- Med Straae Tag og klinede vægge (gælder også de andre bygninger), muret Skorstene og klinet bageovn samt loft over alt. Indretningen er fra Søndre ende:

- 3 fag til Stue med 3 fag vinduer*
- 1 fag til Skorsten og forstue*
- 2 fag til Køkken og*
- 1 fag til Tørvehuus*
- med 2 indvendige og 3 udvendige døre.*

.... Disse foran beskrevne 3de længder ere i nu i sidste Sommer tildels reparerede og ellers i saadan fatning at vi anser samme i god beboelig stand for en bondefamilie"

Konvertering af "fag" til vores metersystemer er desværre ikke entydig. Et fag kunne være mellem 1,2 og 2,0 meter afhængig af bl.a. landsdel. I "*Karlstrup smedje i 300 år*" vurderes det, at stuen har været på ca. 23 m².

Selv om der kun var "*to sengesteder med omhæng*" i stuen, har der utvivlsomt været plads nok til de seks personer, der

Iflg. synsforretning i 1825 blev ejendommen ændret og smedehuset flyttet til en selvstændig bygning på 3 fag øst for ejendommen.

boede der i 1789: Christian Jensen, hans første kone (Ane Pedersdatter), deres søn (Anders, der døde året efter), hans storebror Johann (der ifølge FT 1787 var "Vanvittig og Almisselem"), samt hans forældre (Jens Christiansen Fischer og Karen Andersdatter). En stor del af det indendørs hverdagsliv foregik jo nok i det ca. 16 m² store køkken.

Sved, ægteskaber og arv

Da vores hovedperson, Christian Nielsen blev 14 år, blev han indrullet i Roskilde tillægssulle lægd 23. Tre år senere er han indført i Hovedrullen for København i det, der nu er lægd 70. Han er på det tidspunkt 65½ tomme høj, hvilket svarer til ca. 171 cm - 6 cm over middelhøjden for de værnepligtige i Karlstrup Lægd det år - folk var ikke så høje dengang. I 1863 bliver hans indføring påført "Udspas": Udygtighedspas. Han bliver altså kasseret som soldat, men af en årsag, som jeg ikke tidligere er stødt på: "Fodsved i Høj Grad".

Om det er på grund af fodsveden ved jeg ikke, men der går yderligere 10 år, før han i januar 1873 gifter sig med Maren Pedersdatter. Det bliver desværre et kort ægteskab. Maren dør i barselsseng 17. februar 1875. Allerede 8. oktober samme år gifter han sig igen. Denne gang med *Birthe Jørgensdatter*, der er husmandsdatter fra Jersie. Sammen får de otte børn, hvoraf en datter dør som 4-årig. De øvrige levede, til de var oppe i 70'erne. De første fire børn blev i øvrigt født i Karlstrup, så indtil de flytter i 1885, bor der syv personer i stuehuset. Den første søn får navnet Hans efter plejefaderen, og den første datter navnet Maren efter Christians første kone.

Efter at have arbejdet som smede i henholdsvis 61 og 32 år afstår Hans og Christian Karlstrup Smedje. Christians tipoldefar, *Christian Fischer*, startede som smed i 1732, så i 153 år har smedjen gået i arv. Hans døde året efter, den 3. maj 1886, i en alder af 86 år. Han havde allerede i 1868 testamenteret alle sine ejendele til Christian:

"Det den 4. Mai 1886 i Boet efter Smed Hans Pedersen i Carlslunde fremlagte testamente er saalydende:

Undertegnede, Hans Pedersen, Husmand og Smed i Carlstrup By og Sogn, Thune Herred, Kjøbenhavns Amt, tilstaar herved og gjør vitterligt at, da jeg nu hensidder som Enkemand og har skiftet med min afdøde Hustrues Arvinger, ikke efterlader mig andre Livsarvinger, det er min faste og urokkelige Villie, at den hos mig værende Ungkarl, Smedesvend Christian Nielsen, Søn af Husmand og Væver Niels Jensen heraf Carlstrup, - skal udelt og uden nogensomhelst Fordring fra Andres Side arve Alt, hvad jeg ved Døden maatte efterlade mig, imod at han bekoster min Begravelse efter Egnens Skik og Brug.

Efter Bedste Skjønnende ansætter jeg herved mine samtlige Ejendele til at have en Værdi af 400 Rdl.

Dette Testamente, som til yderligere Bekræftelse er underskreveet i Vidners Overværelse, af dernæst blive at indføre i Notariebogen af Notarius Publicus i Ramsø/Thune Herreder. Carlstrup, den 18. December 1868

Til Vitterlighed: Nonnegaard, Lærer i Carlstrup, Niels Hansen, Gmd. i Carlstrup samt Hans Pedersen, med paaholden Pen ved Nonnegaard, Lærer i Carlstrup

Af Husmand og Smed Hans Pedersen af Carlstrup, der er mig personlig bekjendt, ved sin Fornufts fulde Brug for mig har erklæret at have underskrevet foranstaaende Testamente med paaholden pen ved Lærer Nonnegaard i Carlstrup, samt at han ligeledes for mig har ?? nærværende Testamente i alle dets Ord og Punkter, efter at samme for ham højt og tydeligt var blevet læst, det bliver herved notarialiter bekræftet under Haand- og Embedssegel.

Som Notarealvidner vare tilstede Cand. jur Christian Arnold Conrad Winiken og Cand jur Harald Sarann begge af Roskilde.

Ramsø-Thune Herredscontor den 19. December 1868. F. E. Eberling

Fremlagt til Raamsø-Thune Herreders Skifteprotokol den 4. Mai 1886"

Stærke kvinder

Christian var kun 46 år, da han købte gården i Salløv. Fra han var 14, til han blev 25 år, boede han under tag med en stærk kvinde, sin mormor Ane. Men det skal vise sig, at stærke kvinder fortsat får indflydelse på hans liv. Hans kone, Birthe, er også gjort af et sejt stof. Da Christian dør som 67-årig den 28. september 1906, overtager hun gården i uskiftet bo og fører den videre i ca. ni år, inden hun som 60-årig sælger den og køber et lille hus i Salløv. Her levede hun af sin formue, der i 1916 blev opgjort til 10.000 kr. Hvad der var tilbage, da hun dør i 1937, vides ikke, da boet overgik til privat skifte. En lille krølle på halen: Birthes mor, Kirsten Pedersdatter, var søster til førnævnte Hans Pedersen, Christians plejefar.

En tredje stærk kvinde i Christians liv var hans ældste datter, *Maren Christiansen*, der blev født 7. september 1878. Ifølge familielegenden var hun lovet ud til en proprietærsøn, men som 27-årig stak hun af med *Morten Pedersen*. Hun var blevet gravid, og de flygtede til Ugerløse i Holbæk Amt, hvor de blev viet ved kongebrev den 12. maj 1906. Morten var vist ikke det bedste parti, hun kunne finde. Han var et "uægte" barn, født på Sipperup Fattiggård af en lidt løsagtig mor og med en far, der var flygtet til Amerika for at undgå faderskab og børnebidrag. Christian døde nogle måneder efter deres bryllup, inden Marens datter blev født. Måske af sorg og skam over datterens adfærd. En anden familielegende hævder desuden, at Birthe ikke talte med sin datter i seks år.

Maren, der blev enke i 1934, levede til hun blev 82. Hun var min farmor, men det er en anden historie.

HVAD EN GOTISK SKRIFTPRØVE GEMTE

Af Jens Jensen
Særkærparken 141
7500 Holstebro
jens.jensen.holstebro@hotmail.com
Tlf. 2628 6472

Den gotiske tekstprøve i Slægtsforskeren nr. 4/2022 fra Aakirkeby Kirkebog 1689 omhandlede en retsbegivenhed. Redaktøren skrev, at det var en begivenhed, der uden tvivl havde vakt opsigt i sin tid. Det gjorde den, og det gør den stadig. Teksten handlede om en amtsskriver ved navn Augustus Dencker, der var blevet dømt til kagstrygning og livsvarigt straffearbejde for tyverier. Jeg genkendte straks sagen, som jeg under anejagten havde fundet ud af, at en af mine aner havde været indblandet i.

Selv om man skal være omhyggelig med at søge de primære kilder og aldrig springe over, hvor gærdet er lavest, kan man altid prøve at kaste snøren ud i det "store Google-hav" efter en god historie, når bare man husker at tage den for det, den er. Det var den måde, jeg fandt ud af, at der var en forbindelse fra anen, Kirstine Jessdatter Rasch, til to kendte og velbeskrevne bornholmske slægter, der krydser hinanden: "Rasch" og "Bohn"^{1,2,3}.

Det fremgik, at min ane, Kirstine Jessdatter Rasch, var datter af Jes Phillipsen Rasch og Mette Claudatter Bohn og dermed et barnebarn til Lisabeth Bohn (f. Markmand). Familiens ane, Lisabeth Bohn, havde en stor rolle i sagen i den gotiske tekstprøve, når vi tager overleveringerne for gode varer. Og det synes der ikke at være nogen grund til ikke at gøre.

Lisabeth Bohn og den uredelige amtsskriver

Vi ved ikke med sikkerhed, hvornår Lisabeth er født. Et godt bud er midten af 1600-tallet. Hun var stiftatter (stedbarn) af borgmesteren i Rønne, men hendes forældre kendes ikke.

Hun blev i 1677 gift med borgmestersønnen, Klaus Hermandsen Bohn (f.1657).

Han døde i en ung alder i 1683 som købmand og skipper i Rønne og efterlod Lisabeth Bohn som enke. Som værge fik hun landsdommer Mathias Rasch. Han dømte i øvrigt amtsskriveren, Augustus Deckner, i første instans i sagen, som er beskrevet i Aakirkebys kirkebog i 1689 (den gotiske tekstprøve).

Augustus Deckner var født i Aakirkeby Sogn, og som ung steg han hurtigt i graderne i det bornholmske embedsvæsen og blev således ridefoged, amtsskriver og skifteskriver over Bornholm og knyttede hertil stillingerne som auditør, generalmønsterskriver og materialforvalter ved landets hær. Tidligt fik Augustus Deckner rige pengemidler at råde over og lånte ud til højre og venstre, og mange kom i lommen på ham.

Han udnyttede sin magt til at afkræve bornholmerne stadig større skatter, men ikke alle indtægterne kom videre til kongen i København. Hans magtmisbrug og underslæb tog til. Der kom mange klager fra befolkningen på Bornholm, men end ikke den samlede bondestand magtede at fælde ham. Lisabeth Bohns afdøde mand havde lånt penge af amtsskriver Augustus Deckner. Efter at Deckner havde sat hendes værge, Mathias Rasch, i gældsfængsel, begyndte han at forfølge Lisabeth Bohn på grund af hendes afdøde mands gæld. I årene 1686-90 fulgte flere sager med gælds-, giftmords-, trolddoms- og tyverisager. På et tidspunkt måtte Lisabeth Bohn flygte til København, men også der forfulgte han hende.

¹ M. K. Zahrtmann: Rønne By og Borgere. Personalhistorisk Tidsskrift 1921 (Historien om amtsskriver Deckner, s. 114-125). <https://slaegtsbibliotek.dk/807076.pdf>

² M. K. Zahrtmann: Familien Bohn fra Rønne. Særtryk af Personalhistorisk Tidsskrift 1898. <https://slaegtsbibliotek.dk/807082.pdf>

³ Stambogsblade over slægten Rasch paa Bornholm ved K. Thorsen. Særtryk af Personalhistorisk tidsskrift 1721 (Side 181). <https://slaegtsbibliotek.dk/900817.pdf>

Først ved en Højesteretsdom af 11. marts 1690 blev hun frikendt for alle Augustus Deckners anklager og fik ham dømt for hans ukristelige og utilstedelige forfølgelse af hende. Han blev ved Højesterets dom af 18. februar 1691 dømt til kagstrygning, brændemærkning og til livsvarigt arbejde i jern på Bremerholm⁴. Dommen eksekveredes 26. februar 1691. Han døde samme år på årets sidste dag, kun 35 år gammel.

Som nævnt ved vi ikke noget om Lisabeth Bohns fødsel og død. I en nøgleroman fra 1953⁵ lader forfatteren hende rejse til København, hvor hun hutler sig igennem dagen og vejen og snapsetåger. Men her er vi nok så langt ude i skønlitte-

ratur og gisninger, at det ikke skal indgå i vores slægtsbog. Derimod lader vi gerne M. K. Zahrtmanns afsluttende bemærkninger fra 1927⁶ stå tilbage:

“Omgivelserne var slettere end hun. Den hende paaførte ukristelige Forfølgelse bar hende frem i hendes Landsmænds første Række i Kampen mod en indfiltet uredelig Embedsstand. Selv yderligt i det lille danske Samfund, i det ringe Rønne fandtes gunstig Jordbund for Udvikling af en af Ondtidens djerve, viljestærke Kvindeskikkelser. Hendes haarde Livsførelse føjer sig som et Tidsbilled ind i hendes Byes Historie.”

Om kagstrygning hedder det bl.a. i Wikipedia:

En kag er en skampæl eller en høj, bred, sokkelagtig opbygning på byens torv, hvor småtyve og "letlevende kvinder" blev pisket offentligt (kagstrygning). Kagstrygning var en ofte anvendt straf i middelalderen og blev anvendt op i 1800-tallet.

Kagstrygningen blev i Danmark udført af bødlen og bestod i henhold til kongelig forordning af 27 slag med 9 forskellige ris; tre slag med hver. Slagene blev givet på den dømtes ryg. Kagstrygningen kunne suppleres med brændemærkning af den dømte. Afhængig af forbrydelsen skete brændemærkningen i panden, på kinden eller på ryggen. Brændemærkningen symboliserede med enten en galge eller et hjul, at den dømte med kagstrygningen og brændemærkningen var sluppet for at blive hængt eller henrettet og liget placeret på hjul og stejle.

Kagstrygning medførte altid tab af den kagstrøgenes ære, hvilket for velanskrevne borgere var et væsentligt element i straffen, idet en æreløs person var udstødt af samfundet. For personer, der i forvejen var æreløse (eksempelvis prostituerede og natmænd), var denne del af straffen uden betydning. Det skete dog ofte, at den kagstrøgne blev forvist fra byen efterfølgende, hvilket i det feudale samfund var en særdeles indgribende straf, idet den udstødte og æreløse person i så fald måtte holde til uden for byen.

Kagstrygning bortfaldt i 1840 for tyverisager og blev endeligt afskaffet i Danmark med straffeloven af 1866, der

begrænsede brugen af korporlig afstraffelse i Danmark. I årene op til den endelige afskaffelse blev kagstrygning dog kun sjældent benyttet i Danmark.

I København stod kagen på Kongens Nytorv. Tegningen fra 1877 af Peter Klæstrup viser bødlen, der venter på den dømte, mens en flok nysgerrige har samlet sig.

⁴ Bremerholmen var søværnets område med skibsværft og tvangsarbejderanstalt. Det lå syd for Nyhavn i København og har i dag fået nye navne. Kagen var navnet på den pæl, den dømte blev til bundet til under piskning og brændemærkning. Den stod på Kongens Nytorv

⁵ Valdemar Seier: Lisbeth Bohn og Amtsskriveren, Jespersens og Pios Forlag, 1953. Historien kan også læses i: A. J. Jørgensen: Bornholms historie, II: Fra 1660 til nutid. Frits Sørensens Boghandel 1901, side 61-97, <https://slaegtsbibliotek.dk/807073.pdf>

⁶ Se note 1

GENERALFORSAMLING – DANSKE SLÆGTSFORSKERE - 2023

Der indkaldes hermed til ordinær generalforsamling i Danske Slægtsforskere lørdag den 22. april 2023 kl. 14.00 på Holmegaard Værk, Glasværksvej 55, 4684 Holmegaard.

Dagsorden:

1. Valg af dirigent og stemmetællere.
2. Bestyrelsen aflægger beretning for det forløbne år.
3. Kassereren fremlægger det reviderede regnskab til godkendelse.
4. Godkendelse af budget for det nuværende og det kommende år samt godkendelse af kontingent for 2024.
5. Behandling af indkomne forslag.
6. Valg til bestyrelsen.
 - 6a. Valg af formand – kun lige år.
 - 6b. Valg af bestyrelsesmedlemmer.
På valg: Per Hundevad Andersen, Peter Olsen, Bodil Grove Christensen, Ole Selmer.
 - 6c. Valg af suppleanter.
På valg: Yvonne Christiansen, Rikke Vestervig Eriksen.
7. Valg af interne revisorer.
 - 7a. Valg af en intern revisor for to år.
På valg: Jan Amnitsbøl Krusell.
 - 7b. Valg af en revisorsuppleant for et år.
På valg: Knud Spangso.
8. Eventuelt.

Før generalforsamlingen vil der være rundvisning på Holmegaard Værk, hvor man bliver klogere på bl.a. Holmegaard Glas og Kähler keramik. Se i øvrigt programmet nedenfor.

Program:

- 10.00 – 11.00: Ankomst, registrering, kaffe og croissant
11.00 – 13.00: Rundvisning på Holmegaard Værk
13.00 – 14.00: Let frokost
14.00 – 16.00: Generalforsamling

Du er velkommen til at tage en ledsager med. Forplejning er gratis, også for ledsageren. Hvis du/I vil deltage i rundvisningen og frokosten, **skal** du tilmelde dig/jer. Tilmelding til generalforsamlingen er ikke obligatorisk, men det letter planlægningen af arrangementet, hvis du tilmelder dig.

HJÆLP TIL SØGNING I UDLANDET

Søger du familie i USA, Canada, UK, Østrig, Ungarn, Tjekkiet eller Australien?

Så skal du være klar over, at der sidder en gruppe forskere i disse lande klar til at hjælpe dig – som tak for den hjælp, de selv har fået af danske forskere. Alt hvad du skal gøre, er at sende dem en mail og forklare, hvad du søger efter. Du finder deres navne og mailadresser vores forum forum.slaegt.dk/index.php > AneEfterlysning > emnet *Hjælp til søgning i udlandet* (øverst på siden blandt de faste indlæg).

Brug endelig dette fine tilbud!

BESTYRELSENS BERETNING FOR ÅRET 2022

2022 har været et godt og aktivt år for foreningen.

Vi har afholdt 6 bestyrelsesmøder, hvoraf kun et har været afholdt digitalt, idet vi nu heldigvis igen kan mødes ansigt til ansigt.

Arbejdet i bestyrelsen foregår – som også tidligere – med stor ansvarsfølelse fra alle, således at opgaverne bliver løst uden problemer.

Administrationen

Foreningen sluttede 2022 med 7.629 medlemmer, hvilket er en smule under niveauet for 2021 (7.746). Frafaldet af medlemmer i forhold til 2021 var 6,2%, hvilket er helt på niveau med sammenlignelige foreninger, mens der kom 361 nye medlemmer.

Efter generalforsamlingen 2022 valgte bestyrelsen at indsætte den tidligere næstformand og administrationsansvarlige som kasserer i foreningen. Det var eneste ændring i en administrationsgruppe, der nu er velfungerende.

Ekspeditionen havde også travlt i 2022. Der blev sendt velkomstpakker til ca. 300 nye medlemmer og ekspederet mere end 500 ordrer på bøger og andre materialer fra foreningens webshop. Hertil kommer fx udsendelse af reklamematerialer til lokalforeningerne. Der blev i 2022 solgt 1.100 bøger m.v. fra foreningen.

Økonomi

Økonomien i foreningen udviklede sig helt tilfredsstillende i 2022 og i overensstemmelse med budgettet. Indtægterne (dækningsbidraget) var 1.972 tkr. og dermed helt som budgetteret.

Der blev anvendt flere penge på medlemsaktiviteter end budgetteret, nemlig 1.532 tkr. mod et budget på 1.460 tkr. Der er således anvendt flere penge end budgetteret på udgivelsen af Slægtsforskeren og på Slægtsforskernes Bibliotek, ligesom købet af kontorlokaler i Albertslund også har medført øgede udgifter.

De nye lokaler er på godt 200 m² og ligger i forlængelse af foreningens lejede lokaler. De samlede lokaler vil blive anvendt dels til Slægtsforskernes Bibliotek, dels til ekspeditionen og som foreningslokaler.

Der er anvendt færre penge til administration end forventet. Særligt udgifterne til regnskab og revision har i 2022 ikke været nær så høje som budgetteret.

Sammenlagt estimeres et overskud i 2022 på 75 tkr., præcist som budgetteret.

Slægtsforskeren

Igen i år har bladet nydt godt af stor skrivelyst blandt medlemmerne, så vi i hvert nummer har kunnet fylde ca. 80 sider med gode historier og tips til slægtsforskningen. Stor tak til alle skribenterne, der kommer vidt omkring både med hensyn til tid og sted.

Hvert nummer har en temaartikel, der i år har beskæftiget sig med vildspor i forskningen, legestuer, de store livsbegivenheder og krige og soldater. Derudover er et nyt initiativ kommet til: et antal sider specielt rettet mod nyere forskere. Vi må være opmærksomme på, at vi har medlemmer på hele spektret fra de helt grønne anejægere til de meget nørdede og erfarne forskere.

I årets løb har vi skiftet til et nyt trykkeri, der både har betydet bedre og mere lydige arbejdsgange og en besparelse.

Redaktionen består fortsat af redaktør Kathrine Tobiasen og redaktionsmedlemmer Peter Olsen, Michael Dupont og Per Hundevad Andersen.

Hjemmesiden

Slægt.dk er godt besøgt med mere end 600.000 besøgende om året. Det er tydeligt, at vores sider med "kom-i-gang" indeholder materiale, som er særdeles nyttigt for brugerne. Ligeså Forum og Wiki'en. Halvdelen af vores besøgende benytter pc'er, mens næsten alle de andre anvender en mobiltelefon. Næsten alle vores besøgende kommer fra Danmark og de andre nordiske lande.

Forum

I Danske Slægtsforskernes Forum har hjælpsomheden igen i år været enormt stor. Der er blevet lagt 9.035 spørgsmål ud, som igen har resulteret i 46.199 besvarelser, og 14.042 brugere er registreret. Man går meget sjældent forgæves i Forum, og hjælpen kommer hurtigt, så ingen må vente længe. Typisk er en tydning af en drilsk håndskrift klar i løbet af højst et par timer. Og man kan regne med, at det er kyndige fagfolk, der udtaler sig.

De ivrige hjælpere fik en påskønnelse af deres store flid, idet de sammen med kollegerne i Facebookgruppen Slægtsforskning modtog året slægtsforskerpris, der blev uddelt på Slægts-historisk Weekend.

Nyhedsbreve

Foreningens Nyhedsbrev sendes til 8.200 personer ca. 1 gang om måneden, og der er en stor andel af modtagerne, der læser dette, nemlig 70%. Af disse er der så stor interesse for emnerne, at der bliver klikket på links 2-3.000 gange for hvert nyhedsbrev.

Publikationer og materialesalg

Der blev i 2022 solgt 1.140 bøger, hvoraf 860 var foreningens egne udgivelser. Det største salg tegnede den nye udgave af "At skrive slægtshistorie" sig for med 300 eksemplarer, og den er nu trykt i 2. oplag.

Facebook og andre internetkanaler

FB-siden, *Danske Slægtsforskere*, er foreningens ansigt udadtil på Facebook, hvor foreningen løbende orienterer om vores aktiviteter.

Gruppen *Slægtsforskning* drives sammen med Samfundet for Dansk Genealogi og Personallhistorie og har mere end 27.000 medlemmer. Der er mange dedikerede hjælpere, og disse blev da også belønnet med Slægtsforskerprisen for deres ihærdige hjælp til de mange brugere i gruppen.

DNA-Slægtsforskning med 2.800 medlemmer er stedet, hvor man kan blive inspireret eller få hjælp til at komme i gang med eller videre med sine DNA-undersøgelser. Gruppen giver god og solid vejledning i DNA-junglen.

Genealogy Research Denmark, som blev oprettet i 2020, er nu oppe på 1.500 medlemmer. Gruppen er specielt målrettet engelsktalende slægtsforskere, der har brug for hjælp til deres forskning efter danske aner. Gruppen er godt besøgt, og det er en fornøjelse at indvi de engelsktalende i de mange særheder, der findes i fx navngivning og kirkebøger.

Slægtshistorier er en ny gruppe, hvor medlemmerne har mulighed for at dele deres gode historier om slægten, lægge billeder op og i det hele taget hygge sig sammen. Denne gruppe har ca. 700 medlemmer. Gruppens medlemmer nyder, at det her er muligt at fortælle om deres seneste opdagelser og prale af deres nyeste fund.

Slægtsforskernes Bibliotek – Danskernes Historie Online

Biblioteket modtager løbende nye samlinger, ligesom der hele tiden oprettes nye databaser, som gør det muligt for slægtsforskere og historikere at søge i mere end 3,1 mio. søgbare sider, fordelt på omkring 30.000 online titler.

Biblioteket modtog sidste år den unikke samling "Hærens Arkiv Bibliotek" fra Rigsarkivet, der indeholder mange sjældne udgivelser om danske militærpersoner og militærhistorie.

Det er tydeligt, at bibliotekets brugere har taget biblioteket til sig – antallet af downloads i 2022 er fordoblet i forhold til 2021, og der var sidste år 1.150.000 downloads i alt.

32 frivillige driver det store arbejde med alt omkring modtagelse, registrering, skanning og efterbehandling m.v., og udgifterne til driften af biblioteket finansieres for næsten 50% vedkommende af offentlige tilskud og private donationer.

Biblioteket udsender et nyhedsbrev til 16.000 modtagere en gang om måneden. Det redegør for udviklingen og fortæller mere om, hvad bestanden løbende bliver udvidet med.

En mere detaljeret årsberetning for Slægtsforskernes Bibliotek findes på <https://slægtsbibliotek.dk/>.

Lokalforeningsrådet

Lokalforeningsrådet har i 2022 afholdt to møder.

Forårets møde blev afholdt digitalt og 15 foreninger deltog.

Det var især erfaringsudveksling, der stod på programmet – og hovedemnet var, hvordan foreningerne har klaret sig gennem Corona-tiden.

Hans Mølgaard blev genvalgt til Danske Slægtsforskere's bestyrelse og genvalgt som mødeleder for Lokalforeningsrådet.

Efterårets møde blev afholdt i Horsens og 13 foreninger deltog. Igen var der god gang i erfaringsudveksling om bl.a. annoncering, samarbejde med andre (biblioteker, lokalaviser, Folkeuniversitetet o.l.).

Ved årets udgang var der 50 foreninger med en partnerskabsaftale.

Markedsføringsudvalget

Markedsføringsudvalget er sat i verden for at arbejde på at gøre opmærksom på alle foreningens gode tilbud. Der har i august været holdt et enkelt onlinemøde i udvalget, hvor vi bl.a. planlagde efterårskampagnen, der dog ikke resulterede i så mange nye medlemmer som forventet. Strategien må derfor revideres.

De forskellige foldere, som foreningen udgiver, hører under udvalget, og de kommer jævnlige i nye, opdaterede udgaver. Heriblandt hæftet *Ny i slægtsforskning*, der uddeles gratis ved alle relevante lejligheder.

Historiske Dage i Øksnehallen

Foreningen deltog i marts med en stor og velbesøgt stand ved Historiske Dage. Der var omkring 10.000 besøgende til det store arrangement, og mange kom forbi foreningens stand for at høre om slægtsforskning og/eller at købe nogle af foreningens materialer.

Online foredrag

Foreningen har arrangeret 4 foredrag i løbet af 2022. Der har været vigende tilslutning til disse foredrag, så bestyrelsen har besluttet indtil videre at stoppe denne aktivitet.

Aktivitetsudvalget

Deltagelse i Spor i Lyngen

Arrangementet var ganske velbesøgt, men der var for korte pauser mellem foredragene, så derfor var henvendelserne til vores stand begrænset.

Deltagelse i Slægtsforskerdag i Flensborg

Slægtsforskerdagen foregår hvert andet år, og som vanligt deltog Danske Slægtsforskere. Vores stand var særdeles velbesøgt, og udfordringerne med at hjælpe og rådgive på tysk lod sig let overkomme. Vi glæder os til at deltage igen i 2024.

Deltagelse i Slægtsforskerdag i Oslo

2 af vores bestyrelsesmedlemmer deltog i arrangementet, hvor der var stor efterspørgsel efter hjælp til slægtsforskning i Danmark.

Desuden holdt de et møde med bestyrelsen for Slekt og Data, Norge, for at formalisere aftalen mellem Danske Slægtsforskere og Slekt og Data.

DNA-kurser i Bjerringbro og Hillerød

Vi har afholdt 2 DNA-kurser, et i Bjerringbro og et i Hillerød. Begge har været fuldt belagt, og der har været stor tilfredshed med kurserne. På basis af erfaringerne fra kurserne overvejer vi at gentage kurserne, måske som endagskurser, primært som grundkurser, og måske suppleret med et avanceret kursus i brugen af DNA-painter.

Slægtshistorisk Weekend

Igen i 2022 har der været afholdt Slægtshistorisk Weekend på Nørgaards Højskole i Bjerringbro. Det var et vellykket arrangement med stort engagement fra såvel deltagere som foredragsholdere.

Da der igennem de seneste år har været store problemer med at få tilstrækkeligt mange værelser til deltagerne, har bestyrelsen besluttet, at Slægtshistorisk Weekend 2023 flyttes til Kysthotellet i Grenå. Vi glæder os meget til, at det i hvert fald ikke er antallet af værelser, der begrænser deltagerantallet!

Slægtsforskerprisen blev i år tildelt "de ægte ildsjæle på vores digitale platforme", nemlig hjælperne i Danske Slægtsforskeres Forum og hjælperne i facebookgruppen Slægtsforskning. Prisen tildeltes for den store uegennyttige og faglige indsats, som hjælperne hver eneste dag, døgnet rundt, yder til alle slægtsforskere i Danmark.

Dodsregister.dk

Denne hjemmeside, <https://dodsregister.dk/default.aspx>, der blev lanceret i december 2019, lider heldigvis af konstant voksevæk.

Vi startede ud med muligheden for at finde oplysninger om de personer, der er døde i perioden 1943-1969. Men siden er nu udvidet med dødsfald fra Rigsarkivets indtastningsprojekt, samt med oplysninger fra Københavns Stadsarkivs begravelses-

sesprotokoller for København for perioden 1860-1912. Statistikken viser, at der i 2022 har været i alt 800.000 søgninger og 275.000 resultatvisninger. Registret indeholder i alt ca. 1,6 millioner dødsfald i Danmark.

Rigsarkivet

Danske Slægtsforskere noterer sig med glæde, at samarbejdet mellem Rigsarkivet og Danske Slægtsforskere kører gnidningsfrit. Samarbejdet viser sig bl.a. i den store velvillighed, hvormed Rigsarkivet overlader data til Danske Slægtsforskeres forskellige projekter, som fx det ovennævnte dødsregister, hvor vi løbende modtager nye indtastninger af dødsattester fra indtastningsportalen.

Danske Slægtsforskere har også deltaget som betatere i Rigsarkivets forskellige projekter i forbindelse med ny hjemmeside og i forbindelse med Link-Lives projektet.

I december 2022 kunne KIK, Kilde-Indtastnings-Komiteen, fejre 2 store milepæle, nemlig dels 30 års jubilæum, dels at folketællingen for 1906 nu var færdigindtastet. Der var adskillige af de garvede indtastere, der havde fundet til Odense i dagens anledning, og de blev tilbørligt hyldet. Også Jens V. Olsen, udvikleren af KIP-indtastningsprogrammerne, var mødt op. Der var mange fine taler, der især understregede, at arbejdet i kildeindtastningskomiteen er helt unikt og den tilgrundliggende årsag til, at der i dag foregår så stort et frivilligt indtastnings- og indskanningsarbejde.

Andre institutioner

Slekt og Data Norge har vi stadig en fin aftale med, om at vores medlemmer kan få gratis adgang til deres særdeles gode og instruktive hjemmeside, hvor man også har mulighed for at læse det norske blad online. Vejledning i adgang til hjemmesiden findes på den lukkede del af Forum, da adgangen er forbeholdt vores medlemmer.

TILBUD FRA WEBSHOPPEN

Så du udsendelserne om Poul Nyrup Rasmussens far og hans ophold på Livø? Nu kan du købe bogen "Afvigernes Ø" i foreningens webshop til kr. 290.

Livø Anstaltens historie er fortællingen om en helt central side – og bagside – af velfærdsstatens og demokratiets danmarkshistorie. Den viser, hvordan et land for ikke længe siden behandlede sine afvigere.

Medlemmer af Danske Slægtsforskere (landsforeningen) får 10 % medlemsrabat. Rabatkoden er udsendt direkte til medlemmerne i uge 7.

Webshoppen finder du her: webshop.slaegt.dk.

Har du spørgsmål, så kontakt medlemsservice: Ekspedition@slaegt.dk.

NØRHOLM SOGNS HISTORIE

Lokalhistorisk Forening i Frejlev, Nørholm og Sønderholm Sogne har sidst på året 2022 udgivet hele fire bøger om sognet Nørholm mellem Aalborg og Løgstør. Det drejer sig om følgende titler *Nørholm Sogns Historie, et bidrag*, *Nørholm Birks tingbøger 1670-1685*, *Nørholm Sogns Kirkebog 1650-1700* og *Nørholm Sogns Kirkebog 1701-1729*. Bag bøgerne står samme forfatter, historiker Ole Færch.

De tre sidste er som titlerne antyder kildeafskrifter, mens bogen om Nørholm Sogn er en regulær sognehistorie. Sådan da, for bogen er et supplement til Lars Frederiksen's værk *Bidrag til Nørholm Sogns historie* (1. udgave 1960); dette værk har anmelderen ikke haft i hænderne.

Det er især sognets ældre historie, der har forfatterens interesse. Han bevæger sig hjemmevant i 15-1700-årenes samfund og kilderne til det. Kun et kort afsnit om fattighuset og nogle af dets beboere skiller sig ud ved at beskæftige sig med 1800-tallet.

Der indledes med et langt afsnit om kirken og dens inventar. Her lægges særlig vægt på at beskrive de spor, som fortidens velhavende sognebørn har efterladt sig i form af epitafier, prædikestol og kirkeklokker. Dette afsnit er illustreret med mange fine fotos fra kirken. Herefter følger kapitler med korte biografier af sognets præster (indtil 1823), provster (1320-1662) og degne (til 1845).

Bogens sidste tredjedel er viet forhold omkring Nørholm Birketing og ejendomsforholdene i sognet. Her er rig lejlighed til at læse mere om de personer, som dette blads læsere måske husker fra artiklen *Rige bønder og fattige herremænd*, som blev bragt i *Slægtsforskeren* nr. 3, 2022. Altså bondefamilier, som afgjort har haft deres på det tørre, og som har gjort sig bemærket i samtiden.

Ole Færch: *Nørholm Sogns Historie. Et bidrag*. Eget forlag, 2022. Illustreret, 131 s. Pris: 200 kr. Kan købes hos Lokalhistorisk Arkiv for Frejlev, Nørholm og Sønderholm Sogne: <http://www.lokalarkiv-sonderholm.dk/>.

Kan man føre sine aner tilbage til dem, har man her garanti for gedigent kød på slægten. Sognets historie er i øvrigt speciel ved, at Viborg Kapitel i flere århundreder fra 1216 ejede kirken og en stor del af gårdene og husene.

Nørholm Sogns historie er skrevet i udpræget fagsprog, der ikke gør den egnet til sengekantslæsning. Hvilket selvfølgelig heller ikke er meningen. Sætningerne er korte, og der er ikke levnet megen plads til overflødige ord. Ord og begreber fra den beskrevne tid fylder godt op i teksten og bliver ikke altid forklaret, så det er en fordel, hvis læseren har et vist forhåndskendskab til 15-1700-årenes sprogbrug. Men med det på plads og interesse for området giver bogen en mængde informationer, som for mange "almindelige" slægtsforskere vil være svært tilgængelige, for ikke at sige helt uden for rækkevidde.

Ole Færch har endnu mere på samvittigheden. Han har i 2022 også udgivet *Gårdene i Nørholm 1440-1840* samt *Kilder til Nørholm Sogns Historie 1216-1840*; begge disse titler er tilgængelige i digital version via arkiv.dk og ferch.dk og stilles til rådighed for alle.

Anmeldt af Kathrine Tobiasen

SAMSØS FORTID OG NUTID

En af de nyeste foreninger under partnerskabsparaplyen hos Danske Slægtsforskere er Slægts- og Egnehistorisk Forening Samsø, der blev stiftet 2001. Lige siden foreningens start har den formået at udgive en årbog, der ikke er et lille skrift, som mange mindre foreninger og arkiver kan præstere, men en regulær bog på tæt på 200 sider.

Hver årgang har et tema, og på forsiden af 2022-udgaven står *Samsøs fortid og nutid. En række bidrag til bevarelse af øens historie*. Hvilket rammer godt, for vi kommer meget omkring i øens historie, både geografisk og tidsmæssigt.

Bogens længste artikel har titlen *Slægten Farver og dens matrikler i gamle Nordby by* og er et uddrag af en længere artikel, skrevet af Carit Donal Farver, født i Nordby 1934, og indleveret til foreningen i 2007. Han fortæller om sine forfædre tilbage i 1800-tallet, men hovedvægten ligger afgjort på hans levende barndomserindringer fra et landbomiljø midt i 1900-tallet.

Mere slægtshistorie byder *Skoleslægten fra Permelille* og *Møllebestyreren i Onsbjerg* på, og *Vicekonsulen i Landskrona* beretter om et barnebarn af en forarmet samsing, der fik en flot karriere i Landskrona som teglværksejer og konsul.

Et mere fagligt stof finder vi i undersøgelsen af *Statshusmandsbrugene på Samsø*. Her forklares, hvad der lå bag initiativet, som skulle hjælpe tidligere fæstehusmænd i gang med en bedrift, der kunne brødføde en familie, og læseren får desuden et overblik over de husmandsbrug, der blev etableret på øen.

I artiklen *Arkæologiens tryllestøv* bliver vi inviteret på rundtur med den fundgruppe, som bevæbnet med metaldetektorer har gennemført øen og fundet danefæ, hvorover flere "bogstavelig talt snappede efter vejret", som det hedder. De sidste par år har budt på flere stjernestunder og nye brikker til forståelse af øens fortid.

Besættelsestiden har altid interesse. I årbogen kan vi læse om politikommissær Jørgen Skriver Jensen, der var med til at identificere

ÅRBOG FRA 1500-TALLET

I slutningen af 1500-tallet var Christiern Nielsen Juel sognepræst i Strandby Sogn ved Løgstør. Han havde gjort karriere fra skriver ved Antvorskov Kloster, avancerede til kapellan og præst i Strandby og endte som provst, men det er ikke det, der gør ham bemærkelsesværdig. Gennem det meste af sit liv nedskrev han notater i en bog, siden kendt som Christiern Nielsen Juels Aarbog, der endnu mere bemærkelsesværdigt er blevet bevaret gennem århundreder og i dag indgår i Det Kgl. Biblioteks håndskriftsamling. Og nu er den kommet i en fin bogudgivelse ved Ole Færch, hvor teksten præsenteres med den originale version side om side med en "oversættelse" til nutidsdansk. En del af notaterne er skrevet på latin, og her er oversættelsen naturligvis nødvendig.

Årbogen dækker hele hans levetid (1533-96), så den første snes år bygger på oplysninger, han har haft fra anden side. Det er et meget blandet indhold, han har nedskrevet i sin bog, der for det meste går frem år for år uden dog at være strengt kronologisk og ikke altid forsynet med datoer.

Han har interesseret sig for begivenheder ude i den store verden og nævner, når kendte personer i andre europæiske lande er døde, og når der har været naturkatastrofer som oversvømmelser, enorme græshoppeangreb og strenge vintre. Fra Danmark beretter han om de voldsomme begivenheder, der foregik i hans tid: Grevens Fejde og krig med svenskerne. Flere gange nævner han, at en by, fx Aalborg eller Mariager, er brændt, og vi forstår, at når ilden var løs, tog den mange huse med sig. Sideløbende hører vi om bl.a. vielser og børnefødsler i bekendtskabskredsen og lokalområdet og udnævnelser inden for præstestanden. Når hans egne børn skal døbes, fortæller han gerne, hvem fadderne var, og hvor meget de hver gav til ham og barnet.

og hjemtage ligene af danske kz-fanger. En anden artikel beretter om, hvad man kan aflæse om besættelsestiden ud fra protokoller fra Vesborg Fyr, der fik central betydning i modstandskampen.

Samsø er omgivet af hav, og historien om en galease ved navn ERNA falder naturligt ind. Artiklen suppleres fint af en tidligere dæksdreng, Gunnar Andersen Fogeds, erindringer om livet til søs. Til slut går vi i land igen og kan blive klogere på lokallisterne på øen, foranlediget af, at forfatteren Aage Hulgaard engang stødte på en påstand om, at "Samsø er lokallisternes Paradis". Første lokalliste blev registreret i 1962, og i artiklen opregnes de i alt 25 lister med oplysninger om antal kandidater og mandater, og der funderes over deres muligheder i fremtiden.

Årbogen afsluttes med oversigter over tidligere udgivelser af årbøgerne med korte noter om indholdet og over, hvad der er sket af vigtige begivenheder måned for måned på øen i henholdsvis 2022 og 1922. Som rosinen i pølseenden kan alle synge med på en lejlighedssang fra 1922 på melodien Dukkelse.

Christiern Nielsen Juels Aarbog 1533-96, v. Ole Færch. Løgstør Lokalarkiv, 2020. 164 sider, helbind, illustreret. Pris: 200 kr. Kan købes hos Lokalhistorisk Arkiv for Frejlev, Nørholm og Sønderholm Sogne: <http://www.lokalarkiv-sonderholm.dk/>.

Her følger nogle eksempler på de emner, Juel tog op. 1566 "græserede en omfattende og brutal pest i hele Europa i byerne og på landet, som der ikke har været i mange år" (s. 88). 15. marts 1569 døde hr. Gyldenstjernes tjener, og Juel har en idé om dødsårsagen: "Thi de drak alt for meget vin og døde af det", noterer han (s. 92). Tre år senere rasede en stor, forfærdelig, farlig og grim storm, som forårsagede, at en liden skude stødte på land, så en karl druknede og en anden kom halvdød i land, og der var stor skade på Vitskøl Kloster Kirke og Malle Kirke (s. 103).

Det er nok de færreste, der kan føre anetavlen tilbage til 1500-tallet, men er du bare almindeligt historisk interesseret, er der mange fine iagttagelser at hente i bogen, der jo er noget så sjældent som en førstehåndskilde til perioden. Hvilket giver et ganske anderledes indblik, end gængse historiebøger kan byde på.

Bogen indledes med Juels biografi og en grundig beskrivelse af årbogen, og den afsluttes med nogle sider med billeder af ord eller tegn fra Juels hånd med transskription samt noter om tidligere, delvise udgivelser.

Anmeldt af Kathrine Tobiasen

Samsøs fortid og nutid. Slægts- og Lokalhistorisk Forening Samsø. Årbog 2022. 180 sider, hæftet, illustreret i sort-hvid og farve. Pris pr. bog (gælder alle årgange): 125 kr. for medlemmer og 160 kr. for ikke-medlemmer. Eksemplarer af samtlige årgange kan bestilles på foreningens hjemmeside, www.genealogy-samsøe.dk/.

Alt i alt en flot årbog, som kan anbefales til inspiration for andre, der måtte have lyst til at lave noget lignende. Og til læsning for alle med en eller anden tilknytning til Samsø.

Anmeldt af Kathrine Tobiasen

DEN FRIVILLIGE VEJLEDNING PÅ RIGSARKIVET I KØBENHAVN

I det nye år fortsætter den frivillige vejledning i slægtsforskning på Diamanten i København. Vi er fire erfarne slægtsforskere, der har vejledt mange hundrede både begyndere og meget erfarne slægtsforskere siden foråret 2014. Vi holder til i lokalet "Store K", som ligger oppe for enden af trappen vist på fotoet. Hvis du ikke lige ved, hvor det ligger, så spørg i informationen, som er placeret i stueetagen i det runde glasbur overfor indgangen.

I det nye år begynder vi tirsdag d. 10. januar og holder åbent **tirsdage i de lige uger**. Sidste gang i forårssæsonen er 18. april. Du behøver ikke at bestille tid, men kan for det meste komme til med det samme.

Se på Rigsarkivets hjemmeside Rigsarkivet.dk. under fanebladet *Læsesale* og videre til *Tjek hvornår du kan få hjælp af en frivillig vejleder*.

På vejledergruppens vegne Jørn Dietrich

MODTAGER DU FORENINGENS NYHEDSBREV?

Danske Slægtsforskere udsender et nyhedsbrev på e-mail 1-2 gange om måneden. Hvis du ikke allerede modtager dette, kan du tilmelde dig ved at klikke på boksen *Nyhedsbrev* nederst på hjemmesiden www.slægt.dk.

Skriv til os

I vores store, brede medlemsskare er der sikkert mange, der ligger inde med spændende viden og nyttige erfaringer inden for slægtsforskningen. Dem skal vi dele med hinanden, så skriv endelig løs! Vi modtager gerne gode slægtshistorier, men prioriterer højt, at der skal være noget at lære af dem, som brug af særlige metoder, kilder, nyttige sider på nettet m.v. Redaktionen hjælper gerne med den sproglige udformning, hvis det skulle være et problem.

Skriv artiklen i Word eller anden tekstbehandler og send evt. illustrationer som særskilte billedfiler. Husk, at der ikke må være ophavsretsproblemer med billederne; spørg redaktio-

nen, hvis du er i tvivl. Undlad gerne at formatere teksten – vores layouter sletter alligevel alle forsøg på opsætning af artiklerne og sætter dem op på sin måde. Angiv gerne, hvor billederne skal placeres eller vedhæft et udkast som PDF, hvis du har gjort dig tanker om layoutet.

Vi glæder os til at høre fra jer!

*Kærlig hilsen
Redaktionen*

ADRESSE-ÆNDRINGER

Husk, at du selv skal kontrollere og opdatere dine medlemsdata, såsom post- og mailadresse. Kun på den måde sikrer du dig, at du får bladet hvert kvartal.

Det er vigtigt, at vi har din mailadresse, da du så får vores nyhedsbreve, og vi kan kontakte dig, hvis der skulle opstå problemer.

DANSKE SLÆGTSFORSKERES HJEMMESIDE

www.slaegt.dk

Webmaster: Jesper Skov
webmaster@slaegt.dk

KOMMENDE MØDER I DANSKE SLÆGTSFORSKERE

Bestyrelsesmøder:

26. marts i Middelfart
22. april generalforsamling på
Holmegaards Glasværk, Næstved
3.-4. juni weekend-seminar
i Grenaa

DANSKE SLÆGTSFORSKERES MEDLEMSSERVICE

Henvendelser til Danske Slægtsforskeres ekspedition sker via adressen:

ekspedition@slaegt.dk

Tlf. 52 79 90 20

Telefonen er åben for ekspedition

Onsdag kl. 15-17 – ellers telefonsvarer

Ekspeditionen står for:

- Pasning af foreningens medlemskartotek – Udmeldelser, adresseændringer for medlemmer, der ikke selv kan klare dette
- Forsendelse af bøger, blad, m.v.
Se udvalget her: dsshop2.dk
- Hjælp til medlemmer, der har login-problemer
- Besvarelse af diverse spørgsmål, dog ikke decideret slægtsforskningshjælp

DANSKE SLÆGTSFORSKERES BESTYRELSE

Kirsten Sanders, Formand. Asselsvej 169, 7990 Ø. Assels. Tlf. 21 21 30 91.	KIS@slaegt.dk
Peter Olsen, Næstformand. Æblevænget 12, 7700 Thisted. Tlf. 25 15 16 47.	PEO@slaegt.dk
Per Hundevad Andersen, Kasserer. Jyllingevej 111, 2720 Vanløse.	PAN@slaegt.dk
Kathrine Tobiasen. Korsagervej 13, 8940 Randers SV. Tlf. 41 28 65 30.	KTO@slaegt.dk
Bodil Grove Christensen. Hvedevej 1, 7490 Aulum. Tlf. 26 17 87 59.	BGC@slaegt.dk
Jesper Skov. Grøndalsvej 4, 9500 Hobro.	JKS@slaegt.dk
Michael Dupont. Erdalsvej 60, 2600 Glostrup.	MID@slaegt.dk
Ole Selmer. Salten Skovvej 18, 8653 Them. Tlf. 24 64 72 56.	OSE@slaegt.dk
Karen Bendix Larsen. L. I. Brandes Alle 13, 1, 1956 Frederiksberg C.	KBL@slaegt.dk

Valgt af lokalforeningsrådet

Hans Mølgaard. Markvej 46, 2660 Brøndby Strand.	HMG@slaegt.dk
Kurt Pajbjerg. Vestervænget 26, 8832 Skals. Tlf. 61 30 03 69.	KPA@slaegt.dk

Suppleanter

Yvonne Christiansen. Stubmøllevej 16, 4800 Nykøbing Falster. Tlf. 53 49 11 07.	YCH@slaegt.dk
Rikke Vestervig Eriksen. H. I. Biesplads 153, 9500 Hobro. Tlf. 61 35 98 00.	RVE@slaegt.dk

MARGIT HED MAGDELI

Af Erik Nordahl Svendsen
Kochsvej 11
1812 Frederiksberg
erinor@live.dk
tlf. 30 46 10 90

Min mor, Ingeborg (1916-2000), havde en veninde i Middelfart, Margit. Hun optræder mange gange i forlovelsesbrevene til min far, Ejvind, som blev skrevet 1937/38. Ingeborg fortæller, at hun går ture med Margit, de spiller tennis kl. 6 om morgenen, svømmer i Lillebælt, drikker the og render sammen om aftenen. Ejvind har truffet Margit, for der sendes flere gange hilsener begge veje. Sommetider omtales Margit lidt kælent som "Margitte". Men der er aldrig et efternavn; det skriver man jo ikke på sine nærmeste venner. Hvem var mon Margit?

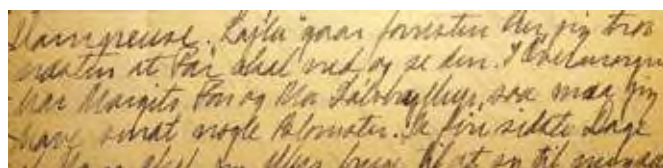
Folketællingerne for Middelfart 1930 og 1940 har ingen Margit, der kunne passe i alder. Det eneste spor i brevene er, at Ingeborg fortæller, at hun skal med til Margits forældres sølvbryllup "i overmorgen", som var d. 4. maj 1938. De var derfor gift i 1913, men brylluppet findes ikke i kirkebogen for Middelfart. Når folketælling og kirkebog ikke kan hjælpe, kan man prøve avisen i Mediestream. Heldigvis bor jeg kun en cykeltur fra Det Kgl. Bibliotek, hvor den nyere del af Mediestream er tilgængelig, hvilket den desværre ikke er hjemme på din pc.

Søgninger i Middelfart Venstreblad viste mange sølvbryllupper i maj 1938, men den 4. maj nævnes kun "værkfører Jørgensen og hustru, Hessgade, Middelfart". Middelfart Venstreblad havde allerede fortalt mig, at Ingeborg tog realeksamen fem år før, 31. marts 1933. Listen over realisterne fra 'Middelfart kommunale mellem- og realskole' havde jeg naturligvis studeret for at finde, om Margit var en klassekammerat. Nu vendte jeg tilbage til avisens liste og fandt "Magdeli Jørgensen (Værkfører J)". Heureka! Det er muligt, at Magdeli er blevet kaldt Margit i daglig tale, men selvfølgelig bruger skolen hendes rigtige navn i eksamenslisten og folketællingerne ligeså. Tak til Ingeborg for at nævne forældrenes sølvbryllup, ellers var jeg aldrig kommet frem.

Nu hjalp folketællinger og andre kendte kilder.

Hvorfor hed "Margit" så Magdeli? Fordi hendes mor var norsk, og Magdeli er et kendt norsk navn. Anna Nielsdatter Børve var født 22. februar 1882 i Østensø nær Bergen. Som 31-årig havde hun truffet en dansk mand, Hans Julius Jørgensen, og de blev gift 4. maj 1913 helt oppe i Hammerfest i det nordligste Norge. Jørgensen var maskinist, formentlig på en fiskerbåd. Han var i hvert fald fra Esbjerg, hvor han blev født 21. december 1885. Anna fulgte med til Esbjerg, hvor hun fødte to børn; Magdeli, født 2. november 1916 (Zions Sogn), var bare to måneder yngre end Ingeborg. Tre fiskerfamilier i Esbjerg var faddere ved hendes dåb.

Familien Jørgensen må være flyttet til Middelfart kort efter Magdelis fødsel, for det næste barn, Rolf, blev født i Middelfart 5. november 1918. Grunden til flytningen var, at maskinisten Hans Julius Jørgensen blev værkfører på den ret nye fabrik Nordisk Kabel og Tråd (NKT). Det var han i hvert fald til 1940, og efter sin realeksamen blev datteren Magdeli kontorassistent på NKT. Familien boede hele tiden sammen i Hessgade 28 st., og Magdeli var at finde på adressen endnu i 1948, da hun blev gift med Hans Thorkild Hansen i Middelfart Kirke 9. oktober 1948. Hun er således ældre gift – hun var næsten 32 år – end veninden Ingeborg, som blev gift som 21-årig. Men de fik begge en mand fra Lolland. Magdelis mand, Hans Thorkild Hansen, født 20. maj 1918, var snedkervend, søn af en smedemester i Horbelev. Han boede allerede i Middelfart ved brylluppet; mon også han arbejder på NKT?

Passagen i Ingeborgs brev, hvor hun fortæller om Margits forældres sølvbryllup.

I 1952 byggede Magdeli og Hans eget hus på en ny vej, Skovbrynet 7. Ingeborg har noteret denne adresse i sin lommebog, hvor der står "Margit", så der har været forbindelse mellem veninderne op i årene. Magdeli boede i huset på Skovbrynet til hun døde 8. sept. 1998, næsten 82 år gammel. Ingeborg overlevede hende med to år.

